

PRZEGLĄD BUDOWLANY

ORGAN STOWARZYSZENIA ZAWODOWEGO PRZEMYSŁOWCÓW BUDOWLANYCH
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

ZESZYT 9

31 PAŹDZIERNIKA 1929

ROK I

KOMITET REDAKCYJNY - COMITÉ DE REDACTION:

Pr. - inż. Józef Zaleski (red. tech.), v. pr. - dyr. Gustaw Martens, czl. (membres): inż. Al. Dyżewski, prof. W. Paszkowski, v. pr. St. Pro-
naszko, inż. M. Kierasant-Wiśniewski. Redakcja (la Redaction): red. naczelny (red. en chef) I. Chabielski, sekr.: St. Skrzywan, S. Martens.

REVUE DU BATIMENT - BAURUNDSCHAU - BUILDING REVIEW

L'organe officiel de l'Association Profession-
nelle des Entrepreneurs du Bâtiment
en Pologne.

Das offizielle Organ des Fachmännischen
Verbandes der Bauindustriellen
in Polen.

Official Organ of the Building Trade
Employers Association
of Poland.

SOMMAIRE

INHALT

LEADING CONTENTS

La Partie Economique.

Oekonomischer Teil

Economical Part.

La construction en Haute Silésie.

Das Schlesische Bauwesen.

The silesian Building Problem.

La majeure partie de ce numereau est con-
sacrée à la construction dans la région la plus
riche de la Pologne, c'est-à-dire en Haute Silé-
sie. Incorporée à la Pologne par le plébiscite de
1921, cette voïevodie a prospéré bien que les con-
ditions économiques aient été modifiées, et la
Haute Silésie continue toujours à se développer
remarquablement grâce au travail créateur et
opiniâtre des Silésiens. La portion du numerau
Nr. 9 consacrée à ce sujet renferme les articles
ci-après:

Der überwiegende Teil dieses Heftes ist dem
Bauwesen in Oberschlesien gewidmet. Diese
reichste Provinz Polens, welche im Jahre 1921
auf Grund eines Plebiszits an Polen angeschlo-
sen wurde, hat sich trotz einer Veränderung der
Wirtschaftsbedingungen bedeutend entwickelt, und
entwickelt sich auch jetzt dank der grossen und
schöpferischen Arbeit der Schlesier.

The greater part of the review is devoted to
the building problem in Upper Silesia. This ri-
chest province of Poland joined to the Polish ter-
ritory after a general plebiscite in 1921 develop-
ped considerably and is expanding furthermore
in spite of the change of economical conditions
owing to the great and creative work of its inha-
bitants.

Dieser Teil enthält folgende Artikel:

This part contains the following articles:

Programme de construction dans la Voïe-
vodie de la Haute Silésie, par M. l'In-
génieur Henri Zawadowski.

Das Bauprogramm der Schlesischen Woïe-
wodschaft von Ing. H. Zawadowski.

The building programme of the silesian
province by Mr. K. Zawadzki.

La gestion rationnelle et économique des fonds
publies, l'impulsion donnée à l'initiative privée
en la poussant vers la construction de logements,
l'édification au moyen de fonds d'Etat d'écoles,
de sanatoria, de bâtiments pour services publics,
la régularisation des cours d'eau, la reconstruc-
tion du réseau routier, etc., etc., et simultanément,
la mise au point et la modification des
anciennes lois afférentes à la construction, tel est
le programme établi pour la Haute Silésie par
le Département Principal des Travaux Publics.

Eine rationelle und sparsame Verwaltung der
öffentlichen Fonds, die Anregung der Privatini-
tiative im Wohnungsbau, der Bau von Schulen,
Sanatorien, Aemtern, Flüsseregulierung, Wegeaus-
bau etc. mit Hilfe von Staatskapitalien, nebst
Anpassung bezgw. Aenderung von alten Bauge-
setzen-bilden das Bauprogramm der Schlesischen
Hauptabteilung für Öffentliche Arbeiten.

Rational and economical administration of
public funds, the stimulation of private initiati-
ve in building of living houses, the construction
of schools, sanatoriums, offices, the regulation of
rivers and the extension of roads etc., all out of
Government funds, adapting and changing at the
same time old building prescriptions — are the
chief lines of the building policy of the Silesian
General Department of Public Works.

Bâtiments et travaux publics en Haute
Silésie.

Das Bauwesen und Ingenieurarbeiten in
Schlesien.

The building and engineering works in
Silesia.

Cet article traite des travaux exécutés par la
voïevodie de la Haute Silésie ou avec son con-
cours financier dans le domaine de la construc-
tion de logements, des travaux publics, des voies
de communication navigables et terrestres.

Der Artikel bespricht die Arbeiten, die in der
Domäne des Wohnungs-, öffentlichen Gebäuden-,
Wasser- und Wegebaues durch die Schlesische
Woïewodschaft bezgw. mit ihrer finanziellen Hil-
fe ausgeführt worden sind.

This article comments upon the works exe-
cuted by the Silesian Province or with its finan-
cial assistance in the domain of building of liv-
ing houses, public edifices, regulation of rivers
and roads.

Questions intéressant actuellement la con-
struction en Haute Silésie, par M. l'Ar-
chitecte Fr. Rozkoszny.

Die aktuellen Fragen des schlesischen
Bauwesens von. F. Rozkoszny.

The current problems of the silesian
building system by Mr. Fr. Rozkoszny.

Le représentant pour la Haute Silésie de l'In-
dustrie de la Construction présente une série de
critiques dans lesquelles il étudie la situation
créée à la construction dans cette voïevodie. Ses
remarques se rapportent tout particulièrement
à la politique suivie par les autorités dans le
domaine des adjudications et aux rapports entre
l'Autorité et l'industrie de la construction prise
dans son ensemble.

Der Verfasser, äussert eine Kritik der Bauwe-
sensituation in Schlesien u. z. in Bezug auf die
Politik der öffentlichen Ausschreibungen und auf
das allgemeine Verhältnis der Behörden der In-
dustrie gegenüber.

The representative of the building trade in-
dustry of Silesia gives some critical notes of the
building system in Silesia. He mostly points to
the submissions policy of the authorities and to
the general relations of the authorities to the
building industry.

Programme de Construction de logements
pour 1930.

Das Wohnungsbauprogramm für das Jahr
1930.

The building programme of living houses
for the year 1930.

Le Gouvernement ayant fait connaître qu'il
allait allouer à la construction de logements près
de 170 millions de zlotys, les constructeurs ont
élaboré un programme d'emploi de cette somme.
La Chambre de l'Industrie et du Commerce de
Varsovie s'est chargée de présenter ce projet au
Gouvernement. Le programme en vue prévoit la
création de colonies ouvrières à la périphérie des

Im Zusammenhang mit der angekündigten
Mobilisierung von ca. 170.000.000 zł. staatlicher
Baukredite ist ein Projekt ihrer zweckmässigen
Verwendung durch die Baukreise ausgearbeitet
worden. Dieser Vorschlag soll durch die Han-
dels- und Gewerbekammer in Warschau der Re-
gierung vorgelegt werden. Das Projekt umfasst
den Bau von Arbeitersiedlungen in den Vorstäd-

In connexion with the announced mobilisa-
tion of 170.000.000 zł. of state credits for build-
ing purposes a programme of their admini-
stration was drafted by the building quarters.
This programme was taken under the con-
sideration by the Chamber of Trade and Industry
in Warsaw and will be presented to the Govern-
ment. It provides for building of settlements for

viles. Les maisons seraient édiées par des entreprises de construction pour le compte de coopératives organisées par les communes et disposant d'un capital dont les 10⁰/₀ seraient fournis par les coopératives elles-mêmes et dont les 90⁰/₀ proviendraient des crédits consentis par l'Etat. Une somme de 110 millions de zlotys serait allouée aux nouvelles constructions et une somme de 60 millions de zlotys serait affectée à l'achèvement des constructions déjà en cours d'exécution.

Nouveau tarif des chemins de fer.

En se fondant sur des comparaisons de chiffres, cet article étudie les changements apportés par le nouveau tarif du fait de modifications dans les prix de transport et dans le classement des matériaux, des machines et de l'outillage de construction. D'une façon générale les nouveaux prix unitaires sont sensiblement plus élevés que les anciens et conduisent dès lors à un accroissement des frais de construction.

La Partie technique.

Construction de la banque de l'économie nationale à Katowice.

Cet article est consacré à la description du bâtiment de la Banque de l'Économie Nationale à Katowice. C'est l'un des plus grands édifices de cette ville. Il est construit en ciment armé.

Standardisation des matériaux de construction.

M. l'Ingénieur St. Witkowski et M. I. Pianko, parlant de la standardisation, résument les résultats obtenus à ce jour, et montrent la nécessité qu'il y a pour l'industrie de la construction de seconder d'une façon effective les travaux entrepris dans ce sens. Des dessins de modèles de fenêtres normales accompagnent cet article.

Le dessèchement de batisses.

Chronique du pays.

Chronique étrangère.

Revue de la presse polonaise et la presse étrangère.

Prix de matériaux et de la main d'oeuvre.

ten. Diese Siedlungen sollen durch die Bauunternehmungen für die Gemeindegensenschaften ausgeführt werden, wobei 10⁰/₀ vom Genossenschaftskapital und 90⁰/₀ in der Gesamthöhe von 110.000.000 zł., aus den vorgesehenen 170.000.000 zł. verwendet werden. Die übrigen 60.000.000 zł. sollen zur Vollendung der schon früher angefangenen, und wegen Kapitalmangel unterbrochenen, Bauten bestimmt werden.

Die Art der Siedlungen und Gebäude laut dem Projekt der Lösung der Wohnungsfrage im vorigen Heft der „Baurundschau“.

Der neue Eisenbahntarif.

Der Artikel bespricht auf Grund einer Zifferzusammenstellung verschiedene Aenderungen die in dem neuen Tarif in Bezug auf Transportkosten und Nomenklatur von Baumaterialien, Maschinen und Installationen eingeführt worden sind. Die Sätze sind im Allgemeinen viel höher als die bisherigen und führen infolgedessen zu einer Baukostensteigerung.

Technischer Teil

Der Bau der Nationalwirtschaftsbank in Katowitz.

Der Artikel bespricht den Bau eines der größten Gebäude in Katowitz nämlich der Nationalwirtschaftsbank, das in Eisenbeton ausgeführt wird.

Die Normalisation der Baumaterialien.

Diese Frage wird durch Herrn Ing. St. Witkowski und Herrn Baumeister I. Pianko besprochen. Beide deuten auf die bisherigen Resultate der Normalisationsarbeiten und auf die Notwendigkeit ihrer Unterstützung durch die ganze Bauindustrie.

Die Zeichnungen der Fensternormen sind dem Artikel beigelegt.

Bauaustrocknung.

Inlandchronik.

Ausländische Chronik.

Zeitschriftenschau (Polen & Ausland).

Baustoffpreise und Tariflöhne.

workmen in the town peripheries. They will be executed by general contractors for community cooperative societies with 10⁰/₀ of their own cooperative capital and 90⁰/₀ of state credits to the total amount of 110 millions zł. The remaining 60 millions are to be used for the elaboration of the already started buildings.

The type of settlements and buildings remains the same as in the programme of improving the housing system discussed in the previous number of this review.

The new railway tariff.

The article comparing the figure sheets discusses the alterations in the new tariff as to the freights and nomenclature of building material and machines. The rates are generally much higher than the previous ones and they naturally lead to an increase of building costs.

Technical Part.

The construction of the National Economy Bank in Katowice.

This is a description of the construction of the National Economy Bank, up to now one of the greatest buildings in Katowice, executed completely of reinforced concrete.

The standardisation of building materials.

The question is discussed by c. e. St. Witkowski and Mr. I. Pianko. They both show the results of the standardisation works and point to the necessity of supporting the above works by the whole building industry.

Drawings of standardized windows are enclosed with the article.

Drying of buildings.

Country and foreign chronicle.

Polish and foreign press review.

Prices current of materials and rate of wages.

POSADZKI SKAŁODRZEWNE

MAGNEZYTOWO - AZBESTOWO - DRZEWNE (KSYLOLIT)

W GATUNKACH: JEDNO lub DWUWARSTWOWA — dla biur, szpitali, hoteli, mieszkań, teatrów i t. p. do froterowania.

PODŁOGA UBIJANA — dla fabryk, magazynów, koszar i t. p. bardzo twarda.

PODŁOGA ŚLEPA (jastrych) — pod linoleum, posadzki dębowe, dywany i t. p. dobre przyklejanie lub gwoźdzenie.

NAJSOLIDNIEJ I Z DOKŁADNĄ ZNAJOMOŚCIĄ SKŁADNIKÓW
I WEDŁUG DŁUGOLETNIEGO DOŚWIADCZENIA WYKONUJE:

WYTWÓRNIA WYROBÓW BETONOWYCH I KSYLOLITOWYCH

EDMUND SZMIDT

Warszawa, Al. Grójecka Nr. 56, tel. 328-39 i 311-08

Firma wykonała dotąd przeszło 50.000 m² posadzek. — Referencje na żądanie.

UWAGA: Wprowadzone w handlu powyższe posadzki pod różnymi nazwami jak: Linotol, Kronoment, Linolit, Fama, Targoment, Paperolit, Terralit, Technoxyl, Euböolith i t. p. są niczem innym, jak mieszaniną skałodrzewną, określoną w Niemczech i Austrii ogólną nazwą „STEINHOLZ“.

DZIAŁ EKONOMICZNO - ZAWODOWY

BUDOWNICTWO ŚLĄSKIE

Większą część zeszytu niniejszego poświęcamy zagadnieniom ekonomicznym i technicznym budownictwa śląskiego nie tylko ze względu na znaczenie tej dzielnicy kraju w ogólnym życiu gospodarczym Państwa i nie tylko z uwagi na znaczne ożywienie budownictwa na jej terenie w roku bieżącym, ale przede wszystkim, aby przy pomocy suchych cyfr i faktów, obejmujących okres Niepodległości, wykazać realne

wyniki niespożytej pracy polskiego budowniczego i robotnika. Śląsk był i jest nadal, dzięki tej celowej i mrówczej pracy i dzięki swym warunkom naturalnym perłą korony Rzeczypospolitej, a cyfry i daty dobitnie wskazują, że wraz z odzyskaniem Niepodległości Śląsk nabral nowych sił i wkroczył na tory rozwoju znacznie szybszego, niż to miało miejsce za czasów zaboru (Red.).

INŻ. HENRYK ZAWADOWSKI
Nacz. Wydz. Robót Publ. Woj. Śl.

PROGRAM BUDOWLANY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Województwo śląskie poczęło się organizować o trzy lata później od innych województw Polski, co zwłaszcza w dziedzinie budownictwa publicznego było powodem licznych, do dnia dzisiejszego istniejących trudności.

To też organizacja naszych prac technicznych nie jest ukończoną i ciągle jeszcze wymaga uzupełnień, szczególnie na polu ustawodawstwa.

Życie społeczne narzucało nam od pierwszych dni tyle zadań w zakresie realizowania budowli, że na ustawy niewiele czasu i sił pozostało.

Posługujemy się do tej pory z konieczności prestarzałymi ustawami zaborców, ustawami pisanymi w języku niemieckim.

Ale i ta dziedzina nie leżała odłogiem, opracowaliśmy bowiem ustawę wodną, ustawę drogową, ustawę o podatkach od pojazdów mechanicznych na cele drogowe, ustawę o regulacji rzek i potoków górskich w Województwie Śląskiem, ustawę o rozbudowie, utrzymaniu i zarządzie dróg wojewódzkich, ustawę o śląskim funduszu drogowym, a wreszcie przetłumaczyliśmy na język polski przepisy budowlane niemieckie, obowiązujące w górnośląskiej części Województwa.

Wprowadzenie tych projektów ustaw w życie stworzy podstawę pod stałą organizację administracji technicznej.

O ile wyniki prac budowlanych przedstawiają się okazale, o tyle wyniki prac ustawodawczych są jeszcze skromne.

Pierwszem przeto naszym dążeniem będzie uregulowanie spraw ustawodawczych, a więc wprowadzenie polskiej ustawy budowlanej, wodnej, drogowej i elektrycznej, wreszcie ustawy o podatku od pojazdów mechanicznych, które będą przedstawione przyszłemu Sejmowi Śląskiemu, z potrzeb bowiem życia, jako też z doświadczeń administracji technicznej województwa rozwija się nasz program na przyszłość.

W dziedzinie budownictwa mieszkaniowego dążyć będziemy konsekwentnie do pobudzenia inicjatywy

prywatnej przez rozbudowę i udostępnienie źródeł kredytu budowlanego.

Najlepiej zorganizowana i przez Urząd Wojewódzki przeprowadzona i najszerzej podjęta akcja budowlana nie pokryje zapotrzebowania mieszkań.

Mieszkania potrzebne są najszerzszemu ogółowi — niechże je budują najszerze sfery. W tym względzie żadnych wątpliwości być nie może, a wszelkie pomysły odmienne pozbawione są podstaw logicznych. Władze Wojewódzkie, jako takie, mają w obecnej sytuacji obowiązek moralny budowy mieszkań dla swoich pracowników w takim zakresie, jak tego sprawne funkcjonowanie administracji wymagać będzie. Budową mieszkań o innym przeznaczeniu nie powinny się obciążać, dając się to bowiem może jedynie ze szkodą instytucyj publicznych, dla których nikt inny prócz nas budować nie może i nie ma obowiązku.

Wycofując się w miarę poprawy stosunków gospodarczo-społecznych, stosunków z akcji bezpośredniej budowy mieszkań, będziemy mogli z biegiem czasu zbudować nowoczesne, racjonalne, wszechstronnie potrzebom odpowiadające pomieszczenia dla szkół średnich, zawodowych i specjalnych, a nawet szkół wyższych, bursy dla młodzieży szkolnej, sanatoria dla chorych dzieci szkolnych, niezbędne gmachy dla urzędów, szpitali, przytułki, gmach muzealny, konserwatorium, a choćby i pałac sztuki.

Wtedy starczy nam zapewne pieniędzy na przeprowadzenie ujętego już ustawowo programu regulacji rzek, przeprowadzanego dotychczas w tempie zbyt powolnym, wtedy także znajdziemy środki na odpowiednią do gospodarczego rozwoju kraju rozbudowę sieci drogowej.

Drogi w Europie i Ameryce przeżywają w ostatnich latach okres odzyskiwania swego pierwotnego, doniosłego znaczenia, co stoi w ścisłym związku z rozwojem przemysłu samochodowego i rozpowszechnieniem automobilu, jako środka komunikacji.

Doniedawna koleje żelazne były najważniejszym, najpotężniejszym i jedynym nieomal obok żeglugi środ-

ładowej środkiem przewozu ludzi i towarów. Obecnie samolot zdobywa powietrze, a samochód drogi kołowe.

Ewolucja ta w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej postąpiła tak daleko, że widać tam już zamierające linje kolei żelaznych, a niektóre drogi żelazne są poprostu rozbierane. Nie dziwnego, skoro St. Z. A. P. posiadają 25 milionów samochodów. Polska ma ich dopiero 26 tysięcy, niemniej jednak rozwój tempa życia przyniesie i u nas dalsze triumfy samochodu i dróg kołowych. To też nasz 10-letni program rozbudowy dróg trzeba będzie niewątpliwie skrócić do lat trzech przez zaciągnięcie na ten cel specjalnej pożyczki i rozszerzyć przez objęcie nim rozleglejszej sieci drogowej.

Należałoby zwrócić jeszcze uwagę na różnorodność zadań technicznych, których rozwiązywanie narzucają nam wymogi życia społecznego.

Ileż problemów mieści się na przestrzeni od kolonij robotniczych w okręgu przemysłowym, zajmującym niewątpliwie w rozwoju technicznym stanowisko czołowe, albo od monumentalnych gmachów publicznych, wyposażonych w najnowsze urządzenia, będące ostatnim wyrazem techniki, do zabudowań potoków górskich, zabłąkanych w strone, lesiste, trudno dostępne doliny Beskidu?

Jakże odmienne zagadnienia w dziedzinie samej architektury wyłaniają się przed technikiem, budującym w jednym miejscu olbrzymi gmach o pojemności 165,000 m³, mieszczący siedem różnych szkół technicznych wraz z laboratorjami, pracowniami, warsztatami, wyposażonymi w najpostępowsze maszyny, urządzenia oraz instalacje, podczas gdy równocześnie w 20 innych miejscowościach buduje się kilkaset małych domów o trzech izbach mieszkalnych? Jak duża ilość różnorodnych zagadnień mieści się w dziedzinie gospodarki wodnej pomiędzy problemem oczyszczenia

ścieków w miastach fabrycznych i zaopatrzeniem ludności w wodę do picia a ubezpieczeniem brzegów rzek podgórskich oraz kulturą wikliny?

Opanowanie tylu wyłaniających się problemów w zarysach ogólnych jest rzeczą kierownictwa zwierzchniego, ale do projektowania i do budowy trzeba specjalistów, od których w wysokim stopniu zależy racjonalność i celowość wykonywanych budowli oraz oszczędność w wydatkowaniu funduszy publicznych. Społeczeństwo nasze, niezamożne w porównaniu do bogatych narodów zachodu, chętnie składa część pokątną swej gotówki na cele inwestycyjne, na podniesienie kultury kraju we wszystkich dziedzinach, ale nakazem sumienia obywatelskiego jest wydatkowanie w trudzie zdobytych środków pieniężnych w sposób racjonalny i oszczędny.

Oto nasza główna wytyczna w przeprowadzaniu inwestycji, bądź co bądź, pokątnych, skoro się zważy, że na budowie architektoniczne, drogowe i wodne wydaliśmy dotychczas z górą 112 milionów złotych.

Troską naszą jest, ażeby w przyszłości przy dalszych, niewątpliwie jeszcze rozleglejszych i kosztowniejszych inwestycjach stronę techniczną i ekonomiczną postawić na możliwie wysokim poziomie.

Z dwóch politechnik polskich wychodzi zbyt mało inżynierów, ażeby wszystkie stanowiska obsadzić można było najlepszymi specjalistami.

To też podniesiony przed rokiem przez nas projekt założenia wyższej szkoły technicznej, względnie politechniki w Katowicach, jakkolwiek narazie dla braku środków odłożony, jest zawsze aktualnym i będzie go trzeba niewątpliwie w latach najbliższych zrealizować.

Założenie politechniki będzie nie tylko szczytowym punktem rozbudowy szkolnictwa zawodowego na Śląsku, ale także koroną naszej akcji budowlanej.

BUDOWNICTWO I ROBOTY INŻYNIERYJNE NA ŚLĄSKU*)

Dotychczasowe wydatki na cele budowlane, pokrywane ze Skarbu Śląskiego w ramach budżetów przez Sejm Śląski zatwierdzonych, wynoszą 56.325.029 złotych. Ponadto z pożyczki amerykańskiej zarezerwowano na nowe budowle, które w roku 1929 i 1930 będą przeprowadzone, kwotę 3.250.000 złotych.

Na budowę domów mieszkalnych wypłacił Skarb Śląski gminom, organizacjom spółdzielczym i osobom prywatnym w formie pożyczek długoterminowych, a w mniejszej części zapomóg 27.628.090 złotych.

Ogółem więc w budowlach inwestowano 83.953.119 złotych.

Liczba budynków, za te pieniądze postawionych albo w fazie wykonania się znajdujących, wynosi 3.717; obejmują one 14.725 izb mieszkalnych i 1.604 sale o innym przeznaczeniu, jak biura, sale szkolne, pracownie, laboratorja, warsztaty, czytelnie, biblioteki etc.

Izb mieszkalnych zbudowano dziewięć razy więcej niż innych pomieszczeń. Stosunek ten charaktery-

zuje całą działalność budowlaną, a jest znamieniem czasów obecnych jak i przewrotu dokonanego w życiu społecznym przez czteroletnie w całej Europie, a u nas w Polsce sześciolateczne zmagania wojenne.

Potrzeby życia nałożyły władzom rządowym oraz Skarbowi Województwa ciężar i obowiązek budowy mieszkań, co w stosunkach poprzedzających wojnę nie dałoby się pomyśleć.

BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE.

Zanim akcja budowy mieszkań skryształizowała się w formy obecne w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim stosowane, próbowano zagadnienie to rozwiązać pośrednio przez dostarczenie na cele budowlane środków pieniężnych stowarzyszeniom, względnie spółdzielniom budowlano-mieszkaniowym.

W roku 1924 i 1925 powstało w obrębie województwa śląskiego 69 spółdzielni, którym Śląska Rada Wojewódzka wypłaciła z kredytów budżetowych, przez Sejm Śląski przyznanych, ogółem 10.095.500 zł. Spół-

*) W/g danych Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

dzielnie te zbudowały 774 mieszkań o 2.719 izbach. Inwestowane w tej akcji fundusze własne spółdzielni nie są znane, wobec czego nie można także podać kosztów budowy, przypadających na jedną izbę.

Na mieszkanie przypada średnio pożyczka w kwocie 11.430 zł., a na izbę 3.223 zł.

Towarzystwo opieki nad uchodźcami z zaboru czeskiego i niemieckiego otrzymało od r. 1924—28 ze Skarbu Śląskiego dotację w kwocie 4.639.885 zł., z czego 2.639.885 zł. wydało na budowę domów mieszkalnych. W ten sposób powstało dalszych 270 mieszkań o 690 izbach. Działalność spółdzielni budowlano-mieszkaniowych, rozpoczęła w połowie r. 1924, rozwinęła się do maximum w r. 1925, a w połowie 1926 r. została zlikwidowana, podobnie jak i działalność budowlana towarzystwa opieki nad uchodźcami.

Jako o akcji doraźnej, której celem głównym było zatrudnienie bezrobotnych, wspomnieć tu wypada, że w r. 1927 udzielono pożyczki na budowę domów miastu Katowicom w kwocie 800.000 zł., a Wielkim Hajdukom 350.000 zł. z funduszy Ministerstwa Robót Publicznych. Przy tej pomocy pieniężnej, wkładając także własną gotówkę, zbudowały Katowice 158 mieszkań o 498 izbach, a Wielkie Hajduki 36 mieszkań o 101 izbach.

Potrzeba jednolitego zorganizowania akcji i oparcia jej na trwalszych i szerszych podstawach, oraz zebrania stosownych funduszy stawała się koniecznością. Sprawę rozwiązano ustawą o Śląskim Funduszu Gospodarczym, uchwaloną przez Sejm Śląski w grudniu 1926 r.

Od jesieni 1927 r. do końca r. 1928 udzielono z tego funduszu pożyczek w łącznej kwocie 7.078.300 zł. na budowę 2.303 mieszkań o 6.630 izbach. Przeciętnie na jedną izbę wypada 1.100 zł. pożyczki oprocentowanej po 3% albo po 4% w stosunku rocznym, a spłacanej przez lat 5, 11, 22 albo 42, zależnie od wysokości kwoty.

Nie ulega wątpliwości, że ze względów ekonomicznych najkorzystniej co do rezultatów przedstawia się akcja pożyczkowo-budowlana, oparta o fundusz gospodarczy.

Z pożyczek pokrywa się tylko około 25% kosztów budowy, a pozostałe 75% z kapitałów prywatnych.

W ten sposób przez udział funduszu publicznego uzyskuje się cztery razy więcej mieszkań niż w przypadku pokrywania całkowitych kosztów budowy.

Ustawa z dnia 1 grudnia 1926 r. i rozporządzenie wykonawcze wojewody śląskiego z dnia 30 grudnia 1926 r. oraz regulamin dotyczący udzielania pożyczek z dnia 9 września 1927 r. stwarzają dobre ramy organizacyjne tej tak pożytecznej akcji, której dalszy rozwój jest zewszecmiar pożądanym.

Śląskiemu Funduszowi Gospodarczemu trzeba zapewnić większe dochody, a pożyczek udzielać w większych kwotach na duże bloki mieszkalne albo na budowę kolonij mieszkalnych, położonych w sąsiedztwie przeludnionego okręgu przemysłowego, gdzie brak mieszkań najbardziej dolega. W tym też kierunku zmierzają usiłowania władz wojewódzkich.

Mieszkania robotnicze.

Budową mieszkań robotniczych nie zajmowały się władze pruskie ani przed wojną ani w latach powojennych, budowały natomiast mieszkania, i to w szerokim zakresie, huty, fabryki i kopalnie.

Od czasu objęcia Górnego Śląska przez Rzeczpospolitą Polską akcja budowlano-mieszkaniowa zakładów przemysłowych i górniczych ustała, a zastój ten, względnie bierne stanowisko ciężkiego przemysłu, utrzymuje się do dnia dzisiejszego, pomimo zabiegów, a nawet nacisku ze strony władz wojewódzkich.

Statystyka wykazuje kategorię mieszkań jednoizbowych jako najliczniejszą, a zarazem najbardziej przeludnioną. W wielu wypadkach jedna izba stanowi mieszkanie siedmiu, ośmiu, a nawet dziesięciu osób. Ta duża ilość mieszkań jednoizbowych jest najejemniejszą stroną niedoli mieszkaniowej.

Badania, przeprowadzone w Wydziale Robót Publicznych, a potwierdzone również wynikami studjów Komisji Ankietowej przy Komitecie Ekonomicznym Ministrów, doprowadziły do wniosku, że w warunkach mieszkaniowych śląskich w obecnej chwili jedynie racjonalną ze stanowiska socjalnego jest budowa mieszkań trzyizbowych.

Ze względów technicznych i ekonomicznych, jak również zdrowotnych i społecznych najpraktyczniejszą okazała się budowa domów małych.

Podstawowym warunkiem ekonomicznego uzasadnienia budowy domów małych jest tani teren budowlany i łatwość komunikacji. Z natury rzeczy bowiem grunta tanie można nabyć jedynie w znaczniejszej odległości od centrów miejskich.

Wobec rozwiniętej na Śląsku sieci drogowej i kolejowej, można bez większych trudności uzyskać wystarczające pod względem obszaru i położenia tereny budowlane, a przenosząc sferę zainteresowań i działalności budowlanej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego na okolice podmiejskie, pozostawić tem samem wolne pole dla akcji budowlanej miast oraz organizacyj, zgrupowań, względnie poszczególnych osób ściśle z miastami związanych, co nie jest bez znaczenia dla przyszłych możliwości rozwojowych; miasta bowiem okręgu przemysłowego cierpią na brak terenów budowlanych. Pod budowę domów małych można zająć tereny podkopane, a w ten sposób wykorzystać grunta pod względem komunikacyjnym odpowiednie, a dla innej akcji budowlanej nieprzydatne.

Z tych założeń wychodząc, skierowano w roku 1927 będące do dyspozycji środki pieniężne na budowę małych domów, obejmujących trzyizbowe mieszkania robotnicze.

Kosztem 1.143.533 zł. nabyte zostało 607.596 m² gruntu, a po rozparcelowaniu uzyskano 1.101 działek budowlanych. Przeciętna cena gruntu wynosi więc 1,88 zł. na 1 m² powierzchni.

Akcją objęto dziewiętnaście miejscowości, w których od lipca 1927 roku do końca roku 1928 zbudowano 848 domów, obejmujących 2.544 izby i 318.998 m³ przestrzeni zabudowanej. Pod dalszą budowę pozostało 241 działek.

Wydatki dotychczas na tę akcję poczynione wyrażają się kwotą 13.842.891 zł., z czego na koszty budowy przypada 11.551.900 zł., reszta zaś na zakup grun-

tów, kanalizację powstałych kolonij, budowę wodociągów, ulic, opłaty, odszkodowania i administrację.

Przeciętny koszt budowy mieszkania trzyizbowego wynosi 13.433 zł. w zależności od warunków lokalnych, a skutkiem zmienności cen wogóle, także zależnie od wcześniejszego, względnie późniejszego przeprowadzenia budowy. Dolna granica wyraża się kwotą 12.250 zł., a górna kwotą 19.225 zł.

Jak wspomnieliśmy, powstało w ten sposób 848 realności, z których każda składa się z domu, budynku gospodarczego i parceli o powierzchni najmniej 400 m², otoczonej parkanem.

Przeciętny koszt takiej realności wynosi 15.428,33 złotych.

Najczęściej powtarzający się typ mieszkania obejmuje sieni o powierzchni 6 m², w której umieszczone są schody, prowadzące do pokoju położonego na poddaszu. Powierzchnia podłogi tego pokoju mierzy 21,4 m², a powierzchnia strychu 14,5 m². Z tej samej sieni wchodzi się w poziomie parteru do pokoju, obejmującego 20,7 m², a stąd do kuchni o powierzchni 18,4 m².

Z kuchni przez drugą sieni, mierzącą 1,7 m², wychodzi się na ogród. Ta druga sieni komunikuje się z wychodkiem o zamknięciu wodnym, a również z niej schodzi się do piwnicy, mierzącej 19,6 m². Chlewik, stojący obok dołu kloacznego, mierzy 2,7 m² powierzchni użytkowej. Cała powierzchnia użytkowa mieszkania, a więc po wyłączeniu chlewika, strychu i piwnicy, wynosi 70 m².

Domy murowane są z normalnej cegły palonej, zabezpieczone przed podsiąkaniem wilgoci podwójną warstwą papy smołowej; zewnątrz i wewnątrz wyprawione, pokryte dachówką paloną, o dachach czterospadkowych, otoczonych rynnami deszczowymi z blachy cynkowej.

Schody zewnętrzne murowane i wyprawione cementem; wewnętrzne drewniane. Okna podwójne pomalowane są, podobnie jak drzwi, farbą olejną. Podłogi wykonane z desek sosnowych, a kuchnie i piece — kaflowe. Domy zaopatrzone są w instalację wodociągową, światło elektryczne, a w niektórych kolonjach także w instalację gazową.

Przeciętny koszt budowy jednej izby wynosi 4.315 zł., a przeciętny koszt 1 m³ przestrzeni zabudowanej 35.90 zł. Dla uproszczenia organizacji i utrzymania kosztów budowy w granicach niskich starano się stosować możliwie najszerzej jeden typ domu.

W roku 1927 budowano niemal wyłącznie typ S (452 domy), a w r. 1928 opisany powyżej typ E (346 domów), nieco mniejszy od poprzedniego.

Projekty, oznaczone na tablicy 1 literami A, Sk, M oraz W, stosowano tylko w nielicznych wypadkach.

Wydatki administracyjne, związane z opisaną akcją budowlaną wynosiły 202 zł. od jednego domu, stanowią zatem 1,3% wydatków rzeczowych.

Do wydatków administracyjnych zaliczono koszty pomiarów gruntów i parcelacji, koszty kontraktów, projektów, korespondencji, rachunkowości, mebli biurowych, materiałów kancelaryjnych, środków lokomocji, kosztów wszelkich komisji, ogłoszeń, druków oraz płace całego personelu, utrzymywanego w tym celu przez Urząd Wojewódzki, słowem wszystko, co nie jest materiałem albo robocizną budowlaną.

Tablica 1.

L. p.	Oznaczenie typu	Ilość domów podst. wedł. danego typu	Objętość zabudowanej przestrzeni w m ³	Powierzchnia zabudowana w m ²	Koszt 1 m ² powierzchni zabudowanej	
1	S	452	390	83,92	152,30	parterowy, 1 pokój na poddaszu
2	E	346	335	65,24	216,50	„
3	A	2	499	72,10	200,00	piętrowy
4	Sk	6	933,5	101,43	273,50	„
5	W	20	437,5	91,90	149,60	parterowy, 2 pokoje na poddaszu
6	M	20	411,5	80,13	159,00	parterowy, 1 pokój na poddaszu

Przeciętna płaca jednego funkcjonariusza łącznie z ryczałtem na koszty podróży, po uwzględnieniu potrąceń na opłaty socjalne, wynosiła 337 złotych 50 groszy.

Domy gotowe sprzedaje Śląski Urząd Wojewódzki na spłaty w ratach miesięcznych, rozłożonych na 42 lata, przy czym raty są zmienne w granicach od 37 do 45 zł., zależnie od kosztów własnych. Za podstawę kalkulacji przyjęto oprocentowanie wyłożonego kapitału tylko po 1% w stosunku rocznym. Warunki sprzedaży unormowane są regulaminem ustanowionym przez Śląską Radę Wojewódzką.

Do budowy użyto 33.500.000 sztuk cegły, 1.600.000 sztuk dachówki, 9.400 m³ drzewa tartego, 6.900 sztuk drzwi, 5.700 sztuk okien, 96.000 m² szkła, 2.677 sztuk pieców kaflowych; gdybyśmy z tych domków zestawili jeden budynek, byłby on dwa razy większy niż nowy gmach Województwa w Katowicach, obejmujący 161.000 m³ przestrzeni.

Jeżeli się zważy, że całą tę akcję przeprowadzono w ciągu 18 miesięcy, wliczając już w to miesiące zimowe roku 1927/28 i porówna się z pięcioletnim okresem trwania budowy wspomnianego gmachu Województwa oraz z kosztami tego gmachu, dochodzi się do rezultatu, że zbudowano je cztery razy szybciej i o połowę taniej.

To porównanie dowodzi wystarczająco, jak racjonalne jest stawianie domów małych, według jednego typowego projektu w miejsce dużych bloków mieszkalnych. W związku z domami robotniczymi zbudowano ponadto 40,3 kilometrów ogrodzeń, gminy zaś zbudowały przy częściowym, a miejscami nawet całkowitym zwrocie kosztów przez Urząd Wojewódzki 15,5 km ulic, 5,6 km kanałów oraz 12,6 km przewodów wodociągowych.

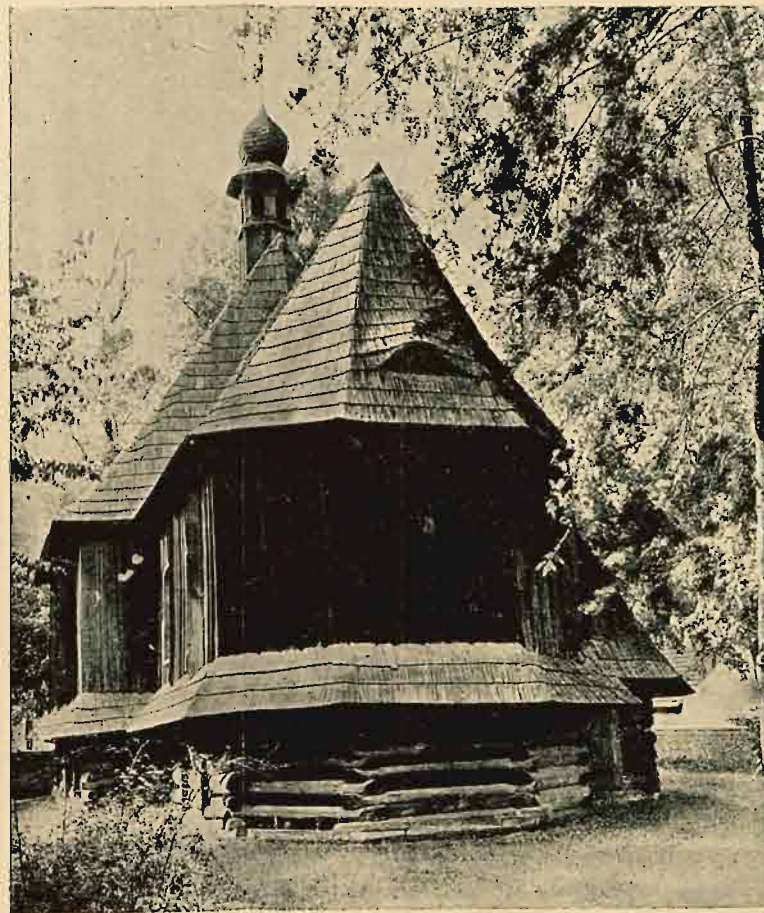
Oto w krótkim zarysie całość naszych poczynań bezpośrednich w dziedzinie budowy mieszkań robotniczych.

Mieszkania urzędnicze.

Od roku 1923 począwszy, budowano w Katowicach, jakkolwiek w skromnym zakresie, domy mieszkalne dla urzędników. Domów takich, obejmujących mieszkania trzy albo czteropokojowe, zbudowano do tej pory dziesięć, a jedenasty jest w budowie. Poza tem w każdym niemal budynku publicznym, przeznaczono

Nowowbudowane sanatorjum dla inwalidów w Jastrzębiu-Zdroju.

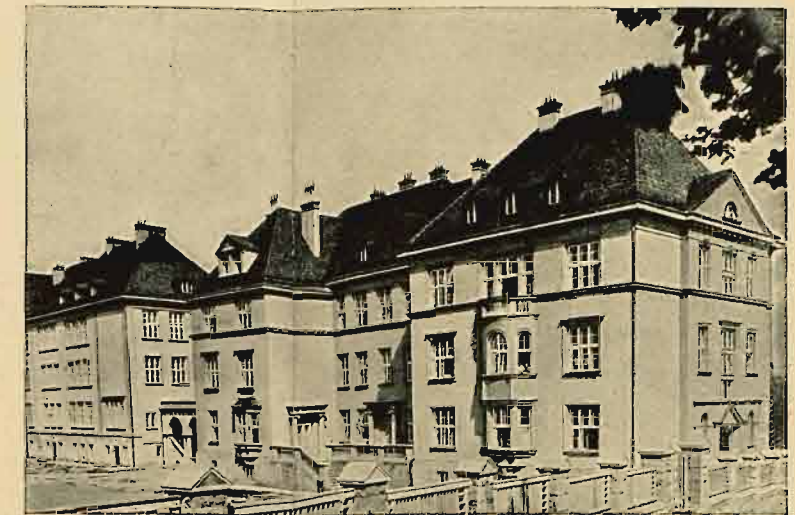
Stary kościół św. Walentego w Bieruniu Starym.

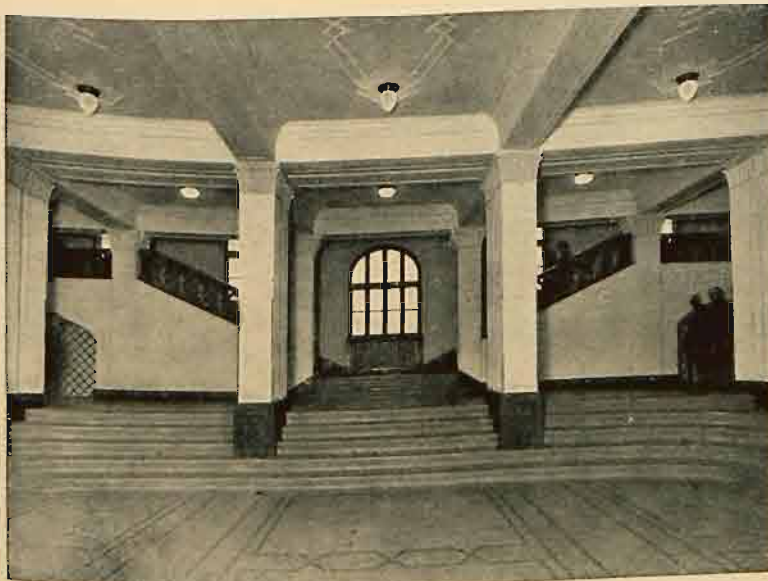
Nowowbudowany gmach gimnazjum polskiego w Bielsku.

Nowowbudowana 1 klasowa szkoła powszechna w Puńcowie.

Domy mieszkalne przy gimnazjum w Bielsku.

Fragment westibulu gimnazjum w Bielsku.

Stary kościół św. Anny w Radziejowie.

Nowowbudowana szkoła rolnicza w Międzywiciu.

Wybudowana w r. 1927—28 kolonja robotnicza w Chybiu.

Nowowbudowana w r. 1927—28 kolonja robotnicza im. Prezydenta Rzplitej w Zalęzu.

Budowa kolonji robotniczej w Bielsku.

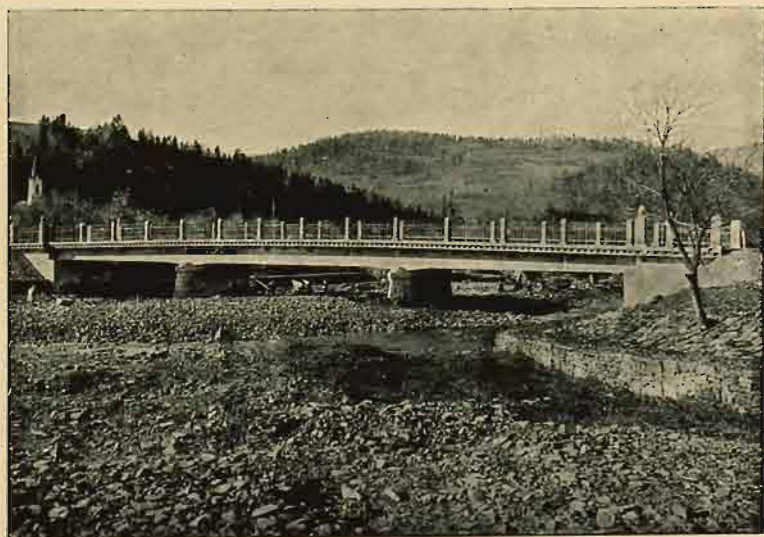
Fragment wybudowanej w r. 1927—28 kolonji robotniczej w Siemianowicach.

Gmach Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Fragment wybudowanej w r. 1927—28 kolonji robotniczej im. marsz. J. Piłsudskiego w Mysłowicach.

Nowowbudowany most żelbetowy na Wiśle.

Zabytek budownictwa ludowego na Śląsku C. sz. — wieloboczna stodoła.

Przystanek kolejowy na nowowbudowanej linii kolej. Ustroń — Wisła.

nym na pomieszczenie urzędu, szkoły, względnie jakiegokolwiek instytucji publicznej pomieszcza się chociażby kilka izb mieszkalnych, których w ten sposób powstało dotychczas 905 kosztem 4.821.743 zł.

Tablica 2 jest zestawieniem mieszkań zbudowanych na terenie województwa śląskiego kosztem Skarbu Śląskiego, albo przy jego współudziale.

Tablica 2.

L. p.	Wyszczególnienie	Ilość zbudowanych mieszkań	Ilość izb mieszkalnych	Wydatki na budowę pokryte ze Skarbu Śląskiego w zł.
1	Śl. Urząd Wojew. Wydz. Rob. Publ.	1,173	3,582	18,650,349
2	Tow. opieki nad uchodźcami . .	237	690	2,639,885
3	Spółdzielnie budowlano-mieszk. .	774	2,719	10,095,500
4	Śląski Fundusz Gospodarczy . .	2,303	6,650	7,078,300
5	Miasta przy pom. pożyczk. U.W. .	194	599	1,150,000
Razem:		4,681	14,240	39,614,034

W budownictwie mieszkaniowym inwestowano więc od roku 1924 do roku 1928 — 39.614.034 zł., dzięki czemu powstało 4.681 mieszkań o 14.240 izbach; z tego zbudował Wydział Robót Publicznych 25⁰/₀.

BUDOWNICTWO UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ NA GÓRNYM ŚLĄSKU.

Warunki lokalne Górnego Śląska po jego rozdzieleniu nie dawały możliwości pomieszczenia władz administracyjnych, które tymczasowo lokowano w gmachach szkolnych i mieszkaniach prywatnych.

Budowa przeto gmachów publicznych wysunęła się na czoło zagadnienia budowlanego Śląska, zarówno ze względu na konieczność odciążenia mieszkań i budynków szkolnych, jak i na wygodę i rozwój samych instytucji administracyjnych.

Urzędy celne i placówki straży granicznej.

Podział polityczny po wojnie dokonany przesunął dawną granicę rosyjsko-niemiecką w głąb terytorjum polskiego i utworzył nową granicę polsko-czechosłowacką i polsko-niemiecką, wzdłuż której trzeba było zbudować szereg pomieszczeń dla straży granicznej oraz kilku urzędów celnych. Placówek straży celnej zbudowano w latach od roku 1926 do roku 1928 jedenaście, kosztem 909.692 zł., przy czym przestrzeń zabudowana obejmuje łącznie 24.501 m³. Przeciętny koszt budowy 1 m³ wynosi więc 37,13 zł., najniższy 25,38 zł. (rok 1926), a najwyższy, odnoszący się do budynku wzniesionego w roku 1928 — 52,08 zł. Wszystkie budynki są murowane i kryte ogniotrwale.

Domów dla urzędów celnych zbudowano również jedenaście przy nakładzie pieniężnym 811.377 złotych. Budynki te obejmują łącznie 19,677 m³, a przeciętny dla 3 lat (1926 do 1928) i dla dziewiętnastu miejscowości koszt budowy 1 m³ wynosi 41,23 złotych. Najtaniej, bo 33,59 zł. za 1 m³ kosztował urząd celny w Pawłowie, ukończony w roku 1926. Najwyższy koszt budowy 49,10 zł. za 1 m³ odnosi się do budynku celnego w Ła-

giewnikach, zbudowanego również w roku 1926. Tymaczy się to wyższą ceną gruntu oraz specjalnie wzmocnioną konstrukcją, jaką zastosowano z uwagi na teren podkopany, na którym budynek stoi. Wydatki z tą akcją związane pokrywa Skarb Państwa.

Komisariaty i posterunki policji wojewódzkiej.

Jakkolwiek posterunki policji rozlokowane są w przeważającej liczbie na wsi, długoletni zastój budowlany i tu spowodował trudność wyszukania odpowiednich pomieszczeń. Z tego powodu Wydział Robót Publicznych w porozumieniu z Główną Komendą Policji opracował program budowy trzydziestu kilku budynków. Program ten rozłożony na szereg lat realizuje się stopniowo w miarę środków pieniężnych. W ciągu trzech ostatnich lat zbudowano 6 domów dla posterunków i 1 dla komisariatu policji, a ponadto w Katowicach dla szkoły policyjnej i koszarę policji konnej. Koszta, wynoszące 1.314.514 zł., pokrył Skarb Śląski. Budynki tej grupy obejmują ogółem 37,563 m³ przestrzeni zabudowanej, a przeciętny koszt 1 m³ wynosi 36,02 złotych. Najtańszy jest budynek posterunku w Puńcowie, zbudowany w roku 1926, kosztował bowiem po 23,60 zł. za 1 m³, najdrożej wypadł posterunek w Rogach nad Odrą, ukończony w roku 1928 przy koszcie jednostkowym 41,45 zł. za 1 m³.

Koszary policji konnej, zbudowane w roku 1925, które z obliczenia powyższych kosztów przeciętnych wyeliminowano z uwagi na odmienny charakter tej budowli — kosztowały po 30,70 zł. za 1 m³ przestrzeni zabudowanej.

Sanatorja i szpitale.

Jako pierwsze w tej grupie wymienić wypada sanatorium dla inwalidów wojennych i powstańców, zbudowane w Jastrzębiu-Zdroju w latach 1927/28 kosztem 755.479 zł., która to kwota obejmuje umeblowanie i urządzenie wewnętrzne, pościel, bieliznę i t. p., a ponadto koszt budowy drogi dojazdowej i oddzielnej kanalizacji.

Koszt budowy samej wynosi 581.527,74 zł., a przeliczony na jednostkę przestrzeni 47,65 za 1 m³.

Budynek pomieścić może około 100 chorych; ponadto obejmuje mieszkania urzędników, zarządu oraz służby.

Wydatki pokrył Skarb Śląski.

Sanatorium to stanowi niejako początek serii gmachów o charakterze społeczno-humanitarnym. Jako ciąg dalszy powstanie w Lublińcu zakład dla głuchoniemych, którego budowa rozpoczęta została w roku 1929, szpital wojewódzki, którego budowę postanowił sejm śląski na pamiątkę dziesięciolecia odrodzenia niepodległości Rzeczypospolitej, pawilony dla chorych na gruźlicę przy szpitalu wojewódzkim w Cieszynie, sanatorium w Istebnej i dalsze instytucje, których potrzeba czasem się wyłoni.

Urzędy państwowe i wojewódzkie.

Na pierwsze miejsce wysuwa się tu swojemi rozmiarami gmach Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, a zarazem Sejmu Śląskiego w Katowicach, rozpoczęty w roku 1924.

Gmach ten, wolno stojący o czterech frontach, założony jest na zarysach renesansowych. Partja środkowa, mieszcząca salę Sejmu wraz z kuliarami, prosta w sylwecie, ujęta z czterech stron blokami, związanymi wspólnym gzymśowaniem i wysoką ścianą attyki, tworzy imponującą i potężną masę. Całość przeprowadzona jest w stylu neoklasycznym. Wejście główne, bogato założone i rozwinięte na tle filarów, a ujęte po bokach dwoma strażnicami, mieści się od strony zachodniej.

Filary w formie prostokątnych słupów, silnie wysuniętych z lica ściany, o głębokich światłocieniach, tworzą wyrazistą i plastycznie występującą partję budowlą. Cokół budynku bardzo wysoki, jak również wszystkie filary i pilastry wraz z głowicami wykonano w całości z kamienia.

Poza tem mury wyprawiono jasnym tynkiem szlachetnym. Wejście główne łączy się z klatką schodową o biegach tarasowo nad sobą położonych. Wnętrze związane krążankiem, obiegającym westybul wokół. Całość wykonana w sztucznej marmurze, nakryta bamią na żagielkach, a cztery panneaux pomiędzy żagielkami wypełnione płaskorzeźbami prof. Raszki.

Sala sejmowa, położona w centrum budynku, a założona na półkolu, łączy się bezpośrednio z westybullem. Dostępna z westybulu sala recepcyjna, umieszczona nad wejściem głównym, wykonana jest w białym marmurze i łączy się przez dwie mniejsze, z obu stron do niej przylegające sale z mieszkaniem Wojewody na prawo i z mieszkaniem Marszałka Sejmu na lewo położonym.

Wnętrza w stylu neoklasycznym o zabarwieniu empirowym tworzą piękną całość, harmonizującą z zewnętrzną architekturą budynku, obejmującego 634 sale, względnie pokoi, a 161,474 m³ przestrzeni zabudowanej.

Gmach pomieści oprócz wszystkich wydziałów Urzędu Wojewódzkiego, Sejm Śląski wraz z salami komisyj i klubów, Prokuratorję Generalną, Kontrolę Państwową, Wojewódzki Zakład Ubezpieczeń, Urząd Rent Wojskowych, pocztę, a przejściowo, do czasu postawienia specjalnego budynku, także Muzeum Śląskie.

Koszta budowy wynoszą 11.050.000 zł., wobec czego wypada 68,40 zł. za 1 m³.

Grunt, wyposażenie wewnętrzne, to jest meble, telefony, kompletne urządzenie sali sejmowej, kilku sal recepcyjnych, względnie reprezentacyjnych i kilkudziesięciu biur, wreszcie budowa około pół kilometra ulic, kosztuje 1.950.000 zł., tak, że cały nakład pieniężny osiągnie kwoty 13.000.000 złotych. Koszt jednostkowy jest tu znacznie wyższy w porównaniu do innych budowli w województwie śląskiem w ostatnich latach postawionych, ale też wykonanie gmachu i jego wyposażenie architektoniczne jest znacznie bogatsze, staranniejsze i przy użyciu droższych niż przeciętnie materiałów.

Marmury sztuczne i naturalne, obicia sal recepcyjnych tkaninami, zwierciadła, brzozy, rzeźby, boazerje, ozdobne posadzki, automatyczna centrala telefoniczna, starannie dobrane lampy elektryczne, żyrandole częściowo według oryginalnych rysunków wykonane, również oryginalnie projektowane dywany i meble biurowe oraz urządzenia sal reprezentacyjnych, wreszcie różnego typu i wielkości wyciągi (lifty) składają się na

te, jak na stosunki katowickie nieco wyższe od przeciętnych kosztów, nie dosięgające jednak cen w innych miastach Rzeczypospolitej, w których naogół buduje się drożej niż na Śląsku.

W okresie od roku 1923 do roku 1924 zbudowano ponadto w Katowicach budynki dla Urzędu Skarbowego, Drukarni Wojewódzkiej, Wydziału Skarbowego i Urzędu Rent Wojskowych, a w najbliższym czasie jako dalszy ciąg tej serji rozpocznie się budowę budynków dla Urzędu Skarbowego w Królewskiej Hucie i Urzędu Skarbowego w Mysłowicach.

Szkoły średnie.

Działalność budowlaną dla potrzeb szkolnictwa średniego rozpoczęta została w roku 1926 przez budowę gimnazjum w Bielsku, które ukończono w roku 1927. Gmach ten obejmuje 44.236 m³, a kosztował 2.353.655 złotych, nie licząc urządzenia wewnętrznego, dróg, gruntu i t. p.

Jednostkowy koszt budowy wynosi 53,25 zł. za 1 m³. Jest to bezsprzecznie jedno z najlepiej uposażonych gimnazjów w Polsce.

Równocześnie powiększono budynki dwóch gimnazjów w Królewskiej Hucie i gimnazjum w Rybniku przez budowę skrzydeł, względnie nadbudowy pięter. W roku 1928 rozpoczęliśmy budowę gimnazjów w Lublińcu i Mikołowie, a oba te gmachy będą oddane do użytku w roku bieżącym. W najbliższych latach rozpocznie się budowa gimnazjów w Wielkich Piekarach i w Nowym Bytomiu.

Największy jednak wysiłek uczyniło województwo śląskie w kierunku rozwoju średniego szkolnictwa zawodowego przez rozpoczęcie w roku 1928 budowy kompleksu gmachów w Katowicach dla pomieszczenia szeregu szkół technicznych, jak szkoły budowlanej, ceramicznej, hutniczej, chemicznej, mechanicznej, elektrotechnicznej i kolejowej. Jest to jedyny, zdaje się, gmach w Polsce, mogący pomieścić obok siebie siedem szkół zawodowych, których nauka polega w znacznej mierze na pracy w laboratorjach i warsztatach. Stanowiło to trudny do rozwiązania problem, gdyż całość mieści się na małej przestrzeni. Koszta budowy i urządzenia warsztatów oraz laboratorjów preliminowano na 12.000.000 złotych, przy czem budowa sama kosztowała 9.657.600 zł. czyli po 60 zł. za 1 m³ (164.000 m³).

Budowa trwać będzie 2¹/₂ roku, czyli zostanie ukończona w zimie 1930 roku.

Ukończone dawniej oraz rozpoczęte w 1928 r. gmachy szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych obejmują łącznie 536 sal wykładowych, względnie laboratorjów, gabinetów albo sal warsztatowych, tudzież 263.053 m³ przestrzeni obudowanej. Koszt budowy i urządzenia wynosi ogółem 15.557.530 zł. 45 gr.

Szkoły powszechne.

Wydział Oświecenia Publicznego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego udziela gminom w miarę rozporządzalnych środków pieniężnych subwencji i pożyczek na budowę szkół powszechnych, szkół gospodarstwa domowego i t. p. W związku z tą akcją, obejmującą 32 gminy, wypłacono ze Skarbu Województwa 7.944.004 zł., a ukończono dotychczas budowę dwunastu szkół,

dziesięć dalszych znajduje się w stadium budowy, podczas gdy dla pozostałych jedenastu przygotowano projekty i wybrano tereny, tak że do robót budowlanych przystąpić będzie można w najbliższym czasie.

Budynki ukończone, albo w stadium wykonania znajdujące się, obejmują łącznie 178 sal szkolnych, 152 izby mieszkalne, 122 inne ubikacje, a przestrzeń obudowana zajmuje 161.720 m³.

I.

Budynki postawione przez Wydział Robót Publicznych Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

L. p.	Wyszczególnienie	Ilość postaw. budynków	Przestrzeń zabudowana w m ³	Ilość izb mieszkaln.	Ilość innych izb	Nakład pieniężny złotych
1	Mieszkania robotnicze.	860	321 902	2 677	—	13 842 253,20
2	Budynki publiczne dla pomieszczenia urzędów i t. p.	45	354 555	905	1 068	19 012 756,67
3	Szkoły średnie i zawodowe	7	263 053	6	536	14 352 970,19
4	Remont i utrzymanie budynków					3 857 295,73
5	Umeblowanie i urządzenie wewn. gmachów podanych pod 2 i 3, ulice, dojazdy, grunta i t. p.					5 259 754,09
	Razem	912	1 939 510	3 588	1 604	56 325 029,88

Razem: 11 137 izb.

Budowę przeprowadzają gminy, względnie komitety lokalne, przy współdziałaniu Wydziału Robót Publicznych, polegającym na wyborze parceli budowlanych.

II.

Budowle powstałe przy współdziałaniu Skarbu Województwa Śląskiego w kosztach.

L. p.	Wyszczególnienie	Ilość postaw. budynków	Przestrzeń zabudowana w m ³	Ilość izb mieszkaln.	Ilość innych izb	Nakład pieniężny złotych
1	Domy mieszkalne Towarzystwa opieki nad uchodźcami.	10	76 510	690	—	2 639 885
2	Domy mieszkalne Spółdzielni budowlano-mieszkaniowych	454	—	2 719	—	10 095 500
3	Domy mieszkalne powstałe z pożyczek Śl. Funduszu Gospodarczego	2 303	—	6 650	—	7 078 300
4	Domy mieszkalne, zbudowane przez miasta przy pomocy pieniężnej Śląsk. Urzędu Wojewódzkiego	5	—	599	—	3 893 399
5	Szkoły powszechne w 32 gminach.	32	—	152	320	2 961 066
6	Piekarnia mechaniczna w Wielkich Hajdukach	1	—	—	7	960 000
	Razem	2 805	76 510	10 810	327	27 628 090

Razem: 11 137 izb.

nej, badaniu i zatwierdzeniu projektu, udziale urzędnika technicznego w Komitecie budowy, technicznej kontroli budowy, kontroli rachunków i wypłat, wreszcie na przeprowadzaniu końcowego odbioru budynku od przedsiębiorcy.

BUDOWNICTWO DROGOWE I KOMUNIKACYJNE NA GÓRNYM ŚLĄSKU.

Drogi i mosty drogowe.

W porównaniu z innymi ziemiami Rzeczypospolitej Polskiej, Śląsk posiada największą gęstość sieci dróg bitych i brukowanych.

W chwili powstania obejmowało województwo śląskie obszar 4230 km², na którym było w części górnośląskiej województwa 1529 km, a w części Śląska Cieszyńskiego 530 km dróg o twardej nawierzchni.

Pod względem kategorii dzieliły się te drogi na Górnym Śląsku na prowincjonalne, powiatowe, gminne i prywatne, na Śląsku Cieszyńskim na państwowe, powiatowe, gminne i prywatne.

Część niemiecka Śląska, dzięki pomocy rządowej i warunkom lokalnym, rozwijała się doskonale pod względem drogowym, część austriacka, zwłaszcza w kategorii dróg powiatowych i gminnych, bardziej była zaniedbana, ze względu na ograniczony przez złe ustawodawstwo dopływ funduszy.

Po objęciu Śląska przez władze polskie gospodarka drogowa uległa pewnemu wstrząsowi skutkiem zmiany stosunków gospodarczych i politycznych, ale od 1924 roku, od chwili uzyskania stałej waluty wykazuje już wzmoczenie działalności, które najbardziej zaznaczyło się w roku 1928.

Wielka ilość istniejących na Śląsku dróg bitych (przekraczająca gęstość dróg w Niemczech, Austrii, Francji czy Anglii) wymaga wielkich nakładów na ich utrzymanie.

Wobec więc wzrastania ruchu na szosach śląskich, do czego przyczynia się w znacznym stopniu ruch turystyczny, nawierzchnie szabrowe okazały się niepraktyczne, a ich naprawa nazbyt kosztowna. Śląski Urząd Wojewódzki przystąpił przeto w 1928 roku do przebudowy nawierzchni zwykłych na bitumiczno-smołowe i bruki kostkowe na drogach, mających znaczenie ekonomiczno-komunikacyjne dla całego województwa.

O ile do roku 1927 wkłady funduszy samorządowych i Skarbu Śląskiego wykazywały stały wzrost w budownictwie drogowym, dochodzący stopniowo do 5.925.000 zł. o tyle już w roku 1928 zaznacza się znaczny skok wydatkowanych sum, osiagających niespełna 9.000.000 złotych.

Dopiero jednakże pożyczka Województwa z 1928 roku, z której 12.000.000 złotych przeznaczono na budowę ważniejszych arterij komunikacyjnych, oraz uchwalenie 3.050.000 zł. przez Sejm Śląski na subwencje i dotacje na cele drogowe dla samorządów umożliwiło zrealizowanie programu rozbudowy sieci, dróg i ulepszenie istniejącej.

Program przewiduje przebudowę nawierzchni zwykłych na bitumiczno-smołowe i bruki kostkowe na drogach idących w kierunku południowym: Katołowice-Pszczyna-Goczałkowice-Bielsko-Skoczów-Cieszyn i Ka-

townice-Mikołów-Zory-Cieszyn z odnogą do Jastrzębia Zdroju, ponadto na zachód w kierunku granicy niemieckiej: Katowice-Rybnik-Racibórz, w kierunku północnym od Katowic do Lublińca-Częstochowy, wreszcie drogę Skoczów-Ustroń-Wisła-Kubalonka, Istebna-Koniaków-granica powiatu żywieckiego.

Wyżej wymienione drogi są łącznikami przemysłowego centrum górnośląskiego ze wszystkimi granicami województwa. Droga Skoczów-Koniaków-granica powiatu żywieckiego, długości 39 km, przechodzi przez najpiękniejsze okolice Beskidu i miejsca klimatyczne. Dotychczas jako droga powiatowa nie była należycie utrzymana, pomimo swego pierwszorzędного znaczenia komunikacyjnego.

Droga ta obecnie jest w trakcie przebudowy, a do 30 lipca 1929 r. została na długości 23 km pokryta nawierzchnią bitumiezno-smołową, na pozostałej zaś części gruntownie zrekonstruowaną i smołowaną.

Ogólna długość dróg projektowanych do przebudowy wynosi 330 km, w tem: wojewódzkich 25 km, byłych prowincjonalnych 61,6 km, powiatowych 203,3 km, gminnych 7 km, bezpieczeństwa i prywatnych 24,6 km. Całkowite koszty przebudowy obliczane są na sumę około 40.000.000 zł.; z tego wydatkowano w 1928 roku na budowę 100.800 m² nawierzchni bitumiezno-smołowych i na budowę 6,5 km dróg bitych sumę 2.900.000 zł. W roku budżetowym 1929/30 projektuje się wydatkowanie 12.000.000 złotych na budowę 270.000 m² nawierzchni bitumieznych, 21.000 m² bruków kostkowych, 300.000 m² nawierzchni szabrowych, włącznie i powierzchniowo smołowanych, oraz na gruntowną odbudowę 28 km dróg bitych.

Z końcem 1929 roku będzie zrealizowany w $\frac{1}{3}$ części program przebudowy dróg, pozostałe zaś $\frac{2}{3}$ programu mają być wykonane w granicach normalnego budżetu w ciągu ośmiu lat, przy uzyskaniu jednak dalszych kredytów z pożyczek program ten mógłby być zrealizowany w ciągu trzech lat.

Przebudowę dróg przeprowadza województwo w swoim zakresie za pośrednictwem własnych kierownictw budowy dróg, utworzonych w Katowicach i w Cieszynie.

Samorządy w okresie państwowości polskiej wybudowały 59 km nowych dróg bitych i brukowanych, kosztem 5.043.000 zł. Aczkolwiek ilość dróg bitych jest stosunkowo duża, ze względów jednak gospodarczych należy wybudować około 170 km takich dróg, zwłaszcza nad granicą polsko-niemiecką, dla dogodnego połączenia wszystkich miejscowości z arterjami komunikacyjnymi Śląska.

Budownictwo mostowe przedstawiało się w ten sposób, iż władze zaboreze pozostawiły na Śląsku mostów drewnianych 2254 mb, kamiennych 571 mb, żelbetonowych 971 mb, oraz żelaznych 672 mb. Załączona tablica wykazuje ilość mostów wybudowanych przez województwo śląskie w poszczególnych latach:

Śląski Urząd Wojewódzki wybudował w roku 1927 most nad Wisłą w Goczałkowicach o rozpiętości w świetle 176 mb na drodze Bielsko-Katowice. Ustrój nośny mostu składa się z 12 przęseł o płytach żebrowych żelbetonowych na belkach opartych o łożyska ruchome.

W 1928 r. wybudowano żelbetonowy most łukowy rozpiętości 35 mb w miejscowości Wisła, na drodze

Skoczów-Ustroń-Wisła, gdzie również wybudowano w ciągu tegoż roku 12 mostów żelbetonowych w świetle od 3—10 m każdy.

Prócz tych mostów, szereg mostów wyłącznie żelbetonowych budują samorządy. Wymienić można trzy większe mosty stałe w Zarzeczcu, Górach i Nowym Bieruniu (most o 4 łukach żelbetonowych z jezdnią górną o rozpiętości 130 mb w świetle), oraz szereg projektowanych mostów nadgranicznych od 20 do 60 mb rozpiętości nad Przemszą i Brynicą. Koszt tych mostów w 50% pokryje woj. śląskie, w 50% sąsiednie województwa.

Lp.	Rodzaj mostu	Długość mostów					Ogółem m. b.
		1924 m. b.	1925 m. b.	1926 m. b.	1927 m. b.	1928 m. b.	
1.	Drewnianych . .	2	110	70	16	48	246
2.	Kamiennych . .	—	—	—	—	—	—
3.	Żelbetonowych .	43	60	22	243	129	497
4.	Żelaznych . . .	—	—	—	—	24	24
Razem:		45	170	92	259	201	767

Budownictwo kolejowe.

Działalność wojewódzka w zakresie budownictwa kolejowego poszła w kierunku budowy dróg żelaznych lokalnych i współudziału w budowie kolei państwowych i prywatnych.

Zmiana warunków gospodarczych na Górnym Śląsku wywołała, rzecz jasna, konieczność nowych połączeń i budowy nowych magistrali, a co za tem idzie budowy i przebudowy stacji i dworców.

Zaczęta w 1926 roku budowa łączącej G. Śląsk z Cieszyńskim linja Chybie — Skoczów (odpływ węgla ku czeskiej granicy) o długości 13 km ze stacją Pierściec ukończona była w 1927 r. i kosztowała 3 milj. zł.

Linja Ustroń — Wisła — Głębee, której budowę podjęto też w 1926 roku, łączy bogate tereny Polskich Beskidów z resztą Śląska (okolice te miały połączenie tylko przez Czechosłowację) i przeprowadzona była na długości 7 km do stacji Polana kosztem 1.700.00 zł. już w 1927 roku. Obecnie jest już wykończony odcinek do stacji Wisła, na którym znajdują się dwa mosty żelazne przez Wisłę w świetle po 40 m.

W roku 1928 Śląski Urząd Wojewódzki opracował szereg projektów budowy, a to następujących linii:

1) Wisła — Głębee 5 km o charakterze górskim, która ma być w przyszłości częścią linii Ustroń — Izdenka — Milówka (preliminowano 2 milj. zł.).

2) Strzebiń — Woźniki 13 $\frac{1}{2}$ km, łączącej złoża rudy żelaznej, cynkowej, wapienia i t. p. pow. lublińskiego z częścią przemysłową Śląska (prelim. 4 milj. zł.).

3) Cieszyn — Zebrzydowice 15,9 km, łącząca Cieszyn z G. Śląskiem, a skracająca drogę o 27 km (prelim. 3,5 milj. zł.).

4) Zebrzydowice — Moszczenica 13 km, usprawniająca transport na południe.

Trzy ostatnie linje pochłoną 15 milj. zł., częściowo z pożyczki amerykańskiej.

BUDOWNICTWO WODNE I REGULACYJNE W WOJ. ŚLĄSKIEM.

Charakter rzek i potoków województwa śląskiego wymaga poważnych robót regulacyjnych, ponieważ w obecnym stanie rzeki te wyrządzają znaczne szkody, co dotkliwie daje się odczuwać wobec gęstego zaludnienia i silnego uprzemysłowienia obszarów województwa. Przy projektowaniu robót regulacyjnych okazała się konieczność zastosowania specjalnych metod, stosownie do charakteru wchodzących w rachubę rzek i potoków. O ile potoki leżące w dopływie Odry mają charakter nizinny i zasadniczo celem ich regulacji są względy ściśle meljoracyjne, o tyle w górnej części dorzecza Wisły wyłoniło się trudne zadanie ujarzmienia dzikich rzek górskich, dla których niema do dziś dnia ustalonego korzystnego systemu regulacji.

Dla rzek i potoków o charakterze nizinnym przyjęto za zasadę, że należy o ile możności wyprostować ich koryta, ażeby ułatwić odpływ wody, a następnie przez obwałowanie rzeki ochronić nadbrzeżne grunta od zalewu.

Dla średnich biegów rzek o charakterze podgórskim zastosowano zasadę, że trasa uregulowanej rzeki musi mieścić $\frac{1}{3}$ część wody katastrofalnej, przy ubezpieczeniu brzegów, nie pozwalając na zmianę koryta i podmywanie. W tym celu zaprojektowano w miejscach, gdzie wielka woda nie mieściła się w naturalnych brzegach, solidne obwałowania, a brzegi ich ubezpieczono budowlami faszynowymi, chronionymi od podmycia zapomocą wałców siatkowych, wypełnionych kamieniem.

Dla rzek górskich przyjęto za zasadę, że w kinecie projektowanych robót regulacyjnych mieścić się musi cała katastrofalna woda, a dno kinety zależnie od spadku i materiału ubezpieczyć należy odpowiednimi budowlami ochronnymi (progami). Dla rzek tych stworzono sztucznie odpowiednie głębokie i szerokie koryta, a po obu brzegach tego koryta zaprojektowano wały — o ile brzegi nie wystarczały na pomieszczenie katastrofalnej wody — na ubezpieczenie zaś tych wałów zaprojektowano szeregi naprzeciw siebie leżących ostróg albo opaski skonstruowane z siatek żelaznych pocynkowanych, wypełnionych kamieniem. Odpowiednia konstrukcja tych budowli siatkowo-kamiennych daje gwarancję, że katastrofalna woda rzeki nie będzie mogła zniszczyć budowli, ponieważ przez odpowiednie ubezpieczenie fundamentu stworzonego z materaców siatkowo-kamiennych wszelkie wyrwy koło budowli i podmycia jej są wykluczone.

Dla zabudowania rzek górskich o większym spadzie i zabudowania potoków górskich zastosowano znane już systemy korekcyjnej progowej lub ewentualnie żłobów kamiennych, przy czym jednak główny nacisk położono na ubezpieczenie terenów, które w jakikolwiek sposób są zalewane przez katastrofalną wodę, na co przedtem zwykle nie zwracano odpowiedniej uwagi. Tutaj również zastosowano tak do wykonania progów jak i do wykonania opasek i budowli poprzecznych z dobrym skutkiem budowle siatkowo-kamienne, zasadniczo jako walce siatkowo-kamienne zamiast opasek faszynowych lub tam systemu Selinga.

Prowadzone na powyższych zasadach prace finan-

sowane były przez 1) skarb województwa śląskiego, 2) przez ten skarb ze współudziałem Skarbu Państwa, 3) przez Skarb Państwa.

Do pierwszych należą następujące wykonane ro-

1. Rzeka Wisła od ujścia Białki do ujścia Kopydła. Na odcinku tym były resztki robót rządów zaborezych. Kosztem około 3,5 miliona złotych przeprowadzono konserwację tych robót oraz systematyczną regulację Wisły na przestrzeni 16 km i usypano 14 km wałów.

2. Rzeka Brennica, dopł. Wisły. Uregulowano 4 km kosztem 527.000 na projektowanych 12 km.

3. Rzeka Ruda. 2,5 km regulacji z obwałowaniem i meljoracjami za 221.500 zł.

4. Mała Panew. Regulacja 1200 m, kosztem 38.500 złotych.

5. Pszczyńska i Korzeniec. Regulacja $2\frac{1}{2}$ km z przewidzianych 45 km, za 100.000 zł.

6. Zabudowania górskich potoków. Odbudowano 1,7 km, wykonano 3,2 km nowej regulacji, kosztem 544.000 zł. Pozostaje do zabudowania 75,5 km.

Do drugich:

1. Rzeka Wisła od ujścia Białki do ujścia Przemyszy. Na prowadzone dalej, a podjęte przez zaborców prace wydatkowano 342.000 zł. Wykonano 5 km kierownic faszynowych i 1.800 m narzutów kamiennych.

2. Rzeka Białka. Uregulowano rzekę na przestrzeni 9 km, kosztem 666.000 zł.

3. Rzeka Olza, graniczna z Czechosłowacją. Systematyczna regulacja rzeki jest w toku. Dotychczas za 374.000 zł. ukończono regulację na przestrzeni 3,5 km oraz przeprowadzono cały szereg robót konserwacyjnych i ubezpieczeń lokalnych.

Na koszt państwowy przeprowadza się tylko regulację i konserwację biegu Odry.

Ogółem na roboty regulacyjne ze wszystkich źródeł wydatkowano na Śląsku 6.652.000 złotych (w tem Skarb Państwa 624.000 zł.). Sprawa kredytów na te prace załatwiona jest przez „ustawę o regulacji rzek i potoków“ z 1927 r., przeznaczającą stałą roczną dotację; całość programu obejmuje 25 milj. złotych, rozłożonych na poszczególne lata budżetowe.

Obok województwa, prowadzą prace wodne zawiązujące się na Górnym Śląsku spółki wodne. Np. Związek regulacji Rawy uregulował tę rzekę na przestrzeni 8 km, kosztem 3.917.000 zł. Podobne spółki wodne będą zawiązane dla rzeki Brynicy i innych.

Podjęto też znaczne roboty wodociągowe i kanalizacyjne. M. Bielsko uzyskało pożyczkę wojewódzką na wybudowanie zapory w dolinie Luizy na potoku Wapiennickim i doprowadzenie wody do miasta (koszt. 8 milj. zł.). Powiatowy Wydział Katowicki powiększa swój wodociąg przez przyłączenie do istniejącego szybu „Rozalja“ nowego ujęcia wody wykonanego nad Przemszą, gdzie pompowana ma być woda zapomocą specjalnych szybów, przewierconych do zalanej i nieczynnej kopalni „Nowa Przemsza“ (koszt. 2 milj. zł.). Państwowe Zakłady Wodociągowe przystępują do budowy nowego wodociągu, którego ujęcie wody znajduje się na Białej Przemszy, skąd rurociągami rozchodzić się będzie woda po Górnym Śląsku (inwestycje 1-go okresu obliczono na 18 milj. zł.).

Wiele miast na czele z Tarnowskimi Górami przeprowadza większe roboty kanalizacyjne.

AKTUALNE ZAGADNIENIA BUDOWNICTWA ŚLĄSKIEGO

Od zasłużonego działacza budowlanego na Śląsku, arch. bud. Franciszka Rozkosznego otrzymaliśmy poniższe uwagi, dotyczące sytuacji polskich firm budowlanych na Śląsku. Artykuł poniższy wskazuje w sposób jaskrawy na przyczyny, skutkujące upadek polskich przedsiębiorstw budowlanych. Drukujemy go w nadziei, że głos autora trafi do właściwych władz i będzie podstawą reformy stosunku do firm budowlanych śląskich. (Red.).

Przemysł budowlany na Śląsku ma inny charakter, niż wielki przemysł budowlany w istotnym tego słowa znaczeniu. Jest to przemysł indywidualny, składający się z drobnych przedsiębiorstw, których rozmiary w stosunku do wielkich towarzystw budowlanych akcyjnych np. w Warszawie są nieznaczne. Źródło tego stanu rzeczy leży w tem, że za czasów zaborczych o polskim przemyśle budowlanym mówić nie mogło, a stąd istniało tylko kilka firm, których właściciele byli Polakami. Firmy te niemieckich robót rządowych, a nawet prac w wielkim przemyśle nie otrzymywały, skazane były zatem na klientelę prywatną lub budowanie na własny rachunek, co przy stosunkowo łatwym uzyskiwaniu kapitału budowlanego nie było tak trudne, jak obecnie.

Po przyłączeniu Śląska do Polski stosunki te uległy nieznacznej tylko zmianie. Powstała wprawdzie duża ilość firm polskich w nadziei, że znajdą poparcie i zrozumienie u władz państwowych. Można się było tego spodziewać tembardziej, że osiągnięcie zleceń od wielkiego przemysłu, jednego z największych zleceniodawców budowlanych, na Śląsku, było i jest dla polskiego przemysłowca budowlanego jeżeli niezupełnie niemożliwe, to w każdym razie trudne i mało prawdopodobne. Chcąc być sprawiedliwym, muszę przyznać, że niektóre firmy wielkiego przemysłu oddają część swych robót budowlanych również i polskim przemysłowcom, jak np. Skarboferm, Giesche, Sp. Ake., Wełnowiec Sp. Ake. i inne.

Władze nasze przyrzekały wielokrotnie polskim przedsiębiorstwom budowlanym na Śląsku poparcie, ale co miało być według ich zrozumienia dobrodziejstwem, to stało się poprostu klęską dla polskiego przemysłu budowlanego. Mam na myśli budowę domków robotniczych. I nie tylko to, lecz władze narzuciły

nam nowy typ umów i w razie okazania się, że nie są one dla nich wygodne, zmieniają je jednostronnie. Oprócz tego wprowadzono na Śląsku rozporządzenie o stałych cenach umownych, jak również nowe, nieznane zupełnie, a rzekomo utarte zwyczaje w budownictwie, pomimo, że współpraca Związku Samodzielnych Budowniczych na Śląsku z Oddziałem Wojewódzkiego Urzędu Robót Publicznych miała mieć za podstawę dawne utarte zwyczaje w budownictwie śląskim.

Przy obowiązku utrzymania stałych cen na roboty budowlane Komisja Arbitrażowa narzuciła śląskim przedsiębiorstwom kilkakrotną wyższkę płacy robotniczej, zatwierdzoną następnie przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej. Wbrew logicznym przesłankom różnica kosztorysów stąd wynikła nie została naszym przedsiębiorstwom zwrócona przez urzędy państwowe i jedynie wielki przemysł okazał więcej zrozumienia i różnicę cen częściowo zbonifikował. W tak trudnych warunkach polski przemysł budowlany nie może rozwijać się korzystnie, co przynosi poważne straty dla Państwa.

Przechodzę do przetargów. Jest to jedna z największych bolączek w przemyśle budowlanym, zresztą nie tylko na Śląsku, ale w całym kraju.

Z reguły oddaje się prace najtańszemu oferentowi, bez względu na ich fachowość i sumienność. Jednym z wielu jaskrawych skutków tego stanu rzeczy jest np. fakt zlecenia pewnej firmie budowy obszernego dworca, którą doprowadzono pod cokół, ażeby w następstwie z powierzchni ziemi zniknęła. Całe szczęście, że nie była to polska firma.

Nie mogę wreszcie pominąć milczeniem sprawy załatwiania ostatecznych rachunków. Do zbadania (kolaudowania) tychże potrzeba w niektórych wypadkach nawet 2¹/₂ lat, a przez ten czas ciebie, wielki przemysłowcu budowlany, różne zakłady i urzędy wyprzedają, a pewnego pięknego wieczoru przyjdiesz do domu i zobaczysz, że twemi pracami i innymi sprawami zajęła głowa, niema gdzie spocząć.

Radbym by kilka skreślonych powyżej słów przyczyniło się do poprawy stosunków w przemyśle budowlanym na naszym Śląsku, jako też i w całym Państwie.

Arch. Bud. F. Rozkoszny.

PODSTAWĄ POWODZENIA KUPCA I PRZEMYSŁOWCA
JEST DOKŁADNA ZNAJOMOŚĆ ŹRÓDEŁ ZAKUPU I SPRZEDAŻY

INFORMATOR CERAMICZNY

1 9 2 9

PODAJE NAJNOWSZE I NAJCIŚNIEJSZE DANE O 2600 ZAKŁADACH CERAMICZNYCH

Cena 12 zł.

DO NABYCIA W ADMINISTRACJI „PRZEGLĄDU BUDOWLANEGO”

PROGRAM BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO NA ROK 1930

Stowarzyszenie Zawodowe Przemysłowców Budowlanych R. P. i Centrala Gospodarcza Przemysłu Budowlanego, w związku z zapowiedzią uruchomienia poważnych kredytów budowlanych w roku przyszłym opracowały poniżej podany program budowlano-mieszkaniowy na rok 1930. Program ten, skierowany do Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie na ręce Prezesa Czesława Klarnera, był przedmiotem obrad komisyjnych i plenarnych Izby i w formie przez to plenum zatwierdzonej zostanie przez Izbę wniesiony czynnikom rządowym. (Red.).

1. Środki finansowe.

Wniosek. W listach zastawnych i obligacjach budowlanych Banku Gospodarstwa Krajowego ulokują:

a) Skarb Państwa	zł. 130 milionów
b) Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych	zł. 40 milionów
Razem	zł. 170 milionów

Umotywowanie. Program budownictwa mieszkaniowego na rok 1930 opiera się na zapowiedzi Rządu przeznaczenia na ten cel sumy zł. 130 milionów, oraz na zapowiedzi Zarządu Zakładu Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych przeznaczenia w roku 1930 na cele budownictwa sumy złotych do 100 milionów, z czego zł. 40 milionów na cele ogólnego budownictwa mieszkaniowego, a zł. 60 milionów na budownictwo dochodowe, wykonane we własnym Zarządzie.

Aby poniżej przedstawiony program mógł być rzeczywiście zrealizowany, suma 100 milionów złotych powinna być w dyspozycji B. G. K. do 1-go stycznia 1930 roku, pozostałe zaś 70 milionów złotych mogą wpływać równomiernie ratami do 1-go sierpnia 1930 roku.

2. Przeznaczenie uzyskanych środków finansowych.

Wniosek.

a) Na dokończenie rzeczywiście już rozpoczętych budów, zaawansowanych pożyczkami B. G. K., Bank Gospodarstwa Krajowego wyda	zł. 60 milionów
b) Na budowę tanich mieszkań zostanie przeznaczone	zł. 110 milionów
Razem	zł. 170 milionów

Umotywowanie. Przewiduje się, że na dokończenie rzeczywiście już rozpoczętych budowli, zaawansowanych pożyczkami przez Bank Gospodarstwa Krajowego, potrzebna będzie w roku 1930 suma zł. 60 milionów.

Wydawanie tych pożyczek powinno być rozpoczęte jaknajprędzej, aby w czasie zimy można było wykonać roboty instalacyjne (wodociągi, kanalizacja, cen-

tralne ogrzewanie, elektryczność) oraz, gdzie potrzeba, roboty budowlane: ciesielskie, stolarskie i ślusarskie, które można wykonywać w zimie. Da to pracę przez zimę przynajmniej dla części robotników budowlanych oraz zaawansuje na budowach roboty dla szybszego wykończenia ich wiosną.

Pozostała zaś suma zł. 110 milionów winna być użyta tak, aby za nią można było wybudować jaknajszybciej i jaknajwiększą ilość tanich mieszkań w ramach dotychczas obowiązującej ustawy o rozbudowie miast, jednakże w myśl zasad taniego budownictwa mieszkaniowego i z warunkiem, aby każda samodzielna rodzina posiadała oddzielne mieszkanie, składające się przynajmniej z dwu izb (pokój i kuchnia).

Jeżeli zatem w roku 1930 mamy wybudować szybko i możliwie największą ilość mieszkań, musimy jaknajbardziej ograniczyć wielkość budowanych mieszkań, wybrać jaknajskromniejszy typ, powierzyć akcję budowy instytucjom, mającym już gotowy aparat, a więc Komitetom Rozbudowy i Magistratom miast, a wykonanie oddać w grupach, nie mniej 200 mieszkań zorganizowanemu przemysłowi budowlanemu dla masowej, znormalizowanej budowy.

3. Rodzaje i typy budowli dla taniego budownictwa mieszkaniowego.

Wniosek. Mieszkania winny być budowane skromnie i tanio w domach dwóch typów, a mianowicie:

Typ I-szy. Domy 4-ro mieszkaniowe, ośmioizbowe, jednopiętrowe z ogródkami, położone osiedłami na peryferjach miasta.

Typ II-gi. Domy miejskie, kamienice wielopiętrowe.

Umotywowanie. Kalkulacja kosztu budowy i zależna od tego wysokość komornego musi odpowiadać budżetowi szerokich warstw ludności. Poziom zarobku ojca rodziny szerokich warstw pracującej ludności miejskiej powinien dać możliwość posiadania minimalnie dwuizbowego mieszkania.

Dla tak małych mieszkań nauka o rozbudowie miast uznaje wyższość pod względem higienicznym i społecznym małych domków z ogródkami, budowanych w osiedlach na peryferjach miasta.

Z powodu błędów, jakie popełniano u nas dotychczas przy budowie małych domków, budując je na terenach drogich i zaopatrując we wszystkie instalacje miejskie, obecnie przeważa tendencja do budowy kosztarowych kamienic miejskich, jako rzekomo tańszych.

Jednakże przy racjonalnem zaprojektowaniu, odpowiedniemu ułożeniu programu i masowemu wykonaniu budowy, mieszkania dwuizbowe w jednopiętrowych, małych domkach (4-romieszkaniowych) dadzą się znacznie taniej budować od mieszkań w kamienicach miejskich.

Zasadą musi być tylko solidna, ogniotrwała budowa, dobra i tania komunikacja z miastem i dostarczenie zdrowej wody.

Budować zatem należy duże osiedla podmiejskie na terenach tanich, oddanych na ten cel z zapasów rzą-

dowych lub miejskich w cenie jednego do dwóch złotych za m². Osiedla te, odległe od tramwajów lub kolei podmiejskiej, nie dalej, niż 2 klm, składałyby się z oddzielnych domków 4-romieszkaniowych z ogródkami.

Instalacje należy dla koniecznej taniości ograniczyć do najniezbędniejszych, a więc do chodników przy ulicach niebrukowanych, wodociągów tylko na ulicach ze studzienkami do rozbioru wody i oświetlenia elektrycznego na ulicach.

Przy tego rodzaju zabudowie, koszt izby będzie znacznie niższy, niż w kamienicach miejskich, przy czym sama budowa ma być wykonana solidnie i ogniotrwale, lecz bardzo oszczędnie.

Osiedla, budowane na tanich placach podmiejskich po upływie kilkudziesięciu lat, gdy place te wejdą w orbitę miasta, a cena ich podniesie się w takim stopniu, iż będzie kalkulować się zniesienie budynków, będą mogły bez straty dla właścicieli służyć do wzniesienia na nich nowych budowli typu miejskiego.

4. Place dla taniego budownictwa mieszkaniowego.

Wniosek. Tereny i place będą obowiązkowo hipotecznie wydzielane i sprzedawane z zapasów państwowych i miejskich po cenach i na warunkach ulgowych.

Umotywowanie. Dla osiedli podmiejskich tereny powinny być przez Komitety rozbudowy wyznaczane i rozplanowane w odpowiednich miejscowościach tak, aby mieszkańcy osiedli mieli dogodną komunikację tramwajową z miastem i mogli łatwo korzystać z miejskich urządzeń oświatowych i kulturalnych.

Cena terenów podmiejskich nie powinna przekraczać zł. 2 za 1 m² i być rozłożoną na nisko oprocentowane raty, przynajmniej na lat 5.

Cena placów miejskich nie powinna przekraczać zł. 40 za 1 m² i być rozłożona na nisko oprocentowane raty, przynajmniej na lat 10.

5. Kalkulacja ceny taniego dwuizbowego mieszkania typu I-go.

Wniosek. Biorąc za podstawę ceny materiałów budowlanych i robocizny z 1929 roku, określamy:

Cenę dwuizbowego mieszkania typu I-go, łącznie z placem Zł. 10.800.—

Umotywowanie. Domek 4-romieszkaniowy, jednopiętrowy, położony w osiedlu podmiejskim. Mieszkania dwuizbowe, powierzchnia użytkowa jednego mieszkania dwuizbowego nie mniej 30 m². Koszt takiej budowy, wykonanej ogniotrwale, lecz skromnie, bez instalacji, wyniesie przy wykonaniu masowem i znormalizowaniu około zł. 35.000.

a) Dom 4-romieszkaniowy, 8-izbowy	Zł. 35.000
b) Plac pod dom i ogródek 640 m ²	à 2 zł. „ 1.280
c) Koszt wodociągu ulicznego	„ 1.200
d) Koszt chodnika 40 m ² à 12 zł.	„ 480
e) Koszt budowy wspólnego klozetu podwórzowego z komposterem i ogrodzenie posesji	„ 2.240
f) Wykonanie przez Komitet rozbudowy, względnie Magistrat, planu osiedla	

i kontrola techniczna architekta z ramienia Komitetu rozbudowy nad wykonaniem budowy

g) Interkalarja przy warunku, że zaraz po skończeniu budowy nastąpi konwersja krótkoterminowej pożyczki B. G. K.

Razem Zł. 43.200

Cena jednego mieszkania Zł. 10.800.

6. Kalkulacja ceny mieszkań typu II-go.

Wniosek. Biorąc za podstawę ceny materiałów budowlanych i robocizny z 1929 roku, określamy cenę, łącznie z placem mieszkań typu II-go.

a) o powierzchni użytkowej 40 m ²	Zł. 18.200
b) „ „ „ 60 m ²	„ 28.500
c) „ „ „ 80 m ²	„ 38.000
d) „ „ „ 100 m ²	„ 47.500

Umotywowanie. Mieszkanie o powierzchni użytkowej 40 m² w domu miejskim, wielopiętrowym, będzie wymagać do 65 m² płaszczyzny zabudowanego planu i około 200 m³ zabudowanej objętości. Licząc cenę 1 m³ 85 zł. wg. analizy, drukowanej w zeszycie 4-ym Przeglądu Budowlanego, a obliczonej łącznie z instalacjami miejskimi, kosztami projektu i interkalarjami przy warunku, że konwersja krótkoterminowej pożyczki B. G. K. nastąpi zaraz po skończeniu budowy, otrzymamy:

Koszt mieszkania wynosi:

a) 40 m ² , m ³ 200 à 85 zł.	Zł. 17.000
Koszt placu przy kamienicy	„ 1.200
Razem	Zł. 18.200
b) 60 m ² , m ³ 300 à 85 zł.	Zł. 25.500
Koszt placu m ² 75 à 40 zł.	„ 3.000
Razem	Zł. 28.500
c) 80 m ² , m ³ 400 à 85 zł.	Zł. 34.000
Koszt placu m ² 100 à 40 zł.	„ 4.000
Razem	Zł. 38.000
d) 100 m ² , m ³ 500 à 85 zł.	Zł. 42.500
Koszt placu m ² 125 à 40 zł.	„ 5.000
Razem	Zł. 47.500

Cena 85 zł./m³ obliczona jest w kalkulacji, drukowanej w zeszycie 4-ym Przeglądu Budowlanego, licząc wysokość kamienicy od terenu do gzymsu.

Cena 1 m² użytkowej powierzchni mieszkania w domach typu I-go wyniesie:

$$\text{Zł. } 10.800 : 30 = \text{Zł. } 360.$$

Cena 1 m² użytkowej powierzchni mieszkania w domach typu II-go wyniesie:

$$\text{od Zł. } 18.200 : 40 = \text{Zł. } 455$$

$$\text{do Zł. } 47.500 : 100 = 475,$$

l. j. mieszkania typu I-go wypadają od 26,5% do 32% taniej od mieszkań typu II-go.

7. Kalkulacja czynszu za mieszkanie dwuizbowe w domach typu I-go.

Wniosek. Biorąc za podstawę stosunki w 1929 roku, określamy:

Czynsz za mieszkanie dwuizbowe w domach typu I-go wynosi miesięcznie łącznie z amortyzacją, t. j. nabywaniem prawa na własność mieszkania, Zł. 76.

Umotywowanie. Dla umożliwienia dojścia jak najszerszym warstwom społeczeństwa do własnych, tanich mieszkań, Bank Gospodarstwa Krajowego powinien przyznać na budowę tanich domków w osiedlach podmiejskich właścicielom mieszkań, zorganizowanym w Spółdzielni mieszkaniowej, pożyczki do wysokości 90% rzeczywistego kosztu budowy, to jest $0,9(35.000 + 1.200 + 480 + 2.240 + 1.00) = 36.000$ zł. na domek, a 9.000 zł. na jedno mieszkanie.

Typ I-szy. Koszt 10.800 zł., pożyczka B. G. K. 9.000.

	oprocentowanie	amortyzacja
a) Kapitał własny zł. 1.800	10%—180 zł.	—
około 16,5% kosztu mieszkania.		
b) Pożyczka B. G. K. zł. 9.000	4½%—405 „	2½%—225 zł.
z czego 5.000 zł. w listach zastawn. i 3.600 w obligacjach budowlanych.		
c) Remont i utrzymanie	100 „	
	<u>Razem 685 zł.</u>	225 zł.

Czynsz roczny z amortyzacją Zł. 910, miesięcznie Zł. 76, w czym amortyzacja wynosi zł. 18.70.

Cena placu na jedno mieszkanie wynosi zł. 1280:4=320 zł., więc przy uzyskaniu 5-cioletnich rat na kupno placu początkowo wymagany własny kapitał zmniejszy się o 256 złotych.

W obliczonej wyżej stawce czynszu część, która przypada na amortyzację, trzeba uważać jako przymusową oszczędność posiadacza mieszkania, który staje się w ten sposób stopniowo właścicielem mieszkania.

8. **Kalkulacja czynszu za mieszkania w domach typu II-go.**

Wniosek. Biorąc za podstawę stosunki w 1929 roku, określamy:

Czynsz za mieszkania w domach typu II-go wynosi miesięcznie, łącznie z amortyzacją, t. j. nabywaniem prawa na własność mieszkania, dla mieszkań o powierzchni:

- A) 40 m² — Zł. 131
- B) 60 m² — Zł. 207
- C) 80 m² — Zł. 275
- D) 100 m² — Zł. 345

Umotywowanie. Wysokość pożyczki Banku Gospodarstwa Krajowego wynosi obecnie 90% od kosztu budowy, obliczanego według normy szacunkowej 65 zł. za 1 m³ budynku, przyczem w ostatnich czasach B. G. K., licząc objętość budynku, zaczął przyjmować wysokość nie od terenu do gzymsu, lecz od podłogi piwnicy do gzymsu.

W naszych kalkulacjach przyjmujemy wysokość od terenu do gzymsu; jeżeli zmienić to na wysokość od podłogi piwnicy do gzymsu, to wtedy wysokość sumy pożyczki B. G. K. zwiększy się, a konieczny wkład kapitału własnego odpowiednio się zmniejszy, przyczem ta różnica wyniesie dla wysokości pożyczki:

dla domu o 2-ch kondygnacjach	22 ⁰ / ₁₀
„ „ „ 3-ch	16 ⁰ / ₁₀
„ „ „ 4-ch	12 ⁰ / ₁₀
„ „ „ 5-ciu	10 ⁰ / ₁₀
„ „ „ 6-ciu	8 ⁰ / ₁₀

Kalkulacja czynszu wynosi:

A. Mieszkanie o powierzchni 40 m², koszt z placem 18.200 zł., w tem pożyczka B. G. K. $0,90 \times 65 \times 200 = 11.700$ zł.

	oprocentowanie	amortyzacja
a) Wkład kapit. wł. 6.500 zł.	10%—650 zł.	—
co stanowi 35,6% całego kosztu budowy.		
b) Pożyczka B.G.K. 11.700 zł.	4½%—527 „	2,4%—282 zł.
z czego 9.100 zł. w listach zastawnych i 2.600 zł. w obligacjach budowlanych.		
c) Remont i utrzymanie	120 „	
	<u>Razem 1.297 zł.</u>	282 zł.

Czynsz roczny z amortyzacją 1.579 zł., miesięcznie 131 zł., w czym amortyzacja wynosi 23.50 zł.

B. Mieszkanie o powierzchni 60 m², koszt z placem 28.500, w tem pożyczka Banku G. Krajowego — $0,90 \times 65 \times 300 = 17.600$ zł.

	oprocentowanie	amortyzacja
a) Wkład kapit. wł. 10.900 zł.	10%—1.090 zł.	—
co stanowi 38,4% całego kosztu budowy.		
b) Pożyczka B.G.K. 17.600 zł.	4½%—790 „	2,4%—424 zł.
c) Remont i utrzymanie	180 „	
	<u>Razem 2.060 zł.</u>	424 zł.

Czynsz roczny z amortyzacją 2.484 zł., miesięcznie 207 zł., w czym amortyzacja wynosi 35 zł.

C. Mieszkanie o powierzchni 80 m²; koszt z placem 38.000 zł., w tem pożyczka Banku G. Krajow. — $0,90 \times 65 \times 400 = 23.400$ zł.

	oprocentowanie	amortyzacja
a) Wkład kapit. wł. 14.600 zł.	10%—1.460 zł.	—
co stanowi 38,5% całego kosztu budowy.		
b) Pożyczka B.G.K. 23.400 zł.	4½%—1.050 „	2,4%—563 zł.
c) Remont i utrzymanie	240 „	
	<u>Razem 2.750 zł.</u>	563 zł.

Czynsz roczny z amortyzacją 3.313 zł., miesięcznie 275 zł., w czym amortyzacja wynosi 47 zł.

D. Mieszkanie o powierzchni 100 m²; koszt z placem 47.500 zł., w tem pożyczka Banku Gosp. Kraj. — $0,90 \times 65 \times 500 = 29.200$ zł.

	oprocentowanie	amortyzacja
a) Wkład kapit. wł. 18.300 zł.	10%—1.830 zł.	—
co stanowi 38,5% całego kosztu budowy.		
b) Pożyczka B.G.K. 29.200 zł.	4½%—1.320 „	2,4%—700 zł.
c) Remont i utrzymanie	300 „	
	<u>Razem 3.450 zł.</u>	700 zł.

Czynsz roczny z amortyzacją 4.150 zł., miesięcznie 345 zł., w czym amortyzacja wynosi 58 zł.

Z wkładu własnego pokryte będą przedewszystkiem interkalarja, wkalkulowane na $1\frac{1}{2}$ roku czasu trwania budowy i koszt placu. W razie rozłożenia zapłaty na plac na wieloletnie spłaty, odpowiednio zmniejszy się wysokość wkładu kapitału własnego.

9. *Ilość mieszkań, jaką będzie można wybudować w roku 1930.*

Wniosek. Biorąc za podstawę ceny 1929 roku, oraz kalkulację punktu 7-go i 8-go, określamy, że na podstawie niniejszego planu można wybudować w roku 1930 mieszkań:

a) 2-izbowych typu I-go	9.000 w 45 osiedlach
b) Typu II-go o powierzchni użytkowej	40 m ² —1.400
60 „ —	450 w 12 blokach
80 „ —	230
100 „ —	230
<hr/>	
Razem	11.310

Umotywowanie. Chcąc dać w roku 1930 możliwie jaknajwiększą ilość mieszkań dla częściowego zaspokojenia odczuwanego głodu mieszkaniowego, program ograniczamy przeważnie do budowy najtańszego typu mieszkań małych, z których większą część umieszczamy w najtańszym typie domów, w osiedlach podmiejskich, na terenach tanich, nie wymagających większych i drogich inwestycji, dla przygotowania ich na cele budowlane.

Budowę osiedli podmiejskich, przy warunku rozpoczęcia robót budowlanych nie później 15 kwietnia 1930 roku, uważamy za konieczne skończyć i oddać do użytku nie później 15 listopada 1930 roku, budowę zaś wielopiętrowych kamienie miejskich przy rozpoczęciu robót na wiosnę 1930 roku uważamy za konieczne wykonać w sezonie budowlanym 1930 roku w $\frac{3}{4}$ tak, aby do użytku mogły być oddane na lipiec 1931 roku.

Wobec tego w roku 1930 można rozpocząć budowę kamienie miejskich w ilości o 25% większej, niż pozwalają sumy kredytów, ponieważ te 25% będzie płatne już z kredytu 1931 roku. Trzeba mieć tylko pewność, że takie kredyty znajdują się w programie budownictwa mieszkaniowego na rok 1931.

Stosunek wzajemny mieszkań typu II-go przyjęliśmy taki, jaki był przewidziany w konkursie, ogłoszonym przez Min. Rob. Publicznych. Ilość zaś mieszkań obliczyliśmy taką, aby suma kredytów B. G. K., udzielonych na nie według norm, podanych w punkcie 8 i 9, wyczerpała sumę 110 milionów, a to według następującego obrachunku:

Mieszkanie typu I-go	9.000 po 9.000 zł.	= 81 milj.
Mieszkanie typu II-go:		
o pow. 40 m ² ilość 1.400	po 11.700 zł.	$\times \frac{3}{4} = 12,3$ milj.
o „ 60 m ² „ 450 „	17.600 „	$\times \frac{3}{4} = 5,9$ „
o „ 80 m ² „ 230 „	23.400 „	$\times \frac{3}{4} = 4,1$ „
o „ 100 m ² „ 230 „	29.200 „	$\times \frac{3}{4} = 5,0$ „
<hr/>		Razem 108,3 milj.

Budowę chcemy przeprowadzić racjonalnie, masowo i znormalizowanie, wobec tego przewidujemy, iż na jednym miejscu, w jednym czasie, jako jedno gospodarstwo budowlane, wykonywane będzie przez jed-

ną firmę budowlaną osiedle, lub blok kamienie miejskich, zawierające przynajmniej 200 mieszkań, zaprojektowanych typowo z zastosowaniem elementów znormalizowanych.

10. *Prowizoryczny rozdział ogólnej ilości projektowanej w roku 1930 budowy tanich mieszkań pomiędzy poszczególne miasta.*

Wniosek. Orientacyjnie możnaby zaproponować następujący podział osiedli, zawierających po 200 mieszkań:

	Osiedla typu I-go	Osiedla typu II-go kamienice miejskie
Warszawa	16	5
Łódź	10	2
Zagłębie Dąbrowskie	10	2
Białystok	3	0
Gdynia	3	1
Lwów	2	1
Kraków	1	1
	<hr/>	<hr/>
	45	12

Umotywowanie. Ze względu na to, iż ilość mieszkań, którą można z kredytu, wyznaczonego na ten cel, wybudować w ciągu 1930 roku, jest znacznie mniejsza od tej ilości, jaką rocznie programowo budować należy dla stopniowej likwidacji głodu mieszkaniowego we wszystkich miastach Państwa, kredyty B. G. K. w roku 1930 winny być podzielone tylko między ośrodki specjalnie silnego głodu mieszkaniowego, a więc przedewszystkiem ośrodki fabryczne.

Górny Śląsk korzysta z budowlanej pożyczki zagranicznej, w tym więc programie uwzględniony nie został.

Przy ostatecznym rozdziale kredytów B. G. K. powinna być wzięta pod uwagę, oprócz potrzeby nowych mieszkań, jeszcze możliwość faktycznego zrealizowania programu ich budownictwa przez dane miasta do końca roku 1930, jak również, ile dane miasto otrzyma i wybuduje w roku 1930 z sumy złotych 60 milionów, które zostaną przez B. G. K. dane na dokończenie budowli rozpoczętych i co w danym mieście będzie w roku 1930 budować Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w swoim Zarządzie z przeznaczonych na ten cel funduszy.

Kredyty dla możliwości zorganizowania racjonalnego wykonywania taniego budownictwa masowo i znormalizowanie, muszą być przyznawane jednorazowo w wysokości, wystarczającej na budowę grupy domów, zawierającej najmniej 200 mieszkań.

11. *Warunki realizacji programu w jego podstawach organizacyjnych.*

Wniosek.

a) Rozdział kredytów dla poszczególnych miast dokonywają odnośne władze Rządowe i Bank Gospodarstwa Krajowego przy zasięgnięciu opinii Izby Przemysłowo-Handlowych.

b) Akcje budowy tanich mieszkań prowadzą Komitety Rozbudowy i Magistraty miast.

c) Wykonanie budowy otrzymują powołane przez Magistraty do przetargu, lub przetargów-konkursów poważne firmy budowlane.

Umotywowanie. Wykonanie programu budowy tanich mieszkań w roku 1930 musi się opierać na obowiązujących ustawach i aby być celowym, musi mieć możliwość sprawnej i szybkiej organizacji. W tym celu proponujemy akcję budowy tanich mieszkań powierzyć Zarządom miast z tego powodu, iż miasta zarządzają odpowiednim aparatem i potrzebnymi terenami.

Rozdział i przyznanie kredytów na poszczególne miasta przez Bank Gospodarstwa Krajowego musi nastąpić do 15 stycznia 1930 r.

Komitet Rozbudowy będzie przyjmować zgłoszenia reflektantów, chcących mieć własne mieszkanie:

a) Zgłoszenia mogą być składane grupowo, to jest grupa reflektantów, zorganizowana w spółdzielni, mająca własny plac i projekt budowy, zgłasza się do Komitetu Rozbudowy o przyznanie pożyczki z przydziału B. G. K. na rok 1930, przyczem deklaruje, możliwy dla siebie maksymalny udział kapitału własnego.

b) Zgłoszenia mogą być składane indywidualnie przez oddzielne osoby z oznaczeniem pożądanego dla reflektanta typu osiedla (typ I-y lub II-gi), powierzchni użytkowej mieszkania, oraz maksymalnej sumy udziału kapitału własnego.

Na zasadzie tych zgłoszeń Komitet Rozbudowy przydzieli odpowiednie pożyczki, dając pierwszeństwo reflektantom, wymagającym najniższej procentowo pożyczki B. G. K., w granicach sum, przeznaczonych na budownictwo danego typu.

Samodzielnie zorganizowane spółdzielnie, otrzymawszy przyznane pożyczki, będą wykonywać budowę we własnym zarządzie.

Indywidualnych reflektantów Komitet Rozbudowy odpowiednio grupuje, przydzieli im tereny i albo sformuje z nich Samodzielne Spółdzielnie dla osiedli typu I-go lub II-go, albo też wykona dla nich budowę osiedli we własnym zarządzie, a to drogą:

Opracowania projektów i przemiarów z uwzględnieniem masowej i znormalizowanej budowy i ogłoszenia przetargów na wykonanie samej budowy, czy też drogą:

Ogłoszenia przetargów — konkursów, a to w sposób następujący:

Komitety rozbudowy opracują ogólne plany zabudowy terenów i placów przeznaczonych dla budowy osiedli podmiejskich, lub bloków miejskich kamienic i ogłoszą przetargi, wzywając poważne firmy budowlane do złożenia swych projektów wykonanych w myśl ustalonego przez Komitet Rozbudowy programu według ryczałtowych cen, przewidywanych dla poszczególnych typów mieszkań.

Konkurencja pomiędzy firmami polegać będzie na racjonalności projektów i mniejszem lub większem uposażeniu mieszkań za tę samą cenę.

Przetargi-konkursy będą ogłaszane dla każdego osiedla oddzielnie, lecz każde osiedle, lub blok kamienic miejskich, będzie zawierać nie mniej 200 mieszkań.

Sąd konkursowy będzie stanowił wyznaczony przez Komitet Rozbudowy fachowy Komitet.

Firma budowlana, której projekt zostanie przyjęty i zatwierdzony przez Komitet Rozbudowy, tem samem

otrzymuje wykonanie budowy, za ryczałtową sumę, przewidzianą w zadaniu Komitetu Rozbudowy.

W razie gdyby Komitet Rozbudowy nie miał na czas dostatecznej ilości reflektantów, wtedy jest możliwość, w szczególności dla osiedli typu I-go, takiej procedury:

Komitet Rozbudowy, na wybranych przez siebie odpowiednich terenach, rozplanuje osiedla i ogłosi oddzielne przetargi-konkursy, które dla możliwości wykonania budowy w sezonie 1930 roku powinny być ogłoszone nie później jak 1 marca 1930 roku, aby firmy budowlane miały możliwość nie później 15 kwietnia 1930 roku rozpocząć budowę, którą rozpoczynają na swój rachunek.

Tereny budowlane i place zostają sprzedane, wydzielone i przepisane hipotecznie na firmy budowlane. Bank Gospodarstwa Krajowego wypłaca ustawowo przypadające zaliczki w miarę postępu robót firmom budującym osiedla. Komitet Rozbudowy przez swoje organa fachowe sprawuje Kontrolę Techniczną nad ściśmem wykonaniem zatwierdzonego projektu i dobrocią materiałów budowlanych.

Komitet Rozbudowy, ewentualnie Magistrat, ma prawo pierwokupu budujących się mieszkań, po cenie przetargowej oferty dla siebie, lub wskazanych przez siebie nabywców; prawo to wygasa, jeżeli Magistrat nie skorzysta z niego w całości najpóźniej w trzy miesiące od daty rozpoczęcia wykonania danego osiedla. Równocześnie ze zgłoszeniem prawa pierwokupu korzystający z niego musi przejąć na siebie odnośną umowę z firmą budowlaną finansowanie pozycji kapitału własnego i zobowiązać się przejąć na siebie pożyczkę B. G. K.

Dla uniknięcia konieczności płacenia zbędnych interkalaryj, nieprzewidzianych kalkulacją, B. G. K. obowiązany jest dokonać konwersji niezwłocznie po skończeniu budowy całego osiedla.

W razie gdyby Magistrat nie skorzystał w oznaczonym terminie z przysługującego mu prawa pierwokupu, wtedy firma budowlana pozostaje właścicielką budowanego osiedla i ma prawo sprzedaży budowanych mieszkań poszczególnym nabywcom, lecz tylko za cenę ofertową z dodatkiem 8% na koszt i ryzyko zorganizowania sprzedaży.

Dodatek 8% rozumie się dla całości budowanej grupy mieszkań i może być w granicach budowanej grupy różny dla różnych mieszkań, ale musi być zachowany w ogólnej sumie dla całej grupy.

W razie gdyby firma budowlana nie rozprzedała budowanych mieszkań, to ma je prawo eksploatować, jednakże pobierany czynsz musi odpowiadać ofertowej kalkulacji, z podniesieniem przewidzianego w kalkulacji oprocentowania kapitału własnego z 10% na 20% rocznie i z dodatkiem do sumy tak obliczonego nowego czynszu 10% na koszt i ryzyko eksploatacji.

Dodatek ten 10% również obowiązuje tylko sumarycznie dla całego osiedla.

Kontrola cen sprzedaży mieszkań i pobieranej wysokości komornego należy do Komitetu Rozbudowy, ewentualnie Magistratu.

Ceny mieszkań i komornego rozumieją się w złotych w złocie, co odpowiada odnośnej klauzuli pożyczek Banku Gospodarstwa Krajowego.

Proponowana w tym projekcie procedura wykonania budownictwa mieszkaniowego ma na celu szybkie i fachowe oraz najracjonalniejsze, lecz różnorodne, rozwiązanie projektów, a przeważnie zastosowanie różnorodnych materiałów budowlanych i urządzeń instalacyjnych przy budowie i wyposażeniu tanich mieszkań.

W tym celu rozpisywanie przetargów i konkursów pomiędzy fachowcami, zasobnymi w doświadczenia i wiedzę firmami budowlanymi może dać najlepsze wyniki.

Odpowiedzialność za celowość proponowanych systemów firmy budowlane ponoszą przez ryzyko niemożności sprzedania bez straty zle, lub nieodpowiednio wybudowanych mieszkań.

Możliwość niesolidnego wykonania budowy usuwa Kontrola Techniczna podczas budowy z ramienia Komitetu Rozbudowy lub Magistratu.

Wogóle do przetargów, a szczególnie do przetargów-konkursów Komitetu Rozbudowy powinny powoływać jedynie solidne i fachowe firmy budowlane, które mogą się wykazać dostatecznie uznaną pracą, w każdym razie powinny być powołane jedynie firmy budowlane, mające cenzus wyborczy do Izby Przemysłowo-Handlowych.

Pożądane jest, aby różne osiedla i bloki budowały się w różny sposób, z różnych materiałów budowlanych, powinna być tylko masowa budowa i znormali-

zowane elementy. Różne typy budowli powiększą nasze doświadczenie w wyborze najlepszej budowli i będą nadal tematem do dalszych udoskonaleń i postępu w budownictwie tanich mieszkań.

12. *Pożądane zmiany w obecnie obowiązujących przepisach, konieczne dla pomyślnego rozwoju budownictwa tanich mieszkań.*

Wniosek. Dla mieszkań typu II-go B. G. K. powinien wydawać 90% pożyczki w stosunku ceny najmniej 75 zł./m³ zamiast obecnie przyjmowanej ceny 65 zł./m³.

Umotywienie. Celem akcji budownictwa tanich mieszkań jest dać możliwość jaknajszerszym warstwom społeczeństwa posiadania własnych, dostatecznych mieszkań.

Nieuzasadnione obniżenie szacunku kosztu budowy obniża skalę pożyczki B. G. K. i stwarza konieczność znacznego wkładu kapitału własnego, w danym wypadku do 38% (nawet przy uwzględnieniu włączenia w obliczenie kubatury domu objętości piwnic do 28%) co ogromnie ograniczy możliwość nabywców. Ustawa przewiduje wysokość pożyczki w sumie 90% faktycznej wartości budowy. W danym wypadku faktyczny koszt, a więc wartość budowy, za odliczeniem interkalaryj będzie nie mniej 75 zł./m³, a więc ta cena, obliczona bez objętości piwnic, powinna służyć za podstawę do obliczenia przez B. G. K. wysokości przyznawanej pożyczki. Obniży to wysokość koniecznego wkładu kapitału własnego, zdemokratyzuje sfery nabywców mieszkań na własność i obniży kalkulację komornego.

MATERJALY I INWENTARZ BUDOWLANY W NOWEJ TARYFIE KOLEJOWEJ

Nowa taryfa kolejowa, obowiązująca od dnia 1 października b.r., stanowi poważne obciążenie dla życia gospodarczego. Przemysł budowlany, operujący masowymi materiałami, specjalnie jest czuły w stosunku do tej lub innej polityki taryfowej kolei, tembardziej, że dla pewnych materiałów-surowców istnieją specjalne ośrodki produkcji, regulujące ceny tych materiałów. Jansse jest zatem, iż ceny głównych materiałów budowlanych, jak cegła, żwir, tłuczeń, kamień, wapno, cement, żelazo i t. p., w znacznej mierze zależą od wysokości i stopniowania obowiązującej taryfy kolejowej.

Drugim ważnym zagadnieniem, interesującym przemysł budowlany, jest kwestja przewozu starego inwentarza i rusztowań na budowę i z budowy. Wobec specyficznej struktury przemysłu budowlanego, który nie ma stałego warsztatu pracy, lecz przeciwnie, w którym poszczególne budowy stanowią ciągle zmieniające się pod względem miejsca warsztaty pracy, koniecznym się staje przetrzymywanie inwentarza i rusztowań z jednej budowy na drugą, lub też do składnicy danej firmy.

W związku z tem inne znaczenie ma przewóz maszyn dla przemysłu fabrycznego, gdzie każda maszyna lub narzędzie normalnie tylko jest obciążane jednorazowym przewozem, a inne znaczenie dla przemysłu budowlanego, w którym z konieczności maszyny i narzędzia obciążane są wielokrotnym przewozem.

Zorganizowany przemysł budowlany, wychodząc z założeń powyższych, starał się wykazać miarodajnym władzom, że konieczność działania w kierunku niezbyt wielkiego obciążenia kosztów budowy, jak również specjalna struktura przemysłu budowlanego, nakazują traktować zarówno główne materiały budowlane, jak i inwentarz budowlany w sposób odrębny w nowej taryfie.

Postulaty nasze znalazły zrozumienie u miarodajnych czynników, choć stwierdzić musimy, iż przyznane ulgi w zupełności nas nie zadowolily.

Masowe materiały budowlane, jak: piasek, żwir, tłuczeń, kamienie nieobrobione, wapno, gips, cegła i dachówki, objęte zostały taryfą wyjątko-

wą K3. W odróżnieniu od dotychczasowej taryfy, wśród tych materiałów nastąpił podział na materiały tańsze i droższe (cegła, dachówka). W dalszym ciągu dla odległości powyżej 130 km stawki przewozowe zostały zróżniczkowane w ten sposób, iż niższa taryfa obowiązuje dla miesięcy sezonu letniego (miesiące III do IX), a wyższa taryfa w zimie (miesiące X do II).

Taki układ taryfy wynikł z następujących rozważań. Zasadniczo ciężkie materiały budowlane nie znoszą dalekich przewozów i wobec tego też w rzadkich tylko wypadkach są przewożone na większe odległości. Jednakże na ustalenie cen tych materiałów ma w wypadkach większego popytu ogromne znaczenie możliwość konkurowania materiałów, przewożonych z dalszych ośrodków. Wobec tego kolej mogła bez wielkiej ofiary ze swej strony niezbyt podwyższyć, a nawet na duże odległości trochę obniżyć starą taryfę, stwarzając w ten sposób hamulec przeciw zbyt dużym skokom w cenach ciężkich materiałów budowlanych.

Cement i żelazo również objęte są specjalnymi taryfami wyjątkowymi.

TABELA PORÓWNAWCZA NOWEJ I STAREJ TARYFY KOLEJOWEJ ODNOŚNIE
GŁÓWNYCH MATERJAŁÓW I NARZĘDZI BUDOWLANYCH
dla przesyłek wagonowych o wadze 15.000 kg.

NAZWA MATERJAŁU	Odległość km	STARA TARYFA		NOWA TARYFA			Wzrost kosztów przewozu w pro- centach
		klasa	opłata za 100 kg/gr	w miesią- cach	klasa	opłata za 100 kg/gr	
Piasek, żwir, tłuczeń, kamienie nieobrobione, wapno, gips . . .	25	wyj. G	24	cały rok	wyj. K 3 A	28	+ 17 %
	50	"	33	"	"	39	+ 18 "
	100	"	50	"	"	59	+ 18 "
	200	"	73	X—II	K 3 I A	89	+ 22 "
	200	"	73	III—IX	K 3 II A	77	+ 5 "
	300	"	91	X—II	K 3 I A	99	+ 9 "
300	"	"	91	III—IX	K 3 II A	87	- 4 "
Cegła, dachówki (palone i ce- mentowe)	25	wyj. G	24	cały rok	wyj. K 3 B	31	+ 29 "
	50	"	33	"	"	43	+ 30 "
	100	"	50	"	"	60	+ 20 "
	200	"	73	X—II	wyj. K 3 B I	89	+ 22 "
	200	"	73	III—IX	" II	77	+ 5 "
	300	"	91	X—II	" I	99	+ 9 "
300	"	"	91	III—IX	" II	87	- 4 "
Cement.	25	VIII	33	cały rok	wyj. K I	41	+ 24 "
	50	"	45	"	"	57	+ 27 "
	100	"	70	"	"	88	+ 26 "
	200	"	113	"	"	139	+ 23 "
	300	"	149	"	"	179	+ 20 "
Żelazo walcowane lub ciągnięte	25	VI	43	"	wyj. H 9	60	+ 39 "
	50	"	65	"	"	91	+ 39 "
	100	"	110	"	"	153	+ 39 "
	200	"	180	"	"	248	+ 38 "
	300	"	240	"	"	298	+ 24 "
Drzewo nieobrobione.	25	wyj. E	31	"	13	46	+ 48 "
	50	"	43	"	"	62	+ 44 "
	100	"	65	"	"	95	+ 46 "
	200	"	95	"	"	139	+ 46 "
	300	"	113	"	"	183	+ 62 "
Drzewo obrobione.	25	wyj. B	35	"	13	46	+ 31 "
	50	"	50	"	"	62	+ 24 "
	100	"	80	"	"	95	+ 19 "
	200	"	120	"	"	139	+ 16 "
	300	"	150	"	"	183	+ 22 "
Szkló łagrowe	25	V	48	"	7	79	+ 64 "
	50	"	75	"	"	111	+ 48 "
	100	"	130	"	"	200	+ 53 "
	200	"	235	"	"	328	+ 40 "
	300	"	330	"	"	443	+ 34 "
Wyroby ciesielskie i stolarskie .	25	VI	43	"	11	60	+ 39 "
	50	"	65	"	"	91	+ 39 "
	190	"	110	"	"	153	+ 39 "
	200	"	180	"	"	248	+ 38 "
	300	"	240	"	"	332	+ 38 "
Szyny, wywrotki, łaczki (nowe) .	25	VII	36	"	14	51	+ 42 "
	50	"	53	"	"	73	+ 37 "
	100	"	85	"	"	124	+ 46 "
	200	"	140	"	"	194	+ 38 "
	300	"	190	"	"	251	+ 32 "
Szyny, wywrotki, łaczki (uży- wane)	25	VII	36	"	wyj. K 9	38	+ 5 "
	50	"	53	"	"	55	+ 4 "
	100	"	85	"	"	93	+ 9 "
	200	"	140	"	"	145	+ 4 "
	300	"	190	"	"	188	- 1 "
Parowozy	5	VI	43	"	10	66	+ 53 "
	50	"	65	"	"	100	+ 54 "
	100	"	110	"	"	169	+ 54 "
	200	"	180	"	"	274	+ 52 "
	300	"	240	"	"	368	+ 53 "
Parowozy (używane)	25	VI	43	"	wyj. K 9	49	+ 14 "
	50	"	65	"	"	75	+ 15 "
	100	"	110	"	"	126	+ 15 "
	200	"	180	"	"	205	+ 14 "
	300	"	240	"	"	275	+ 15 "

Poważnie wzrósł koszt przewozu drzewa nieobrobionego, które w obecnej taryfie opłaca te same stawki, co drzewo tarte lub ciosane.

Ten wzrost kosztu, który dotkliwie uderza w nasz przemysł tartaczny, jest obecnie energicznie zwalczamy przez reprezentację przemysłu drzewnego.

Dla przewozu inwentarza budowlanego z budowy i na budowę stworzona została specjalna taryfa wyjątkowa K9. Według tej taryfy inwentarz przemysłu budowlanego, nadawany pod adresem przedsiębiorstwa budowlanego i określony jako „Używany inwentarz budowlany, przeznaczony do użytku przy budowie w lub powracający na skład po ukończeniu budowy w”, korzysta z ulgi taryfowej w wysokości 25%.

Ulga ta, wobec wielokrotności przewozów inwentarza budowlanego, nie jest wystarczająca, powitać ją jednak należy jako uznanie odrębności inwen-

tarza budowlanego w stosunku do maszyn innych gałęzi przemysłu. Poza tem właściwe jest uwzględnienie w nomenklaturze nowej taryfy całego szeregu głównych gatunków maszyn budowlanych. Mamy osobno wymienione:

maszyny do podnoszenia, przenoszenia i przesuwania ciężarów — poz. 1305;

maszyny do lamania i rozdrabniania materiałów twardych, poz. 1324;

narzędzia, formy i maszyny przemysłu betonowego, poz. 1267;

walce szosowe, kopaczki lądowe, bagrownice, pogłębiarki i t. p., poz. 1323.

Ma to znaczenie tem większe, iż szereg zasadniczych ustaw, a między innymi ustawa o podatku przemysłowym, wymieniając nawet gałęzie przemysłu o niewielkiem znaczeniu, przemysł budowlany zupełnie pomijały,

traktując go w pozycji „osobno wymienionych”.

Nakoniec wymienić należy, iż nomenklatura zawiera wprawdzie osobną pozycję „rusztowania rozebrane, używane, drewniane, służące do budowy, wysłane pod adresem przedsiębiorstw budowy”, jednakże dla tej pozycji przewidziana jest ta sama klasa taryfowa, co dla nowego drzewa, przekreślając w ten sposób ulgę, przewidzianą przez stworzenie tej pozycji.

W ogólnej opinji o taryfie, należy wyrazić obawę, iż jej dość skomplikowana struktura może spowodować z jednej strony trudność w prawidłowym deklarowaniu przesylek, a z drugiej wywoła zapewne częste nieprawidłowości w obliczaniu stawek przewozowych, dając powód do częstszych, niż dotychczas, reklamacyj.

Komisja Badań Centrali Gospodarczej Przemysłu Budowlanego.

DZIAŁ TECHNICZNY

BUDOWA GMACHU BANKU GOSPODARSTWA KRAJOWEGO W KATOWICACH

W centrum Katowic, kilka kroków od rynku, przy ul. Mickiewicza, otworzy niedługo swe podwoje, nowy gmach Banku Gosp. Krajowego, dla użytku pracowniczego społeczeństwa śląskiego.

Dobrze się stało, że właśnie ta ziemia tak wysoko uprzemysłowiona, otrzyma pierwsza ze wszystkich innych ziem polskich, nowoczesnie, celowo i monumentalnie zbudowany gmach na pomieszczenie najruchliwszego i najbardziej dochodowego swego oddziału.

Budowa gmachu w Katowicach miała od samego początku liczne i poważne trudności do pokonania.

Plac budowy położony tuż nad błotnistą Rawą, jakkolwiek w doskonałym punkcie miasta wybrany, wymagał bardzo starannego zafundamentowania oraz przełożenia kanału burzowego, przecinającego plac budowy, a nadto przebudowy całej sieci podziemnych

Rys. 1.

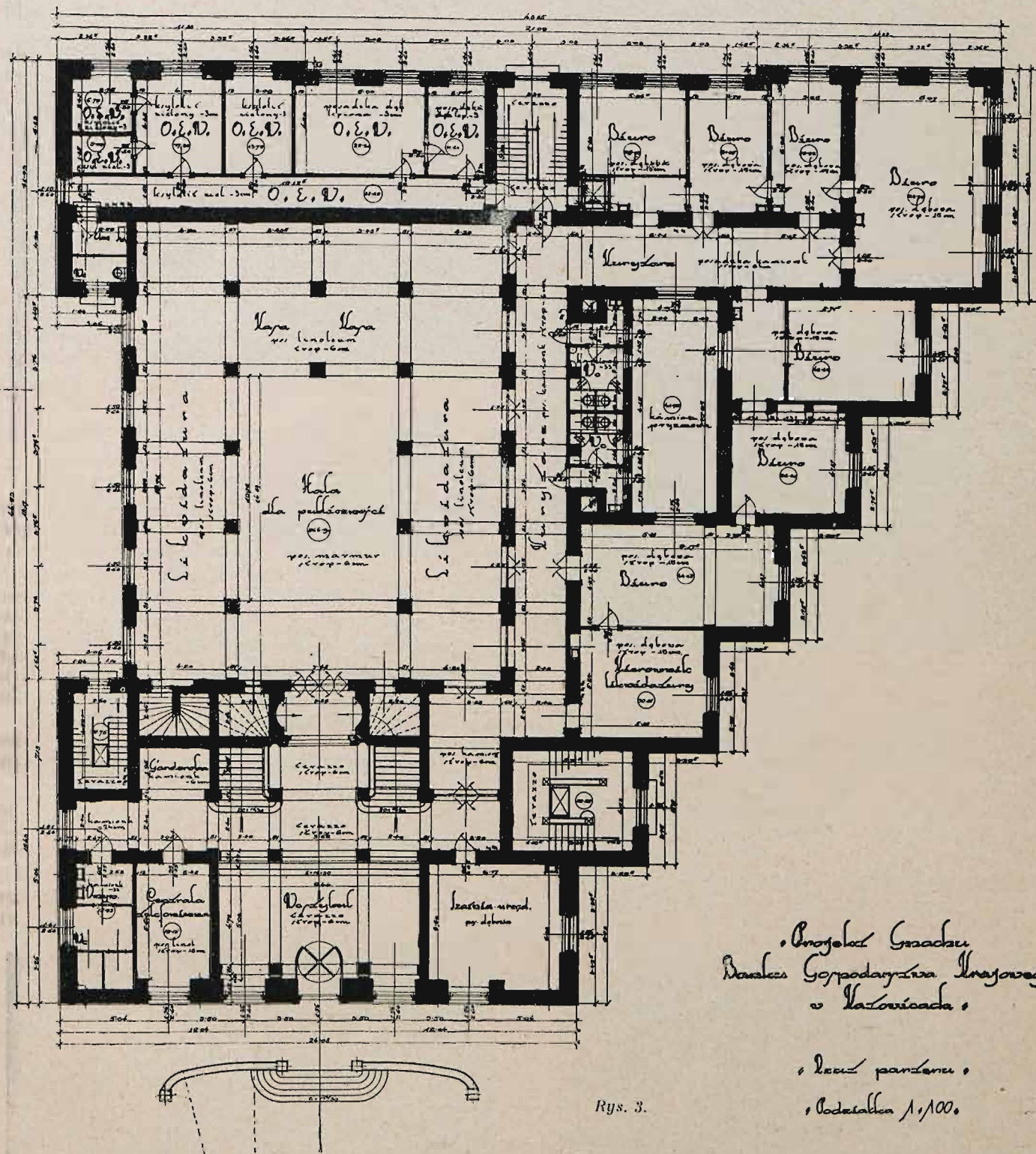
Rys. 2.

przewodów elektrycznych wysokiego napięcia wraz z budynkiem transformatorowym, obsługującym prądem całe Katowice.

Przebudowa kanału i przewodów wraz z uciążliwymi pertraktacjami z tem związanymi, zajęły cały zeszłoroczny sezon budowlany, pozwalając tylko na

zasklepienie u stóp gmachu płynącej Rawy, a tem samem przyczyni się i do gruntownego uporządkowania tej części miasta.

Gmach Banku G. K. zafundamentowany jest od strony koryta Rawy częściowo na jednolitej płycie żelbetowej, w przeważającej zaś reszcie, t. j. mniej więcej

• Projekt Gmachu
Banku Gospodarczego Krajowego
w Katowicach •
• Dział planu •
• Podziałka 1/100 •

Rys. 3.

ograniczone roboty około samego gmachu, powodując znaczne opóźnienie w wykończeniu budowy.

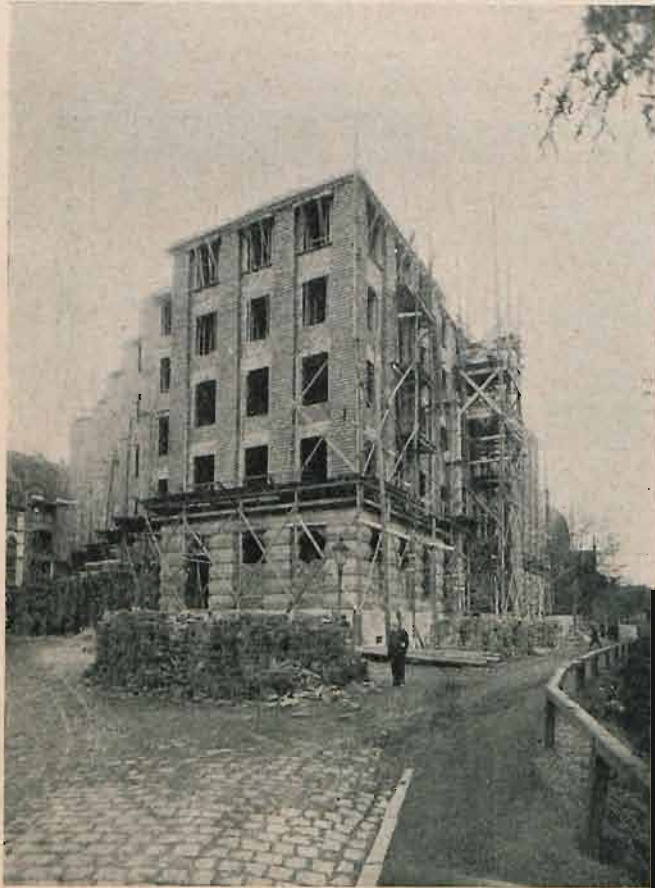
Trudy i dodatkowe koszty opłaciły się jednak sobie, gdyż tak skromny a monumentalny gmach reprezentacyjny, dowodzący, że Polsce drogie są gospodarcze walory ziemi śląskiej, mógł stanąć tylko w sercu miasta. Przyspieszy ta budowa przełożenie oraz

1/5 budynku, na palach stożkowych żelbetowych bitych systemem Szterna w gilzach blaszanych. Zabito ogółem 460 sztuk pali, o nośności 28 tonn, przy trzykrotnym bezpieczeństwie, dochodząc do sześciu metrów długości pali.

Pałowanie systemem Szterna, kafarem parowym najnowszej konstrukcji, z patentowanym nakława-

czem, z łokiem hydraulicznym, wydzwigającym z ziemi nakłuwacz po zabiciu i opuszczeniu gilz, zastosowane było w tym wypadku po raz pierwszy w Polsce.

Przy dobrym funkcjonowaniu kafara, zabicie i wykończenie jednego pala trwało jedną godzinę.

Rys. 4.

Spoina delatacyjna dzieli obie różnie zafundamentowane części gmachu na dwie grupy, celem zabezpieczenia się przed ewentualnym różnym osiadaniem gmachu. Obawy w tym kierunku okazały się zbytne, gdyż już prawie wykończony gmach nie wykazał, jak dotąd, żadnego osiadania się i w spoinie delatacyjnej nie zauważono żadnego przesunięcia.

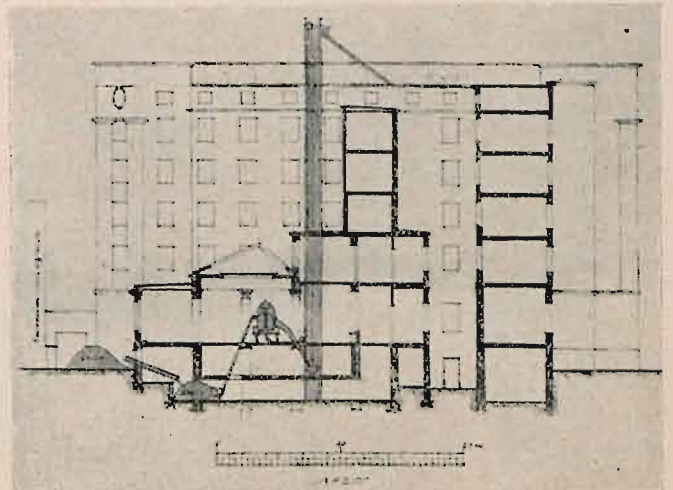
Eksperyment technicznie, ze względu na dwojakie

Rys. 5.

zafundamentowanie jednego i tego samego gmachu, bardzo ciekawy.

Ten system palowania jest niewątpliwie bardzo pewny, gdyż każdy pal bije się do jednakowego wpędu tem samym uderzeniem kafara, zgóry decydując

Rys. 6.

się na podstawie obliczenia, jak wielki ma być ten wpęd, by pal miał żadaną nośność i bezpieczeństwo. Stosownie do jakości gruntu w danym miejscu, otrzymuje się różnej długości pale, ale zato pale te mają jednakową nośność, statycznym obliczeniem wymagana, a dokładna kontrola wpędu pali daje nam dostateczną pewność należytego wykonania fundamentowania. Głowice pali ujęto jednolitą belką rozkładczą żelbetową i na tak przygotowanym fundamencie oparto cały gmach, zbudowany przeważnie z cegieł, z gliny palonej, częściowo zaś w szkielecie żelbetowym.

Wszystkie stropy wykonano żelbetowe skrzynkowe i żelbetowy jest też płaski dach o ramowej konstrukcji.

Cokół gmachu zrobiony jest z piaskowca śląskiego z Brenny koło Skoczowa, wszystkie zaś fasady z tłuczonego granitu tatrzańskiego na lepiszczu o podkładzie cementowym.

Boniowanie zewnętrzne parteru gmachu ponad cokół podzielone zostało na znormalizowane bloki,

Rys. 7.

które wykonano w formach drewnianych, pociąganych masą, nie dopuszczającą do stwardnienia cementu na powierzchni boń. Tym sposobem, po wyjęciu bloków boń z formy, niezwiązana na powierzchni warstwa cementu dała się z łatwością zmyć wodą, odkrywając czyste ziarno granitowe.

Pojedyńcze, powtarzające się bloki boń osadzano równocześnie z wymurowaniem ścian ceglanych (patrz fotografia). Dodatek cementu do zaprawy wapiennej dawał gwarancję uniknięcia osiadania się murów w spoinach poziomych i tem samym wykluczał obawę pęknięcia boń z powodu ściskania się spoin murów, co nastąpiłoby niezawodnie, gdyby te mury wykonane były na zwyczajnej zaprawie wapiennej.

Na takiej zaprawie z dodatkiem cementu wykonano wszystkie mury ceglane, dla uniknięcia ściskania się spoin poziomych, również i ze względu na sztywny żelbetowy szkielet wewnętrzny i stropy, oraz celem przyspieszenia osuszenia się murów.

Całkowicie z żelbetu wykonany jest skarbiec bankowy, przyczem do betonu użyto tuczni bazaltowego dla uzyskania jaknajtwardszego betonu, jako ochrony przed włamaniem.

Również w tym celu podniesiono skarbiec na słupach tak, że pod nim uzyskano zupełnie wolną przestrzeń stale dozorowaną, zabezpieczając się przed ewentualnym podkopem.

Całą budowę wykonano ile możności z pomocą maszyn budowlanych o elektrycznym popędzie. Przy zabudowanej powierzchni $1,485 m^2$ oraz obudowanej przestrzeni $33.000 m^3$ użyto dwu wyciągów dla cegieł i innych materiałów, jednej 200-litrowej betoniarki, jednego wyciągu z 30-metrową wieżą i rynnami dla betonu lanego, jednej mieszarki dla zaprawy wapiennej, kilka nożyc do cięcia oraz maszynę do gięcia żelaznego zbrojenia betonu. Do fundamentowania użyto najnowszy parowy kafar, systemu Szterna.

Bogate doświadczenie, zdobyte przy obserwacji działania maszyn i rentowności tychże, będzie tematem osobnej notatki dla „Przeгляdu Budowlanego“ po przestudjowaniu w wolniejszym czasie zimowym, dziennych raportów budowlanych i odnośnych zapisków.

Plany budowy wykonał inż. Stanisław Tabański i pod jego też kierownictwem wybudowało ten monumentalny gmach przedsiębiorstwo budowlane architekt Jan Noworyta.

J. N.

NORMALIZACJA W BUDOWNICTWIE

Polski Komitet Normalizacyjny, powołany do życia przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu i stawiający sobie za zadanie normalizację wyrobów przemysłowych od zarania swego istnienia, powołał do życia Komisję Budowlaną dla prowadzenia prac normalizacyjnych w dziedzinie budownictwa. Komisja ta, pracująca w podziale na szereg podkomisji specjalnych, z udziałem przedstawicieli przemysłów budowlanego i pokrewnych, architektury, rządu, samorządów oraz rzeczoznawców opracowała już następujące normy, mające zastosowanie w budownictwie:

B 201. Normalny cement portlandzki.

B 202. Normalny cement portlandzki (Próby fizyczne).

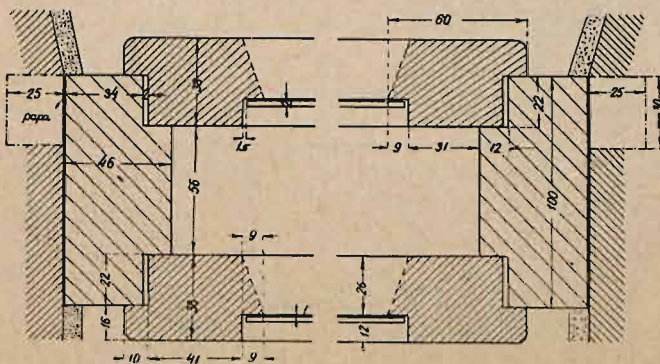
B 203. Analiza chemiczna cementu portl.

B 204. Normalny cement portlandzki (Próby wytrzymał.).

B 205. Warunki techniczne dostawy cementu i normy brania prób.

B 302. Format cegły. Norma tymczasowa.

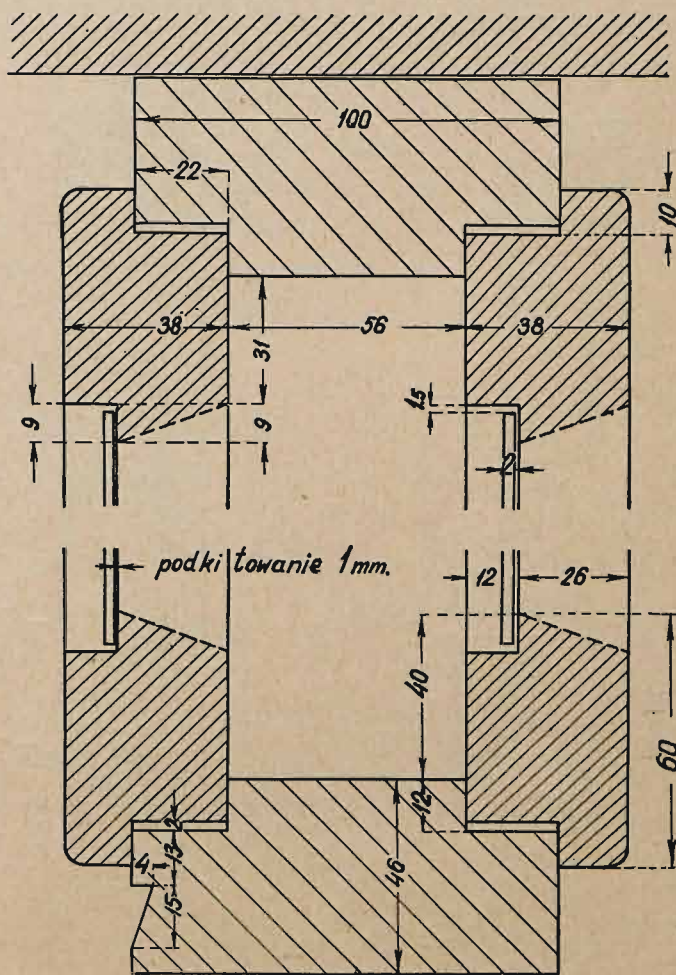
B 405. Drzewo iglaste pilowane dla celów budowl.

B — 1605. Okno futrynowe o skrzydłach małych.
Przekrój poprzeczny.

B 701—2. Normy dla rurociągów.

B 801—817. Normy żeliwnych rur wodociagowych.

B — 1605. Przekrój podłużny.

Ostatnio zostały opracowane i wydane normy okienne, których reprodukcje przytaczamy. Normy te otrzymały następującą nomenklaturę:

B — 1604.

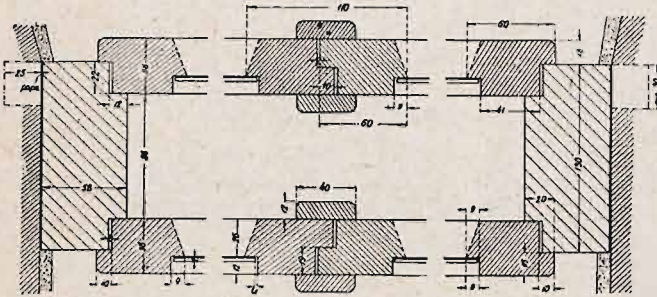
Wykaz normujący zamówienia okien.

B — 1605.

Okno futrynowe o skrzydłach małych.

B — 1606.

Okno futrynowe o skrzydłach średnich.

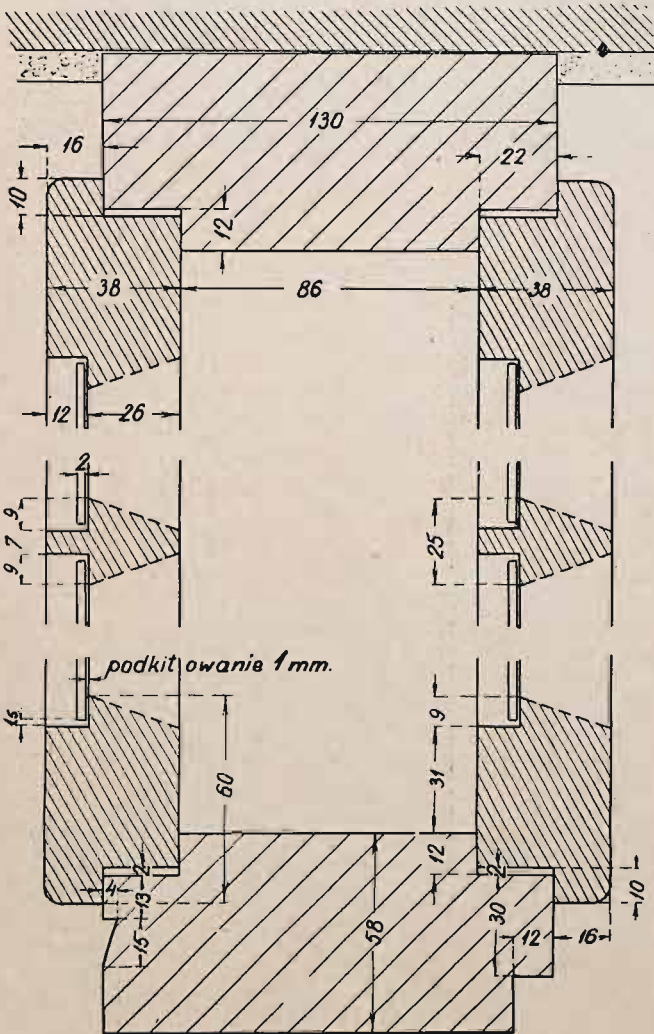

B — 1606. Okno futrynowe o skrzydłach średnich. Przekrój poprzeczny.

B — 1607.

Okno futrynowe o skrzydłach dużych.

B — 1608.

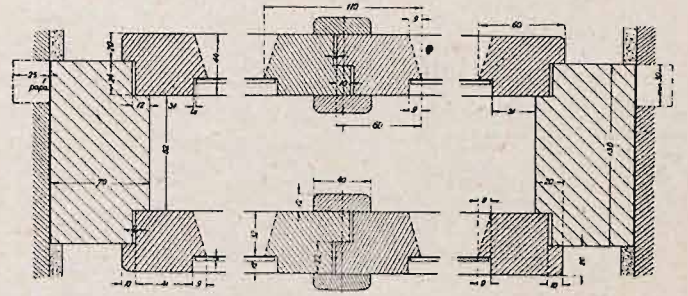

B — 1606. Przekrój podłużny.

Okna futrynowe typów IV i VIII, o skrzydłach dużych i średnich.

B — 1609.

Okna futrynowe trójdzielne typu VII, o skrzydłach dużych i średnich.

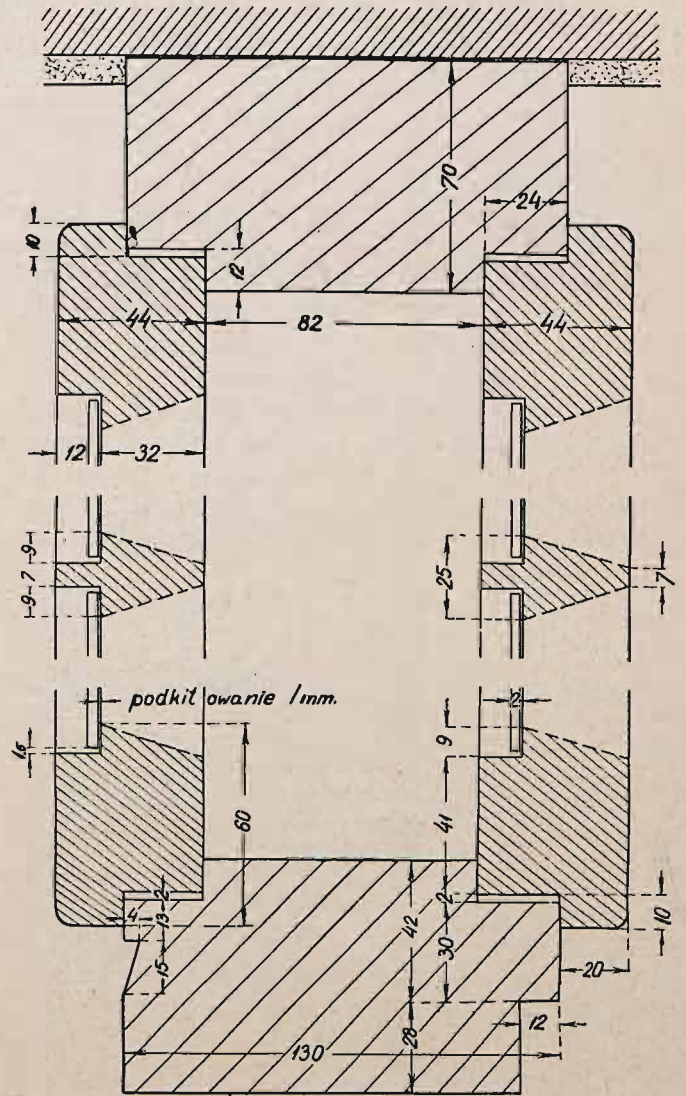
B — 1607. Okno futrynowe o skrzydłach dużych. Przekrój poprzeczny.

B — 1610.

Okno futrynowe, letnie i zimowe, 4-skrzydłowe, typu VI Dg., w świetle futryny

1000 × 1525 mm.

B — 1611.

B — 1607. Przekrój podłużny.

Okno futrynowe, letnie i zimowe, 4-skrzydłowe, typu VI Ig., w świetle futryny

1200 × 1525 mm.

B — 1612.

Okno futrynowe, letnie i zimowe, 4-skrzydłowe, typu IX Da., w świetle futryny

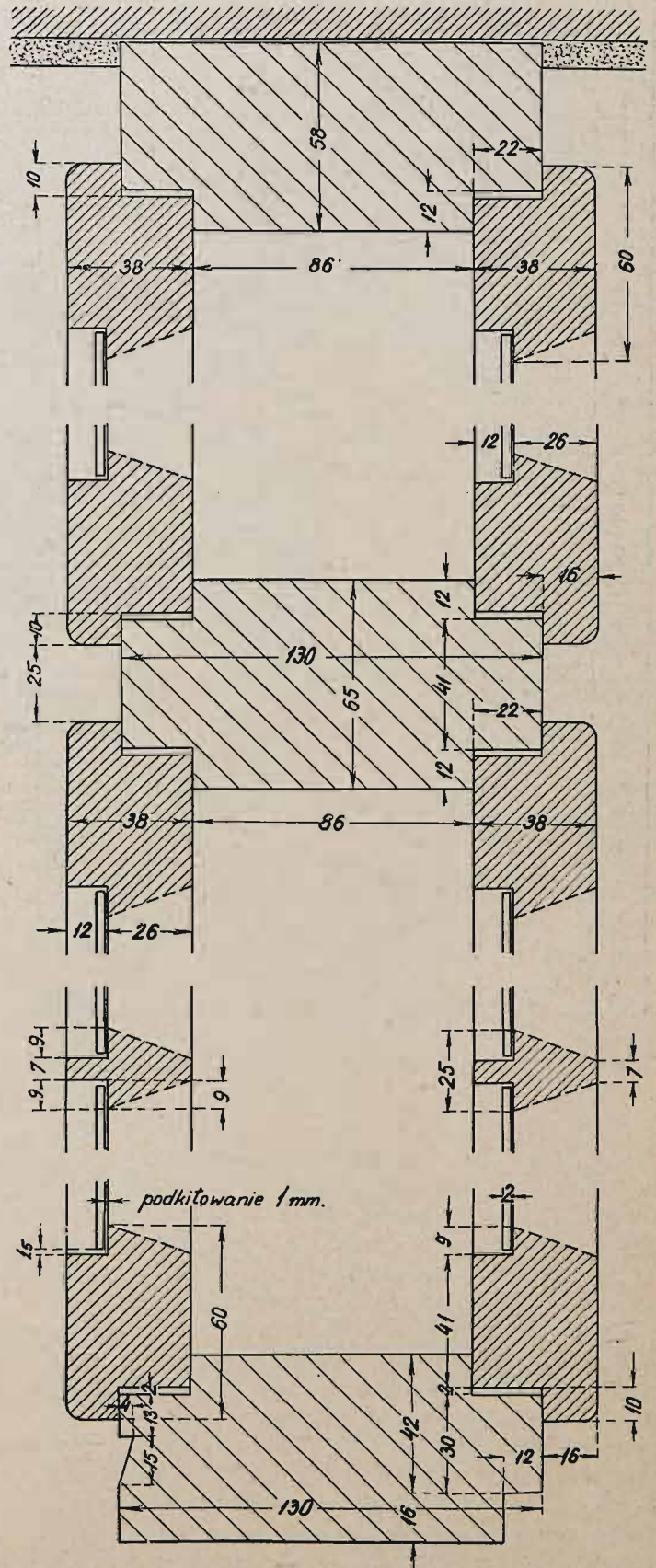
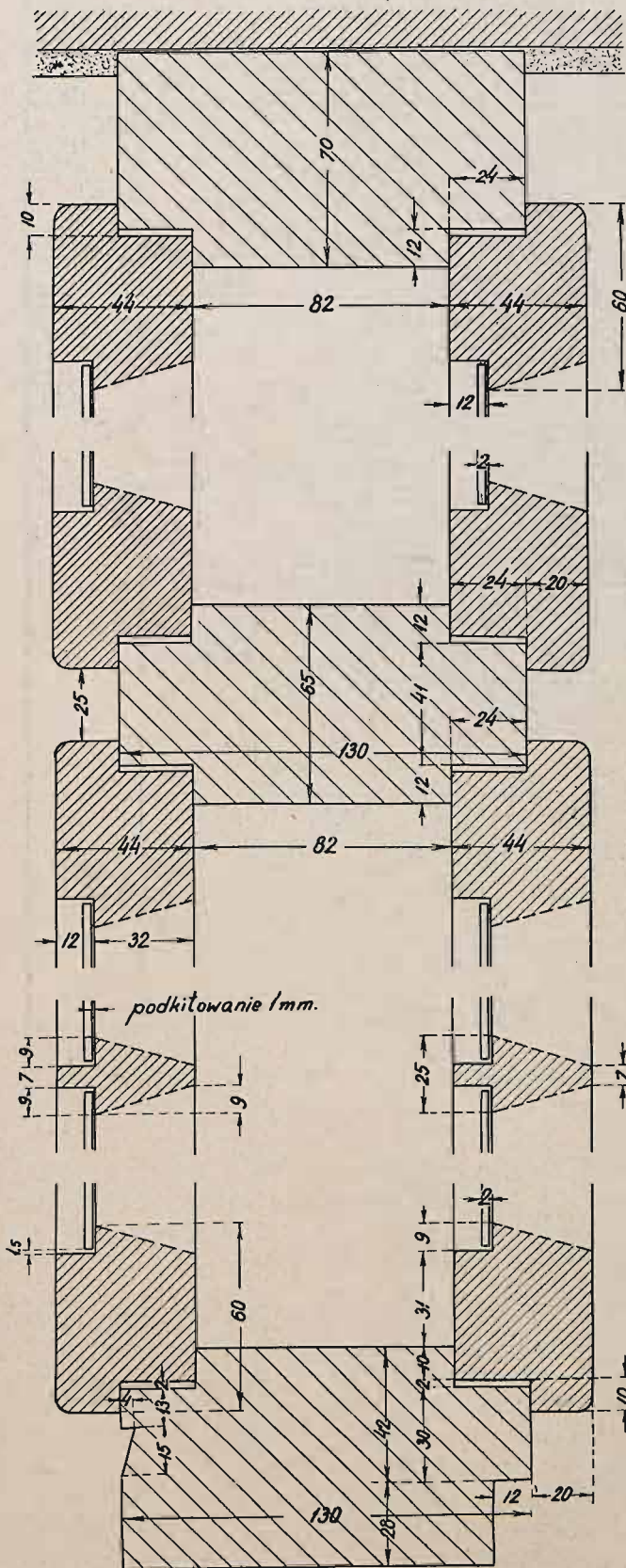
1000 × 1535 mm.

B — 1613.

Okno futrynowe, letnie i zimowe, 4-skrzydłowe, typu IX Ia., w świetle futryny

1200 × 1535 mm.

I. Pianko, budowniczy,

B — 1608. Okna futrynowe typów IV i VIII. Okna o skrzydłach dużych (przekrój podłużny).

B — 1608. Okna futrynowe typów IV i VIII. Okna o skrzydłach średnich (przekrój podłużny).

Oznacznik	Wymiary szyb w mm.		Wymiary w świetle futryny w mm.																				
			Typ I		Typ II		Typ III		Typ IV		Typ V		Typ VI		Typ VII		Typ VIII		Typ IX		Typ X		
	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	szer.	wys.	
A	360		425		425		880		880		425		880		1335		880		880		880		
a		360		425		795		795		1655		1165		1165		1165		2395		1535		1905	
B	380		445		445		920		920		445		920		1395		920		920		920		
b		380		445		835		835		1735		1225		1225		1225		2515		1615		2005	
C	400		465		465		960		960		465		960		1455		960		960		960		
c		400		465		875		875		1815		1285		1285		1285		2635		1695		2105	
D	420		485		485		1000		1000		485		1000		1515		1000		1000		1000		
d		420		485		915		915		1895		1345		1345		1345		2755		1775		2205	
E	440		505		505		1040		1040		505		1040		1575		1040		1040		1040		
e		440		505		955		955		1975		1405		1405		1405		2875		1855		2305	
F	460		525		525		1080		1080		525		1080		1635		1080		1080		1080		
f		460		525		995		995		2055		1465		1465		1465		2995		1935		2405	
G	480		545		545		1120		1120		545		1120		1695		1120		1120		1120		
g		480		545		1035		1035		2135		1525		1525		1525		3115		2015		2505	
H	500		565		565		1160		1160		565		1160		1755		1160		1160				
h		500		565		1075		1075		2215		1585		1585		1585		3235		2095			
I	520		585		585		1200		1200		585		1200		1815		1200		1200				
i		520		585		1115		1115		2295		1645		1645		1645		3355		2175			
J	540		605		605		1240		1240		605		1240		1875		1240		1240				
j		540		605		1155		1155		2375		1705		1705		1705		3475		2255			
K	560		625		625		1280		1280		625		1280		1935		1280		1280				
k		560		625		1195		1195		2455		1765		1765		1765		3595		2335			
L	580		645		645		1320		1320		645		1320		1995		1320		1320				
l		580		645		1235		1235		2535		1825		1825		1825		3715		2415			
M	600		665		665		1360		1360		665		1360		2055		1360		1360				
m		600		665		1275		1275		2615		1885		1885		1885		3835		2495			

B — 1604. Wykaz normujący zamówienia okien.

Specjalnej uwagi wymaga sprawa ustosunkowania się przemysłu budowlanego do normalizacji w budownictwie. Słowo to znane jest nam dobrze, lecz czy równie dobrze pojęte są zadania, leżące przed społeczeństwem przy rozwiązaniu tej sprawy? A więc: wiemy, że przemysł budowlany jest słaby, że brak mu odpowiedniej konjunktury, że ożywienie jego zależy w dużej mierze od sum wyznaczonych na budowę przez państwo i samorządy, ale nie wszyscy dostatecznie zdajemy sobie sprawę, że trzeba usprawnić samo wykonywanie robót, a więc obniżyć koszty budowy, gdyż wtedy stosunkowo mniejszymi środkami będziemy mogli zwalczyć klęskę mieszkaniową.

Zadawałamy się obecnie siłą rzeczy wykonaniem tych robót, które zaczęto w latach ubiegłych, nowe budowlane rozpoczynane są w bardzo ograniczonej ilości. Lecz mimo, że obecne warunki finansowe i kredytowe

nie sprzyjają rozwojowi, a nawet znośnej wegetacji przemysłu budowlanego — nie należy być krótkowzrocznym, a przeciwnie należy się przygotować do zadań, które, być może, już w najbliższej przyszłości, będą podjęte.

Głód mieszkaniowy jest klęską społeczną i państwową, która musi być pokonana, a pokonana zostanie tylko przez budownictwo masowe, w blokach wielorodzinnych, lub kolonjach mieszkaniowych. Nie stać nas na luksus, nawet może na konieczne wygody w rozumieniu zagranicy; będziemy musieli ograniczać powierzchnię mieszkań, ich objętość, stworzyć zaledwie parę typów rozplanowania mieszkań. Budując jak najwięcej, rozwiążemy zagadnienie bezrobocia i zastoju w życiu gospodarczym. Czy jednak możemy powiedzieć, że do wykonania oczekujących nas zadań jesteśmy gotowi? Nie mamy ani ustalonych typów mie-

Przemysłowców Budowlanych wpłaca stałą roczną składkę 600 zł. Nie jest to niewątpliwie kwota równoważna ze znaczeniem przemysłu budowlanego w życiu gospodarczym kraju, lecz nie wątpimy ani na chwilę, że ze strony poszczególnych związków i firm po rozważeniu sprawy i jej wielkiego znaczenia zainteresowanie pracami Komitetu wzrośnie, gdyż przemawia za tem ich dobrze pojęty interes własny.

Nadmienić należy, że firmy wspierające mają pierwszeństwo przy dostawach rządowych, a to na zasadzie uchwały Komitetu Ekonomicznego Ministrów z dn. 7 września 1927 r. i okólnika Ministerstwa Skarbu z dn. 29.IV.1928 r. N. D. I. 1572/I/28 r. Wysokość

wpłaty jest bardzo skromna, wynosi 1/5 pro mille od obrotu rocznego przedsiębiorstwa i 6 zł. 60 gr. za znaczki stemplowe.

Omawiając prace normalizacyjne, przypominamy o istnieniu i potrzebach naszej Komisji Budowlanej, a nie poprzestając na zamieszczeniu ostatnich norm, uchwalonych przez Komitet, w najbliższym czasie postaramy się podać szczegółowe sprawozdanie z prac poszczególnych podkomisyj i wdzięczni będziemy za wszelkie uwagi i spostrzeżenia, nadsyłane przez Sz. Czytelników w zakresie prac normalizacyjnych, które niezwłocznie będą przekazane Komisji.

Inż. Cz. Witkowski.

OSUSZANIE BUDOWLI

W N-rze 20 „Bauwirtschaft und Baurecht“ dr. C. Hassler podaje następujące ciekawe uwagi w odniesieniu do tego ważnego zagadnienia. Głód mieszkaniowy w związku z pośpiechem ogólnym, który panuje dziś w życiu gospodarczym, wymaga szybkiego wykończenia budowli.

Wykonawca budowli jest stale przynaglany, aby zastosował wszelkie możliwe środki do jak najszybszego wykończenia budowli.

Dalszym powodem pośpiechu jest też wysokie oprocentowanie kapitału, wyłożonego na budowę, a także obawa przed nieprzewidzianymi trudnościami, jak podwyżka cen, strajk, ujemne wpływy atmosferyczne i t. p., które mogą powstrzymać lub podrożyć budowę.

Dlatego też obecnie nikt sobie nie może pozwolić na to, aby, jak to było przed wojną, budynek, rozpoczęty w danym roku w lecie, mógł czekać na wykończenie do wiosny roku następnego.

Jeżeli więc od pewnego czasu stosowane jest sztuczne osuszanie budynku, to jednak prawie zawsze powodem do tego są wyżej wymienione względy natury gospodarczej (umożliwienie wykonania robót stolarzom, malarzom i t. d.), natomiast rzadko brane są pod uwagę momenty idealne, mające na względzie zdrowotność mieszkania.

Nad sprawą sztucznego osuszania budowli w celach higienicznych warto się więc zastanowić, zbadać ją i pchnąć na tory właściwe.

Dotąd stosowano przeważnie w tym celu ogniska koksowe, umieszczane w koszach żelaznych, jednakże wykazały one dużo wad, a przede wszystkim wytwarzający się z nich tlenek węgla powodował często zatrucie. Dlatego też sposób ten coraz mniej jest stosowany.

Przedewszystkiem trzeba sobie uprzytomnić niektóre dane, dotyczące zaprawy używanej do murów i jej

tworzenia, które w procesie osuszania grają wielką rolę.

Wapno palone pochłania przy gaszeniu wodę, powstaje hydrat wapnia. $\text{CaO} + \text{H}_2\text{O} = \text{Ca(OH)}_2$. Mieszanina ta zawiera znaczną nadwyżkę wody w celu otrzymania równomiernie tłustego wapnia (100 kg. palonego wapna dają 275 kg. gaszonego wapna), która pozwolilaby na domieszkę piasku.

Piasek nie przyczynia się do stwardnienia zaprawy, lecz służy tylko jako domieszka mechaniczna przeciw kurczeniu się tworzywa, a przede wszystkim, dzięki tworzeniu się nieskończonej ilości pustych miejsc między ziarnkami piasku, umożliwia przenikanie kwasu węglowego.

Przy mieszaniu zaprawy 1 : 2 otrzymujemy następujący stosunek:

0,84 m³ piasku + 420 litr. tłustego wapna, 170 litr. wody.

Biorąc za podstawę specyficzną wagę: piasku = 1,6 + wapna gaszonego = 0,90, otrzymujemy: 1,344 tony piasku, 0,378 ton wapna gaszonego, 0,170 ton wody, co w procentach daje: 20,0% tłustego wapna, 71,0% piasku, 9,0% wody.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że tłuste wapno składa się z 60% wody i 40% Ca(OH)_2 , to wyżej podane 20% tłustego wapna zawiera w sobie 12% wody, czyli że łącznie w zaprawie mamy do czynienia z 21% wody.

Jeżeli, jak to wskazuje praktyka, przy mieszaniu 1 : 3 z 1200 kg. mokrej zaprawy otrzymujemy 636 kg. suchej zaprawy, a przy mieszaniu 1 : 2 z 910 kg. mokrej zaprawy otrzymujemy 676 kg. suchej zaprawy, to zawartość wody w mokrej zaprawie w przypadku 1) wynosi 47% i w przypadku 2) — 25,7%.

Ile wody pochłania piasek — wskazuje fakt, że ogólna masa wapna i piasku przy gracowaniu znacznie się zmniejsza; a więc 1 część wapna i 2 części piasku dają tylko 2,12 części, za-

miast 3, a 1 część wapna i 3 części piasku dają tylko 3 części zamiast 4.

Jeżeli przyjrniemy pod uwagę pomieszczenie $5 \times 5 \times 4 = 100$ m³, to otrzymamy 80 m² ścian i 25 m² sufitu. Na to przy grubości tynku na ścianach 1,5 c/m i na suficie 2 c/m, zużyjemy 1,2 m³ zaprawy do ścian i 0,50 m³ zaprawy do sufitu.

1 m³ zaprawy waży 1320 kg, przeto tynk na powyższych ścianach waży 1584 kg, a na suficie 660 kg, woda zaś, zawarta w nim, 606 kg, czyli więcej niż 1/2 m³; ta pokaźna ilość wody musi się ulotnić. Czy ta woda może się ulotnić całkowicie w ciągu 1 do 2 miesięcy, t. j. w czasie wymagającym do szybkiego zamieszkania budynku i jak ulatnianie to możemy sobie wyobrazić?

Przy związywaniu się zaprawy przede wszystkim pochłania wodę cegła aż do nasycenia się. Pozostające w zaprawie mokre wapno przyciąga silnie kwas węglowy. Tu się zaczyna moment stwardnienia. Im dalej to sięga do wewnątrz, tem dłużej trwa proces stwardnienia; ciepło sprzyja mu, zimno stwarza prawie zupełne powstrzymanie tegoż, gdyż powietrze zimne przyjmuje znacznie mniej wody niż ciepłe.

1 m³ powietrza nasyconego parą zawiera:

przy — 5°	3,4 gr. wody
„ 0°	4,8 „ „
„ + 10°	9,3 „ „
„ + 20°	17,1 „ „
„ + 25°	22,8 „ „
„ + 30°	30,0 „ „
„ + 40°	50,9 „ „

Oczywiście, cyfry te należy przyjmować jako względne, gdyż powietrze na budowie zawiera średnio 60 — 70% wilgoci.

A więc budynek, który w lecie może wyschnąć w ciągu 1 miesiąca, musiałby w zimie schnąć 5 — 6 razy dłużej, t. j. wcale nie może wyschnąć; tak samo i w czasie długotrwałego deszczu,

gdyż wtedy powietrze jest stale przesycone wilgocią.

Ponieważ obecnie nie możemy trwonić tyle czasu na budowę jak dawniej, nie więc dziwnego, że mury nie wysychają dostatecznie. Tynk musi być nakładany przedwcześnie i wskutek tego dalszy proces wysychania muru ustaje prawie zupełnie, gdyż tynk pochłania całkowity dopływ kwasu węglowego i pory jego zasklepiają się.

W warunkach normalnych zaprawa wapienna wiązuje się powolnie i twardnieje stopniowo. Wewnątrz muru zaprawa przeważnie nie twardnieje zupełnie; pozostaje ona miękką, co stwierdzamy prawie stale przy burzeniu starych budynków.

Jeżeli więc proces wysychania i twardnienia musi być obecnie przyspieszony ze względów gospodarczych, to jednocześnie z nagrzewaniem powietrza musimy doprowadzić znaczną ilość kwasu węglowego ponad normalną zawartość tegoż w powietrzu, wynoszącą 0,05%.

Nagrzewanie nie może jednak przekraczać 30 do 40°, gdyż w przeciwnym razie nietylko powodujemy pęknięcie tynku, lecz przede wszystkim wywołujemy zbyt szybkie twardnienie powłoki zewnętrznej, przez którą kwas węglowy nie może przedostać się do warstw głębiej położonych.

Jaki zatem winien być sposób osuszania sztucznego i co on kosztuje?

Powstaje tu przede wszystkim pytanie, ile trzeba wytworzyć kwasu węglowego do zupełnego związania się tynku. Dla wyżej wymienionego pomieszczenia o 100 m³, obliczenie wypadnie, jak następuje: 20% wapna tłu-stego zawierają 40% Ca(Orl)₂, t. j. 8% zaprawy. To odpowiada 4,7% CO₂ (kwasu węglowego). Wobec tego dla 2244 kg zaprawy w tem pomieszczeniu potrzeba 105,5 kg CO₂. 100 kg koksu dają 183 kg CO₂. Więcej niż połowa tego ginie wskutek ruchu powietrza, który jest niezbędny do odciągnięcia wilgoci, a pomimo to pozostaje jeszcze poważna nadwyżka.

Teoretycznie przy użyciu 1 kg koksu można ulotnić 6,3 kg wody.

Ilość ta, oczywiście, nie da się osiągnąć przy nowej budowie nawet w przybliżeniu. Głównem więc zadaniem sztucznego osuszania musi być osiągnięcie jak najmniejszej straty ciepła, aby koszt osuszania nie wypadł zbyt drogo.

Kto częściej używał kosztów kokso-wych, ten przyzna, że w stosunku do efektu zużywają one za dużo koksu, mianowicie 300—600 kg dziennie, a to z powodu niemożności regulowania palenia.

Dlatego też od dłuższego czasu sta-

rano się stosować inne urządzenia, przytem jednak popadano z jednego błędu w drugi. Dla usunięcia szkodliwych gazów stosowano prace, połączone z kominem, które osuszały tylko samym ciepłem, przyczem cenne CO₂ łącznie ze znaczną ilością ciepła uciekały do kominu.

Takie piece zużywają zbyt wiele materiału opałowego w stosunku do efektu.

Najlepszym okazał się system Berg-hans'a, który pozwala na racjonalne osuszanie, dzięki uniknięciu zbytecznego przeciągu przy zamkniętych drzwiach wejściowych i zewnętrznych na piętrach, wskutek czego można osiągnąć ciepłotę 30 — 40°.

W tych warunkach, jak stwierdzono, można 1-y m kg materiału opałowego usunąć 4 kg wody z tynku; czyli do osuszenia 606 kg wody, zawartej w tynku wspomnianego wyżej pomieszczenia, potrzebaby było 606 : 4 = 150 kg. koksu.

Tym sposobem koszt osuszenia wyniesie 60 — 70 gr. na 1 m³ pomieszczenia, co się bezwarunkowo opłaca, jeżeli zważymy, że lokal może być oddany do zamieszkania o 2 — 3 miesiące wcześniej.

Ilum. G. M.

K R O N I K A

KRONIKA KRAJOWA

KRONIKA EKONOMICZNA

ZJAZD DELEGATÓW IZB PRZEMYSŁOWO-HANDLOWYCH.

W dn. 7 i 8 b. m. odbywały się w Ministerstwie Przemysłu i Handlu narady Zjazdu Delegatów Izb Przemysłowo-Handlowych pod przewodnictwem pana ministra Przemysłu i Handlu, inż. E. Kwiatkowskiego, oraz w obecności pp. ministrów: Skarbu I. Matuszewskiego, Rolnictwa K. Niezabytowskiego, Komunikacji inż. A. Kühne, Robót Publicznych inż. J. Moraczewskiego, Pracy A. Prystora oraz Reform Rolnych prof. W. Staniewicza, jak również wyższych urzędników wszystkich ministerstw gospodarczych. Na otwarcie Zjazdu przybył i był obecny na pierwszym posiedzeniu pan prezes Rady Ministrów dr. K. Świtalski, który po otwarciu obrad przez p. min. Kwiatkowskiego wygłosił przemówienie wskazujące na rolę i znaczenie Izb Przemysłowo - Handlowych w życiu gospodarczym Polski, wynikające z obowiązku obrony interesów przemysłu i handlu.

Po przemówieniu pana prezesa Rady Ministrów zabrał głos pan minister Przemysłu i Handlu Kwiatkowski, wygłaszając dłuższy referat, w którym omówił zagad-

nienie rekonstrukcji gospodarstwa Polski, obecną sytuację gospodarczą Polski na tle sytuacji w roku 1926 oraz zadania bieżącej polityki gospodarczej, a także cele Zjazdu, które polegają na zbadaniu i wskazaniu dróg dla ścisłej współpracy czynników rządowych z Izdami Przemysłowo-Handlowymi, na omówieniu programowych zagadnień struktury gospodarstwa nowej Polski, wreszcie na skontrolowaniu postulatów na odcinku zagadnień bieżących. Referat pana ministra przyjęty był długoiwrwałemi oklaskami przy powstaniu z miejsc.

Po przemówieniu p. prezesa Klarnera, zawierającym uznanie dla zrozumienia przez Rząd myśli gospodarczej, wygłosił referat o usprawnieniu bilansu handlowego p. dr. E. Rose. Następnie p. St. Wartalski omówił sprawę „rol czynników prywatno-gospodarczych wobec nowoczesnych międzynarodowych idei ekonomicznych“.

Na posiedzeniu popołudniowym wygłosił referat prezes inż. Klarner w sprawie polityki budowlanej. Tezy tego referatu, jak również przemówienie prezesa Martensa, są znane z poprzedniego zeszytu „Przeglądu“. W dyskusji zabrał głos p. Minister Moraczewski.

Pan minister w przemówieniu swem podkreślił wielką złożoność zagadnienia

budowlanego. Po wojnie powstała nowa klęska społeczna, przedtem nieznaną—klęska mieszkaniowa. Klęska ta musi być usunięta i stąd tytuł ingerencji Rządu do tego zagadnienia. Zdaniem pana ministra, niedobór mieszkań za czas przeszły rozłożyć należy na 25 lat przy jednoczesnym budowaniu na bieżące potrzeby. Polemizując z wywodami p. Klarnera, pan minister zwrócił uwagę, iż p. Klarner pominął w swoim referacie całkowicie nadanie wielkiej wagi potrzebom budowlanym wsi. Dalej zastanawiał się p. minister nad znalezieniem środków pieniężnych. Poszukiwanie tych środków w instytucjach społecznych i kasach oszczędnościowych jest możliwe, gdyż wzrost oszczędności w Polsce jest zjawiskiem stałym i postępującym. Pan minister uważa, iż realizowanie pożyczek zagranicznych na cele budowlane nie może być brane wogóle pod uwagę. W końcu swego przemówienia pan minister zatrzymał się nad zagadnieniem długów hipotecyjnych, kwestją normalizacji w budownictwie oraz techniki budowlanej, nad zagadnieniem przejścia w Polsce z techniki rzemieślniczej do fabrycznej przy budownictwie mieszkaniowym.

Prócz tego w dyskusji zabierali głos pp. Michalski i E. Natanson.

Ostatnim referatem tego dnia był referat p. prezydenta P. Drzewieckiego, p. l. „Prawidłowa organizacja jako czynnik postępu“.

Drugi dzień obrad rozpoczęło przemówienie p. dr. F. Hilchena na temat: „Współpraca czynników gospodarczych przy rozbudowie Gdyni i portu gdynińskiego“.

Następnie p. dr. R. Battaglia mówił o kartelizacji i handlu wewnętrznym.

Po referacie p. dr. Battaglii zabrał głos pan wiceminister Przemysłu i Handlu dr. Doleżał, który w dłuższym przemówieniu zastanawiał się nad zagadnieniami: wpływu karteli na handel wewnętrzny oraz karteli międzynarodowych. W Polsce istnieje około trzydzieści kilka porozumień o charakterze kartelowym. Należy stwierdzić, iż kartele dążą do wyeliminowania kupca, ale przede wszystkim kupca hurtowego, lecz nie detalicznego. Kartele obejmują przede wszystkim działy produkcji masywowej. Pan wiceminister stwierdza, iż wpływ karteli na handel w Polsce nie jest tak groźny, jak niektórzy chcą to przedstawić. Rząd w każdym wypadku ma możliwość regulowania wpływów kartelu na wewnętrzny obrót towarowy. Przechodząc do zagadnienia karteli międzynarodowych, p. wiceminister Doleżał dochodzi do wniosku, iż Polska drogą wewnętrznej organizacji gospodarczej musi być gotowa do wejścia do międzynarodowego porozumienia, które odgrywa tak poważną rolę i gospodarczą i polityczną w świecie.

Następnie przemawiał p. minister Skarbu Matuszewski.

Pan minister stwierdził, iż Polska jest w posiadaniu wielkich zasobów surowcowych, rąk do pracy i maszyn. Powołując się na stwierdzenie przedmówców, pan minister skonstatował, że nie zdołaliśmy dotychczas zorganizować dostatecznie naszego rynku wewnętrznego. We wszystkich zagadnieniach, poruszanych przez obecnych, jeden brak przez wszystkich został stwierdzony, a jest nim brak taniego pieniądza. Brak ten utrudnia również płacenie podatków. Głównym więc zagadnieniem, stojącym przed Rządem oraz sferami gospodarczymi, jest sprawa kapitalizacji. Do naprawy tej sytuacji służą dwie drogi: 1) uzyskiwanie kredytów zagranicznych, 2) kapitalizacja wewnętrzna. Uzyskiwanie kredytów zagranicą jest dziś trudne, gdyż na świecie pieniądz nie jest tak tani, aby pożyczki, zaciągane zagranicą, były wygodne dla naszych sfer gospodarczych. Poruszając zagadnienie kapitalizacji wewnętrznej, pan minister stwierdza, iż kapitalizacja wewnętrzna nie byłaby wystarczająca bez aktywizacji bilansu handlowego. Zastanawiając się, dlaczego tak jest, pan minister uważa, iż obieg pieniężny jest bardziej zależny od rynku międzynarodowego aniżeli wewnętrznego. W dotychczasowej dyskusji zastanawiano się i badano zagadnienie bilansu jako zagadnienie walutowe. Należy jednak to zagadnienie szerzej potraktować i nie tylko jako zagadnienie walutowe, ale również jako problem finansowy. W naszych stosunkach bilans płatniczy, zdaniem p. ministra, jest raczej funkcją bilansu handlowego aniżeli odwrotnie. Należy więc zwrócić wysiłki w kierunku aktywizacji bilansu

handlowego. Pan minister przeszedł następnie do poruszanego zagadnienia sprawy udzielania ulg celnych i oświadczył, iż nie wszystkie żądania może uznać za dostatecznie umotywowane gospodarczo, natomiast żądania sfer gospodarczych o otrzymanie ulg celnych na sprowadzanie towarów, pożytecznych z punktu widzenia naszej produkcji, będą uwzględniane. Zastanawiając się dalej nad naszym kryzysem, który przeżywamy obecnie w stosunku o wiele słabszym aniżeli państwa sąsiedzkie, pan minister stwierdza, iż jest pełen otuchy i wiary, że przezwyciężymy wszystkie piętujące się przed nami trudności, gdyż przede wszystkim najgłębszy rdzeń naszego życia gospodarczego jest zdrowy. W chwili obecnej Ministerstwo Skarbu bada zagadnienia podatkowe i w sprawie tej we właściwym czasie powoła sfery gospodarcze do zaopiniowania projektów rządowych. W sprawie budżetu pan minister podkreślił, iż budżet na rok następny — mimo silnego wzrostu wydatków z tytułu obsługi długów — jest absolutnie niezwiększony, a to z uwagi na konieczność ułatwienia procesu kapitalizacji wewnętrznej. Rozwijając jeszcze dalej zagadnienie kapitalizacji, pan minister Matuszewski stwierdził, iż najważniejszym zagadnieniem w życiu gospodarczym Państwa na drodze do rozbudowy naszej kapitalizacji jest kwestja równowagi produkcji i konsumpcji. Jeżeli chodzi o kolejność tych zagadnień, o ich wagę, to na pierwszym miejscu stawia mówca zagadnienie usprawnienia produkcji. Wszystkie te zagadnienia wiążą się przede wszystkim z nastrojami psychicznymi społeczeństwa. Zadaniem Rządu jest stworzenie warunków dla naszej produkcji, rozwój zaś tej produkcji i wyzyskiwanie momentu koniunktury jest zadaniem samych sfer gospodarczych. Przemówienie pana ministra Skarbu przyjęte zostało przez obecnych gorącymi oklaskami.

W dalszym ciągu obrad referat o „Naczelnej Izbie Gospodarczej“ wygłosił p. adw. A. Chełmoński.

Zdaniem prelegenta, samorząd gospodarczy w Polsce winien być rozbudowany w kierunku rozszerzania jego funkcji.

Ostatni referat o zagadnieniach turystyki miał p. Szczerbiński.

Po podziękowaniu p. min. Kwiatkowskiego ostatni zabrał głos p. prezes Klarner, wyrażając nadzieję na współpracę czynników gospodarczych z rządem i podziękowanie dla gospodarza Zjazdu.

Z RADY CENTRALNEGO ZWIĄZKU POLSK. PRZEM. GÓRN. HANDLU I FINANSÓW.

Dnia 21 b. m. odbyło się pod przewodnictwem prezesa, ks. Stanisława Lubomirskiego posiedzenie Rady Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów. Tematem obrad były zagadnienia, wysunięte na zebraniu Rady w dniu 4 b. m.; posiedzenie miało więc charakter dyskusyjny. Nim zebrani przeszli do właściwego porządku obrad nac. dyr. Centralnego Związku p. A. Wierzbicki w dłuższym przemówieniu zanalizował i oświetlił przebieg i wyniki konferencji Izby Przem.-Handlowych w Min. Przemysłu i Handlu, stwierdzając m. in. fakt, wypu-

lony w inauguracyjnym przemówieniu p. ministra E. Kwiatkowskiego, znaczenia i wagi przemysłu polskiego w ogólnej sumie produktywności naszego społeczeństwa.

Dalej p. dyr. Wierzbicki podkreślił celowość obecnej polityki finansowej i ogólnogospodarczej Polski, mającej przede wszystkim na względzie zagadnienie przyspieszenia procesu kapitalizacji społeczeństwa.

W nawiązaniu do kwestyj, poruszonych na poprzednim posiedzeniu Rady, a mianowicie zagadnienia bieżącej polityki gospodarczej na tle analizy bilansu handlowego Polski, p. poseł Henryk Brun poruszył aktualną sprawę sytuacji kupiectwa i stosunku przemysłu do handlu. P. Brun zastanawiał się nad kwestją ewentualnego wprowadzenia nowego podatku obrotowego od importu. Analizując stosunek przemysłu do handlu i stwierdzając szereg zjawisk, świadczących o wzajemnym zrozumieniu znaczenia obu tych ważnych gałęzi naszego życia gospodarczego, mówca zaproponował utworzenie specjalnej komisji mieszanej, złożonej z przedstawicieli przemysłu i handlu, dla bliższego rozpatrzenia spraw, interesujących obie strony, ze szczególnym uwzględnieniem sprawy podatku od importu.

Następnym mówcą był p. mec. *Chabiński*, który przedstawił obecnym zasady projektu rozwiązania budownictwa mieszkaniowego w Polsce, opracowanego przez Centralę Gospodarczą Przemysłu Budowlanego.

W dalszym ciągu dyskusji zabrał głos p. poseł Hołyński, dyr. Centralnego Związku. Nawiązując do przemówienia p. posła Bruna, p. Hołyński na podstawie analizy porównawczej z innymi państwami, a mianowicie z Austrią, Czechosłowacją i Francją, uzasadnił zależność koncepcji podatku obrotowego od importu w Polsce. Wprowadzenie tego podatku umożliwi zmniejszenie ciężarów podatku obrotowego wewnętrznego, a przede wszystkim przyczyni się do zrównania importu z punktu widzenia obciążenia podatkowego z obrotem wewnętrznym. Zgadając się z posłem Brunem w kwestji podniesienia solidności i siły gospodarczej kupiectwa w Polsce, p. Hołyński podkreślił, iż trudności, z jakimi waleczyć musi nasze kupiectwo, leżą bardziej w płaszczyźnie sprawy zwiększenia długoterminowego kredytu dla kupiectwa hurtowego; podtrzymuje wreszcie poseł Hołyński myśl powołania komisji mieszanej przemysłowo-handlowej, celem uzgodnienia stanowiska w sprawie podatku obrotowego od importu. Poza tem głos zabierali: dr. *S. Bartoszewicz*, wypowiadając się za jak najszybszym wprowadzeniem nowej taryfy celnej w związku z prądami liberalistycznymi, panującymi obecnie w Europie, a przede wszystkim celem umożliwienia tem samem Polsce wyrównania swego stanowiska gospodarczego wobec innych państw; p. dr. *Barciński* poruszył zagadnienie zwiększenia możliwości eksportowych Polski drogą stosowania specjalnych ulg podatkowych dla produkcji wywozowej; wreszcie p. *Henryk Tennenbaum* wypowiedział przekonanie, iż Polska nie może się zgodzić na hasła liberalne w obrocie międzynarodowym, uwzględniając wyłącznie produkcję

przemysłową z pominięciem interesów produkcji rolniczej.

Posiedzenie zakończone zostało przemówieniem p. dyr. A. Wierzbickiego, reasumującym dyskusję.

UDZIAŁ ZAKŁADU UBEZPIECZENIA PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH W FINANSOWANIU BUDOWNICTWA.

Według wyjaśnień p. B. Siwika, dyrektora Zakł. U. P. U., zamieszczonych w Gazecie Handlowej w r. b., z wpływów Z. U. P. U. zakupiono za 11 milionów obligacji państwowych (komunalnych B. G. K. i meljoracyjnych Banku Rolnego). Więcej zaś jeszcze wypłacono bezpośrednio na potrzeby budowlane i inwestycyjne. Korzystały z pożyczek Zakładu spółdzielnie budowlane, posiłkowały się nimi również samorządy miejskie.

Kredytów tego rodzaju udzielono w tym roku za sumę 17.850.000 zł. Osobom prywatnym nie wydawano żadnych pożyczek. Korzystały z nich tylko i wyłącznie instytucje użyteczności społecznej, samorządy oraz spółdzielnie. Samorządy komunalne więc otrzymały na cele budowlane oraz inwestycyjne kwotę łączną 4.423.000 zł. Fundusz ten został zużyty przez poszczególne samorządy komunalne na budowę szos, na elektryfikację, wreszcie na budowę domków robotniczych.

Dalej idą takie rubryki, jak budownictwo szpitalne. Zakład Ubezpieczeń udzielił na cele tego rodzaju kredytów w sumie 2.600.000 zł. Nie zapomniano również o różnych dobroczynnych instytucjach społecznych, w rodzaju kolonii dziecięcej w Busku, T-wa „Opatrzność” posiadającego bursę dla młodzieży szkolnej i t. p. Te instytucje również otrzymały kredyty, łącznie, oczywiście, dla celów budownictwa. Łączna ich suma wyraża się cyfrą 2.330.000 zł. Kasę Chorych dalej na te same potrzeby otrzymały od Zakładu 2.410.000 zł., spółdzielnie budowlane 6.350.000 zł., a wreszcie szkolnictwo, jak Wyższa Szkoła Handlowa oraz różne inne uczelnie, 1.140.000 zł.

W roku przyszłym zaś działalność Zakładu obejmie zakres jeszcze większy. Kierownictwo Zakładu bowiem przystąpi do budowy wielkiego domu własnego, który stanie przy zbiegu ulic Rozbrat i Książęcej. Niezależnie od tego Zakład projektuje w roku przyszłym budowę osiedla, nowej kolonii mieszkalnej dla ludności stolicy.

SPRAWY SKARBOWE

KSIEGI HANDLOWE — A PODATEK OBROTOWY.

Zbadanie ksiąg po dokonaniu wymiaru podatku obrotowego nie może stanowić podstawy do dodatkowego wymiaru. (Wyrok N. T. A. L. Rej. 418/27).

Na zasadzie art. 74 ustawy z dnia 14 maja 1923 r. w przedmiocie państwowego podatku przemysłowego Dz. Ust. poz. 412 składane zeznania o obrocie sprawdza

właściwa władza I instancji, posiłkując się wszelkimi posiadanymi materiałami, a w szczególności danymi zebranymi podczas lustracji przedsiębiorstw i przygotowuje wnioski o obrotach. Celem należytego przygotowania wniosków władze podatkowej oraz Komisje Szacunkowe mają prawo, zgodnie z art. 75 tejże ustawy, żądać od przedsiębiorstw przedstawienia w oznaczonych terminach pisemnych lub ustnych wyjaśnień co do obrotów, ksiąg handlowych i wszelkich dokumentów i załączników, zbierać informacje, powoływać biegłych i t. p. Wnioski przygotowane w myśl art. 75 rozpatruje Komisja Szacunkowa i ustala obroty.

Komisja Szacunkowa zatem, jak należy przyjąć, ustalając na posiedzeniu z dnia 8 sierpnia 1924 r. obrót przedsiębiorstwa skarżącego za I półrocze 1924 r., ustaliła ten obrót na zasadzie posiadanych danych, zebranych czy to przez władzę skarbową I instancji, czy to nawet przez samą Komisję Szacunkową w sposób powyżej wskazany.

Decyzja Komisji Szacunkowej w tej mierze została zatwierdzona przez Komisję Odwoławczą na posiedzeniu z dnia 1 października 1924 r. Ta decyzja Komisji Odwoławczej, jako komisji rozstrzygającej w drugiej i ostatniej instancji ostatecznie ustaliła obrót przedsiębiorstwa skarżącego za I półrocze 1924 r. Tego rodzaju ustalenie obrotu może być tylko w tym wypadku na niekorzyść płatnika zmienione i może być wymierzony podatek dodatkowo, jeśli na skutek później ujawnionych okoliczności pierwotny wymiar okaże się za niskim (art. 84).

Pod później ujawnionymi okolicznościami, jak to już Najwyższy Trybunał Administracyjny wyjaśnił, należy rozumieć tylko takie nowe okoliczności, które przy powzięciu poprzedniej uchwały nie mogły być władzy znane.

Zbadanie księgi obrotu już po dokonaniu wymiaru i sporządzony w tym względzie przez referenta Izby Skarbowej protokół z dnia 22 grudnia 1924 r. nie mogą być uznane za później ujawnioną okoliczność w rozumieniu art. 84 ustawy, władza bowiem miała możliwość każdej chwili przeprowadzić lustrację przedsiębiorstwa i zbadać księgę obrotową; badanie zatem późniejsze księgi obrotowej już po wydaniu ostatecznej decyzji, ustalającej obrót, nie może być uznane za nową okoliczność w rozumieniu art. 84 i nie może powodować dodatkowego wymiaru podatku. Wymiarzenie zatem dodatkowego podatku li tylko na zasadzie protokołu sprawdzenia tej księgi musi być uznane za niezgodne z art. 84 ustawy, a przyjęcie za podstawę dodatkowego wymiaru późniejszego protokołu sprawdzenia ksiąg, które istniały i poprzednio w takim samym stanie, musi być uznane za istotną wadliwość postępowania. Postępowanie władzy musi być przez Najwyższy Trybunał Administracyjny i w innym punkcie uznane za wadliwe. Władza pozwana, wymierzając dodatkowo podatek za pierwsze półrocze 1924 r., oparła swój wymiar jedynie na protokole rewidenta z dnia 22 grudnia 1924 r., nie przyjmując pod uwagę, a przynajmniej nie rozprawiając się wcale z dowodami,

zebranymi w czasie przewodu sądowego. Ponieważ dowody, zebrane w czasie przewodu sądowego, podważają znaczenie i wartość protokołu z dnia 22 grudnia 1924 r., nieprzyjęcie pod uwagę tych dowodów i nierozprzycięcie się z nimi musi być pożyteczne za wadliwość postępowania, powodującą szkodę dla strony.

Z tych względów Najwyższy Trybunał Administracyjny zaskarżone orzeczenie uchylił.

(Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z 15.IV 1929 r. L. Rej. 418/27).

PRELIMINARZ BUDŻETOWY NA ROK 1930/31 MINISTERSTW KOMUNIKACJI ROBÓT PUBLICZNYCH I PRZEMYSŁU I HANDLU.

W preliminarzu budżetowym na rok 1930/31 przewidziano w budżecie minist. komunikacji po stronie wydatków 1.709 milionów złotych, z czego na wydatki nadzwyczajne, t. j. inwestycje, preliminarz budżetowy przewiduje 230 milionów złotych. Sumą tą objęto budowę linii kolejowych na ogólną sumę 34.800.000 zł., z czego: na linie Bydgoszcz—Gdynia 10.800.000 zł., Herby—Inowrocław — 16.500.000 zł., Woropajewo — Druja — 1.500.000 zł., Kalety — Podzamcze — 2.350.000 zł., połączenia górnośląskie 2.100.000 zł., Łuck—Stojanów 700.000 zł. Dalsze wydatki w dziedzinie inwestycji kolejowych przedstawiają się jak następuje: budowa bocznic—2.350.000 zł., rozbudowa i przebudowa istniejących węzłów kolejowych 45.400.000 zł., z czego na węzeł kolejowy warszawski przeznaczono 15 milionów zł. Budowa torów 21.000.000 zł., budynków stacyjnych — 6.000.000 zł., warsztatów — 6.800.000 zł., inne wydatki — 9.000.000 zł., parowozy — 17.600.000 zł., wagony — 40.000.000 zł., budowa linii wąskotorowych — 9.320.000 zł., zakup taboru wąskoznaczonych budowli przewidziano 8.100.000 zł. Na odbudowę zniszczonych budowli przewidziano 8.100.000 złotych.

W ministerstwie poczt i telegrafów przewidziano na inwestycje 30.880.000 zł., z czego na budowę urzędów pocztowo-telegraficznych — 7.042.000 zł., na linie telefoniczne i telegraficzne oraz urządzenia wewnętrzne — 19.238.000 zł., ta ostatnia suma obejmuje również wydatki na podjętą budowę sieci podziemnych kabli telefonicznych Warszawa—Łódź w wysokości 1.900.000 zł., oraz dalszego odcinka Łódź—Katowice — 1.000.000 złotych.

Preliminarz budżetowy Ministerstwa Robót Publicznych na rok 1930/31 przewiduje w wydatkach kwotę 158.850.000 zł. Na zarząd centralny przewidziano wydatki 3.218.000 zł. Najważniejsze pozycje wydatków tego Ministerstwa przedstawiają się, jak następuje:

Roboty publiczne z wydatków zwyczajnych — 116.700.000 zł. Roboty publiczne z wydatków nadzwyczajnych—30.360.000 zł. Na odbudowę kraju — 9.000.000 zł.

W wydatkach zwyczajnych na roboty publiczne przewidziane są między innymi następujące pozycje:

Na utrzymanie mostów i regulację rzek żeglowych — 17.800.000 zł. Na utrzymanie i regulację rzek spławnych — 4.000.000 zł. Na utrzymanie szlucznicy dróg wodnych — 2.000.000 zł. Za udział państwa w państwowym funduszu meljoracyjnym — 9.500.000 zł. Na utrzymanie dróg — 41.000.000 zł. Na budowę mostów na drogach państwowych — 3.000.000 zł. Zapomoga na budowę mostów na drogach samorządowych — 2.000.000 zł.

Ponadto w wydatkach nadzwyczajnych przewidziano:

Na budowę wodne — 8.622.000 zł. Na gmachy państwowe (konserwacja i utrzymanie) — 5.000.000 zł. Na budowę nowych dróg i mostów — 15.800.000 zł.

Budżet wydatków Ministerstwa Przemysłu i Handlu obejmuje 53.405 milj. zł., z czego budżet wydatków nadzwyczajnych czyni kwotę — 31.903.000 złotych.

Wydatki związane z budową portu w Gdyni wynoszą — 23.600.000 złotych. Składają się na to pozycje następujące: Na budowę w Gdyni — 1.800.000 zł. Na port handlowy — 12.700.000 zł. Na wykup gruntów pod budowę portu — 1.500.000 zł. Na urządzenia portowe, obejmujące urządzenia wodociągowe, sanitarne, elektryczne, ustalenie dźwigów, budowę torów kolejowych w obrębie portu — 6.000.000 zł.

Ponadto — jak się dowiaduje Agencja PRESS — budżet Ministerstwa Przemysłu i Handlu przewiduje wydatek 5.200.000 zł. na rozbudowę polskiej floty handlowej.

ŚWIADECTWA PRZEMYSŁOWE NA ROK 1930.

Ministerstwo Skarbu okólnikiem Nr. 286 przypomina o zbliżającym się terminie nabywania świadectw przemysłowych i kart rejestracyjnych na rok podatkowy 1930.

Do ceny świadectw przemysłowych i kart rejestracyjnych będą doliczane dodatki na rzecz niżej wymienionych związków według następujących zasad:

1) dodatki na rzecz związków komunalnych w wysokości 30 proc., z wyjątkiem wypadków, gdy przed rozpoczęciem akcji wydawania świadectw przemysłowych gmina doniesie Izbie Skarbowej o uchwaleniu niższej stopy procentowej tych dodatków — wówczas pobrane będą dodatki w odnośnych okręgach według tej niższej stopy;

2) dodatki na rzecz instytucyj, wymienionych w punktach a) i b) art. 120 ustawy o państwie, podatku przemysłowym, t. j. na rzecz szkół zawodowych oraz Izb Handlowych, Przemysłowych i Rzemieślniczych, w maksymalnej wysokości, określonej w tymże artykule (25 proc. i 15 proc.). Wobec postanowień rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 15 lipca 1927 roku (Dz. U. R. P. Nr. 67, poz. 591) dodatki na rzecz Izb Przemysłowo-Handlowych oraz Izb Rzemieślniczych będą pobrane na całym obszarze Państwa.

Na cele równowagi budżetowej pobrane będzie przy nabywaniu świadectw przemysłowych i kart rejestracyjnych 10 proc. nadzwyczajny dodatek do należności skarbowych.

PRACA I BEZROBOCIE

UBEZPIECZENIE OD WYPADKÓW. DODATEK 5% DO OPŁAT ZA ROK 1927 I II PÓŁR. 1928.

W Nr. 65 Dz. U. R. P., poz. 505 ukazało się rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 26.VIII 1929 r. o pobraniu przez Zakład ubezpieczenia od wypadków zaliczki na poczet pokrycia wydatków na dodatki wyrównawcze, przewidziane ustawą z dn. 26.XI 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 125, poz. 892) w sprawie uzupełnienia odszkodowania osób, dotkniętych skutkami nieszczęśliwych wypadków przy pracy w b. dziełnicy rosyjskiej lub na wychodźstwie w Rosji.

Wyplata przewidzianych przez wymienioną wyżej ustawę dodatków do rent jest dokonywana przez Zakład; pracodawcy i prywatne towarzystwa ubezpieczeniowe zwolnione są od wszelkich bezpośrednich zobowiązań za nieszczęśliwe wypadki za czas od 1.I 1919 r. do 30.VI 1924 r. Pokrycie wynikłych dla Zakładu z wypłaty dodatku wyrównawczego wydatków uzyskane będzie w drodze nałożenia specjalnych dodatków do opłat ubezpieczeniowych. Dodatki te będą rozłożone na 5 lat; w ciągu tego okresu Zakład uprawniony jest do pobierania na ich poczet zaliczek zgóry.

Zaliczki takie zostały pobrane przez Zakład za II półrocze 1925 r. (§ 13 rozp. z dn. 15.II 1926 r., Dz. U. R. P. Nr. 21, poz. 128) oraz za I i II półrocze 1926 r. (§ 2 rozp. z dn. 21.XII 1927 r., Dz. U. R. P. Nr. 7 z r. 1928, poz. 45).

Ostatnio ogłoszone rozporządzenie z dn. 26.VIII 1929 r. nakłada obowiązek wpłacenia dalszych zaliczek w wysokości 5% opłat ubezpieczeniowych, należnych Zakładowi za I i II półrocze 1927 r. oraz za I półrocze 1928 r.

Zaliczka ta winna być wpłacona Zakładowi w dwóch równych ratach; w terminach płatności opłat ubezpieczeniowych za II półrocze 1929 r. i I półrocze 1930 r.

Wysokość zaliczki może być obniżona dla tych przedsiębiorstw, które wypłacały same uprawnionym dodatki do rent w okresie od 1 stycznia 1919 r. do 30 czerwca 1924 r. Obniżenie to w granicach do 2% nastąpi odpowiednio do rzeczywiście poniesionych przez przedsiębiorstwo z tego tytułu ciężarów. Zainteresowane przedsiębiorstwa, uprawnione do skorzystania z tego obniżenia, winny zwrócić się do Zakładu z udokumentowanym żądaniem obniżenia zaliczki.

Omawiane zaliczki i dopłaty nie mają nic wspólnego z obowiązkami wpłaty przez poszczególne przedsiębiorstwa Zakładowi ubezpieczenia od wypadków wartości kapitałowej rent, należnych i zaległych w dniu wejścia w życie na ziemiach b. zaboru rosyjskiego ustawy o ubezpieczeniu od wypadków (1 lipca 1924 r.) i przyjętych przez Zakład stosownie do art. 4 i 5 ustawy z dn. 30.I 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 148). Odnośne rozporządzenie, dotyczące terminu i sposobu umorzenia tych kwot, jeszcze się nie ukazało.

SPRAWA GODZIN NADLICZBOWYCH.

Przepis art. 16 ustawy z dnia 18.XII 1919 r., o czasie pracy w przemyśle i handlu (Dz. Ust. Nr. 2 za r. 1920), iż praca w godzinach t. zw. nadliczbowych winna być wynagradzana co najmniej 50% dodatkiem do pracy normalnej, jeżeli zaś trwa dłużej ponad 2 godziny dziennie lub przypada na porę nocną albo w niedziele i święta — co najmniej 100% takimże dodatkiem, — jest przepisem porządku publicznego i przez umowy prywatne nie może być zmieniony, z wyjątkiem przypadków pracy akordowej". (Orzeczenie Izby I S. N. Nr. 132/28).

Niejaki W. K., współpracownik firmy P., wytoczył przeciwko firmie tej powództwo z żądaniem zasądzenia sumy 165 zł. 08 gr. z tytułu należnej mu dopłaty za nadliczbowe godziny, a mianowicie za 141 godz. w stosunku 50% dodatku do płacy normalnej oraz za 133 godziny w stosunku takiego 100% dodatku. Firma P. powołała się na zawartą z powodem W. K. umowę, w myśl której za nadliczbowe godziny będzie mu wypłacony jedynie 10% dodatek do płacy normalnej. Sąd Pokoju, jak również Sąd Okręgowy, który następnie z apelacji powoła sprawę rozpoznał, powództwo oddalił, wychodząc z założenia, że przy wypłatach tygodniowych powód nie kwestjonował wysokości dodatku za godziny nadliczbowe, wobec czego należy domniemywać, iż były one obliczone zgodnie z umową, stawki zaś dopłaty za godziny nadliczbowe, przewidziane w art. 16 powołanej ust. z dn. 18.XII 1919 r., mają zastosowanie jedynie w razie, jeżeli strony inaczej się nie umówiły. Zaznaczamy, że dotychczas wszystkie prawie sądy nasze stanowisko powyższe podzielały. Sąd Najwyższy, który na skutek skargi kasacyjnej powoła sprawę rozpoznał, uznał jednak stanowisko powyższe za błędne i wyrok Sądu Okręgowego uchylił, wychodząc z założenia: „że stosownie do art. 16 ust. z dn. 18.XII 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu praca w godzinach t. zw. nadliczbowych czyli przekraczających przewidzianą w ustawie maksymalną liczbę godzin pracy dziennej, względnie tygodniowej, winna być wynagradzana co najmniej 50% dodatkiem do płacy normalnej; jeżeli zaś trwa dłużej ponad 2 godziny dziennie lub przypada na porę nocną albo w niedziele i święta — co najmniej 100% takimże dodatkiem, przyczem przepis omawiany przewiduje możliwość odmiennego unormowania wysokości takiej dopłaty jedynie w przypadku pracy akordowej. Z brzmienia powyższego przepisu wynika z całą oczywistością, że wolą pracodawcy było, by poza wyjątkiem, ostatnio przytoczonym, wynagrodzenie za pracę w godzinach nadliczbowych nie było niższe od stawek, w ustawie wskazanych”.

„Że norma, objęta powyższym przepisem, znosząca w pomienionym zakresie wolność umów celem opatrzenia skuteczniejszą gwarancją wprowadzonych ustawą z dnia 18.XII 1919 r. zasad ochrony interesów zdrowotnych i kulturalnych warstw pracujących, tem bardziej winna być poczytana za przepis porządku publicznego, któremu nie wolno ubliżać przez umowy prywatne (art. 6 K. C. P.), skoro prawo-

dawca w art. 18 tejże ustawy zagroził nawet odpowiedzialnością karną za przekroczenie jej przepisów, przyczem nie wyłączył z tej liczby przepisu, zawartego w art. 16°.

UBEZPIECZENIE PROKURENTÓW W KASACH CHORYCH.

Sporna przez dłuższy czas kwestja, czy i kiedy prokurenci, pobierający ponad zł. 7.500 rocznej pensji, mogą być zwolnieni od obowiązku ubezpieczenia na wypadek choroby, doczekała się ostatecznego rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy w wzmocnionym komplecie 7 sędziów. W orzeczeniu (w sprawie Nr. I C 1887/28) Sąd Najwyższy ustalił następujące tezy:

Niesłuszne jest stanowisko, że prokurent wogóle nie może być zwolniony od obowiązku ubezpieczenia w kasach chorych, gdyż wymiennie przez ustawę z dn. 19 maja 1920 r. „dyrektorów naczelnych i dyrektorów prokurentów” ma tylko znaczenie przykładowe.

Z drugiej jednak strony samo piastowanie prokury jeszcze nie wystarczy do zwolnienia od obowiązku ubezpieczenia. Dopiero wtedy, gdy prokurent stale zastępuje właściciela przedsiębiorstwa, może on korzystać z prawa zwolnienia. Ale i to jeszcze nie wystarczy, niezależnie od charakteru prokury (samodzielnej czy łącznej), gdyż zastępstwo właściciela musi dotyczyć istotnych jego funkcji, a więc powinno polegać na zarządzaniu przedsiębiorstwem, czyli w jego całości, czyli przynajmniej jego działem, oddziałem lub filją. Wreszcie to zastępstwo musi być bezpośrednie w tem znaczeniu, że kompetencje kierownicze muszą być nadane prokurentowi bezpośrednio przez właściciela przedsiębiorstwa lub właściwy jego organ kierowniczy, a nie za pośrednictwem osoby trzeciej, która ze swej strony bezpośrednio zastępuje owego właściciela.

Tak więc charakter prokury jest dla omawianej kwestji bez znaczenia, chodzi tylko o istotne bezpośrednie zastępstwo właściciela przedsiębiorstwa w znaczeniu gospodarczo-administracyjnym.

Z KRAJU

BUDOWNICTWO DROGOWE I KOMUNIKACYJNE SAMORZĄDÓW ZIEMSKICH.

Rozwój działalności samorządów ziemskich na polu budownictwa komunikacyjno-drogowego zaznaczył się poważnym dorobkiem.

W pierwszym dziesięcioleciu wybudowano więc ogółem dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych 5.139 km, przyczem dróg wojewódzkich i powiatowych wybudowano 3.384 km, resztę zaś, t. j. 1.755 km, wybudowały gminy. Znaczną część dokonanej pracy przypada na rok 1928; w roku tym wybudowano 1.407 km dróg wojewódzkich i powiatowych, co w stosunku do ogólnej długości dróg wybudowanych (3.384 km) stanowi 42°/_o. Ponadto ulepszono i uporządkowano dróg gruntowych samorządowych 57¹/₂ tys. km, obsadzono drzewami drogi bite i gruntowe długości 33,187 km, przyczem wysadzono 4,695,545 sztuk drzew.

W 1928 r. ogólna długość mostów na drogach bitych samorządowych wynosiła 145 tys. m. Z liczby powyższej 109 tys. przypada na mosty drewniane, 36 tys. na mosty murowane. W okresie dziesięciolecia wybudowano 47.816 m mostów drewnianych i murowanych.

Wydatki powiatowych związków komunalnych na dział drogowy wykazują stałą tendencję wzrostu.

W 1924 r. wydatki na dział drogowy osiągnęły sumę przeszło zł. 28 milj. na ogólną sumę wydatków zwyczajnych i nadzwyczajnych powiatowych związków komunalnych w wysokości zł. 68.017 tys. Stanowi to już imponujący odsetek 40°/_o wydatków ogólnych. W 1925 r. wydatki powiatowych związków komunalnych w dziale drogowym wyniosły przeszło zł. 42 milj., ogólne budżety zwyczajne i nadzwyczajne około zł. 102 milj. W 1926 r. wydatki powiatowych związków na dział drogowy utrzymały się na poziomie ubiegłego roku, t. j. około zł. 40 milj., podobnie jak i ogólne budżety tych związków, których suma w stosunku do 1925 r. wzrosła zaledwie o zł. 3 milj. W 1927 r. zaznaczył się poważny wzrost ogólnych wydatków zwyczajnych i nadzwyczajnych samorządów powiatowych, mianowicie do przeszło zł. 155 milj., jednocześnie zaś wydatki zwyczajne i nadzwyczajne na budownictwo drogowe wzrosły do zł. 69 milj., wynosząc przeszło 31°/_o wydatków ogólnych. Rok 1928/29 wykazuje dalszy wzrost wydatków zwyczajnych i nadzwyczajnych samorządu powiatowego — do sumy zł. 277 milj.; jednocześnie wydatki na budownictwo drogowe osiągają poważną sumę zł. 126¹/₂ milj., czyli przeszło 45°/_o wydatków ogólnych.

Zaznaczyć należy, iż znaczną część wydatków na rozbudowę dróg powiatowe związki komunalne pokryły z budżetów zwyczajnych. I tak, w budżetach komunalnych związków powiatowych na rok 1927/28 na ogólną sumę wydatków na dział drogowy w wysokości zł. 69 milj. — zł. 48 milj. stanowią wydatki z budżetu zwyczajnego a tylko zł. 21 milj. z budżetu nadzwyczajnego. W 1928/29 r. stosunek ten zmienia się nieznacznie w kierunku wzrostu nadzwyczajnych wydatków na budownictwo drogowe: na ogólną sumę wydatków na dział drogowy w wysokości zł. 126¹/₂ milj. — zł. 72 milj. pokryto ze zwyczajnych dochodów powiatowych związków komunalnych a zł. 54¹/₂ milj. z dochodów nadzwyczajnych. Rok 1928/29 posunął znacznie naprzód sprawę budownictwa drogowego w Polsce. Rok pomysłnej konjunktury gospodarczej wyzyskały związki powiatowe na rozwinięcie swej ekspansji w dziedzinie budowy dróg posiadających tak olbrzymie znaczenie dla ogólnego rozwoju życia gospodarczego i kulturalnego kraju.

BUDOWNICTWO INWESTYCYJNE MIEJSKIE.

Ogólna suma wydatków na przeprowadzenie całkowitego planu inwestycyjnego wynosi wedle ankiety Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w miastach wydzielonych w kwocie okrągłej zł. 2.210 milj., w miastach zaś niewydzielonych zł. 642 milj. Najniezbędniejsze zamierzenia inwestycyj-

ne na najbliższy okres 3-letni wymagałyby wydatkowania zł. 1.113 milj. dla miast wydzielonych i zł. 476 milj. dla miast niewydzielonych.

Wedle ankiety, przeprowadzonej przez Związek Miast Polskich, na 533 miasta, które zgłosiły zapotrzebowanie kredytowe na sumę zł. 643.474 tys. — otrzymało 77 miast kredyty z B. G. K. na sumę zł. 135,158 tys.

Miasta województw południowych (Małopolska) przystąpiły z inwestycją I grupy do budowy lub rozbudowy 8 elektrowni, 2 gazowni, 8 rzeźni, 5 chłodni, 1 cegielni, 3 hal targowych oraz do sporządzenia 1 planu regulacyjnego, z inwestycją II grupy — do budowy 3 wodociągów i 2 sieci kanalizacyjnych, z inwestycją III grupy — do budowy, rozbudowy lub remontu 5 szkół, 2 schronisk, 1 ratusza, 4 ulic i bruków, do kupna 1 domu mieszkalnego; w 5 wypadkach zużyto część kredytów na spłatę długów, w 1 zaś na zasilenie funduszu kasy, a w 5 miastach zużyto sumy pożyczkowe również na inne drobne inwestycje.

Miasta województw kresowych przystąpiły z inwestycją I grupy do budowy lub rozbudowy 8 elektrowni, 7 rzeźni, 2 hal targowych, 1 betoniarni oraz do sporządzenia 1 planu regulacyjnego, z inwestycją II grupy — do budowy 1 wodociągu i przeprowadzenia 1 sieci kanalizacyjnej, z inwestycją III grupy — do budowy, względnie rozbudowy 2 szkół, 1 targowicy, a w 3 wypadkach zużyto otrzymany kredyt na spłatę długów.

Miasta województw zachodnich (b. dzielnic pruska) przystąpiły z inwestycją I grupy — do budowy lub rozbudowy 9 elektrowni, 3 rzeźni, 2 chłodni, 1 gazowni, 1 łaźni oraz do sporządzenia 2 planów regulacyjnych, z inwestycją III grupy — do budowy, względnie rozbudowy 7 szkół, 2 schronisk, 4 ulic i bruków; w 2 wypadkach zużyto kredyt na kupno i remont domów mieszkalnych, w 2 na spłatę długów, w 4 na zasilenie kasy, a w 13 miastach na różne inwestycje oraz na inwestycje w związku z zatrudnieniem bezrobotnych.

Ogółem we wszystkich miastach przystąpiono z inwestycją I grupy do budowy i rozbudowy 49 elektrowni, 3 gazowni, 36 rzeźni, 10 chłodni, 11 hal targowych, 3 betoniarni, 2 cegielni, 2 piekarni, 3 łaźni oraz do sporządzenia 10 planów regulacyjnych, z inwestycją II grupy — do budowy 8 sieci wodociągowych i 10 kanalizacyjnych, z inwestycją III grupy — do budowy, rozbudowy, względnie remontu 31 szkół, 7 schronisk i domów dla bezdomnych, 18 ulic i bruków, 4 ratuszy, 7 targowisk, 7 domów mieszkalnych; w 22 wypadkach zużyto część kredytów na spłatę długów, a w 5 na zasilenie funduszu kasy miejskiej lub Miejskiej Kasy Oszczędności.

OTWARCIE ODCINKA LINII KOLEJOWEJ USTROŃ — WISŁA.

Jak podaliśmy w artykule o budownictwie komunikacyjnym na Śląsku, linię kolejową Ustroń-Wisła-Głębce podzielono na trzy odcinki. Budowę pierwszego odcinka Ustroń-Polana, jako przedłużenie linii Góleszów-Ustroń, odgależającej się od linii Bielsko-Gieszyn, rozpoczęto w r. 1926, a

oddano do użytku publicznego w r. 1927. Nachylenia miarodajne były tu 11.5‰, promienie najmniejsze łuków 250 m. Największa rozpiętość mostu wynosiła 9 m, poza tem światła 12 przepustów wynosiły razem 33 m.

Drugi odcinek Polana-Wisła w przeciwieństwie do pierwszego o charakterze podgórskim oddano do użytku publicznego 10 lipca 1929 i przystąpiono równocześnie do budowy trzeciego odcinka Wisła-Głębcze. Na drugim odcinku pochylenia wynoszą 16.8‰, najostrzejsze łuki są o promieniu 250 m. Trzeba tu było zbudować dwa mosty żelazne nad Wisłą o rozpiętości po 39.6‰ m i 13 przepustów o sumarycznem świetle 28.5‰ m.

Na obu odcinkach zastosowano nawierzchnię III A, rozjazdy typu 6 d.

Koszt budowy linii Ustron-Wisła wyniósł 3.300.000 zł.

Trzeci odcinek Wisła-Głębcze będzie o charakterze wybitnie górskim, a otwarcie ruchu na nim przewidziane jest na wiosnę r. 1931.

ROBOTY KOLEJOWE NA SZLAKU DRUJA — WOROPAJEWO.

Roboty nad budową kolei Druja — Woropajewo, jakkolwiek bez przerwy trwają i nadal, jednak tempo ich jest nadzwyczaj słabe. Złożył się na to w tych wypadkach czynnik decydujący, a mianowicie — brak odpowiednich kredytów.

W chwili obecnej roboty, które, jak wiadomo, przeprowadza Wileńska Dykcja Kolejowa, uskuteczniane są na 2 odcinkach. Na pierwszym odcinku (dystansie), w rejonie Druja, prowadzone są roboty ziemne na przestrzeni 32 km. W miejscu tem dotychczas ogółem (t. j. poprzed-

nie przez kierowników robót a obecnie przez Dykcję Kolejową) wykonano 80‰ robót ziemnych i mostowych. Na odcinku drugim również prowadzone są roboty ziemne oraz rozpoczęto budowę 5 mostów. Poza tem na całym odcinku Druja—Woropajewo prowadzone są roboty nad ustawieniem połączenia telefonicznego i telegraficznego. Jest nadzieja, iż do r. 1930 połączenia te będą gotowe.

Przy robotach kolejowych na 2-ch odcinkach pracuje przeciętnie 600 robotników, od 100—125 koni i około 100 wagonetek. Są to liczby nadzwyczaj małe, co zresztą jest zrozumiałe, jeżeli się weźmie pod uwagę, iż na roboty wyasygnowano zaledwie 1.500.000 zł. Pieniądze te są na wyczerpaniu i wkrótce należy się liczyć z możliwością jeżeli nie przerwania robót, to w każdym razie z ich redukcją.

KRONIKA ZAGRANICZNA

MIĘDZYNARODOWY KONGRES BUDOWLANY.

Związki angielskiego przemysłu budowlanego, organizujące kongres w 1930 r. w Londynie, zajęły się intensywnie ustaleniem dokładnej treści referatów, które będą przedłożone kongresowi po opracowaniu przez poszczególne wylonione komisje. Porządek obrad kongresu podaliśmy w zeszycie 7, obecnie przytaczamy tezy referatu angielskiego, w/g których będą opracowane referaty innych państw. (Pomijamy narazie tezy, dotyczące szkolnictwa).

I. Warunki ogólne umowy.

1) Uwagi ogólne w odniesieniu do prawa o umowach w działach następujących:

- a) Istotne części umowy: zgoda, zaoferowanie i przyjęcie.
- b) Forma umowy — ustna — pisemna.
- c) Umowy, które muszą być stwierdzone: podpisem prywatnym, pisemnie bądź potwierdzone pisemnie; błędy.

Stanowisko stron umowy w odniesieniu do: wykonania umowy, podprzedsiębiorców, robotników i innych osób.

Stanowisko architekta, inżyniera, mierzniwego i kierownika robót.

2) Krótki przegląd historyczny rozwoju umów na roboty budowlane oraz inżynierskie.

3) Procedura poprzedzająca zawarcie umowy: zaproszenie do przetargu, złożenie kosztorysu, dalsze postępowanie.

4) Warunki ogólne umów dla: a) budynków, a') umowa zwykła, b') umowa szczegółowa.

A) Ustalenie kaucji i gwarancja za wykonanie.

B) Dostarczanie planów, specyfikacji robót i pomiarów.

C) Metody i rodzaje płatności.

D) Roboty dodatkowe, obliczanie i pokrywanie należności.

E) Rozwiązanie umowy przez każdą ze stron.

F) Przerwy w wykonaniu spowodowane siłą wyższą.

G) Odpowiedzialność za szkody wyrządzone osobom, własności lub rzeczom; od-

powiedzialność za wadliwe materiały i roboty.

H) Sąd polubowny dla spraw spornych.

W odniesieniu do każdego z powyższych punktów będą podane: warunki umów obecnie obowiązujących, ich krytyka, oraz propozycje i dezyderaty zmian.

b) Roboty inżynierskie i publiczne.

Punkty, podane powyżej w odniesieniu do budynków, znajdują zastosowanie również do tych robót. O ile będą zachodziły różnice, winny być one wyjaśnione tak samo, jak w punkcie a).

II. Racjonalizacja.

Za definicję pojęcia racjonalizacji przyjmuje się definicję Międzynarodowej Konferencji Gospodarczej z 1927 r., mianowicie:

„Pod pojęciem „Racjonalizacji“ rozumie się metody techniczne i organizacyjne, mające na celu zapewnienie minimalnego marnotrawstwa zarówno materiałów, jak robocizny. Obejmuje ona naukową organizację pracy, normalizację materiałów i wytworów, uproszczenie sposobów wykonania i ulepszenie w dziale transportu, zakupów i sprzedaży“.

Definicja ta jest przyjęta za podstawę sprawozdania angielskiego. Jeśli którekolwiek z państw opracuje inną definicję, winno ją zgłosić na kongres.

Będzie zbadane, do jakiego stopnia zasada racjonalizacji może znaleźć zastosowanie w budownictwie i robotach publicznych oraz inżynierskich. Sprawozdanie winno wskazać na te punkty, które mają specjalne znaczenie dla tych robót.

Przeprowadzenie odnośnych badań będzie miało na celu wskazać:

1) w jakim stopniu racjonalizacja jest stosowana w budownictwie w ogólności, a w przedsiębiorstwach budowlanych najbardziej postępowych w szczególności,

2) rodzaje i rezultaty zabiegów, mających na celu zastosowanie racjonalizacji na większą skalę;

3) metody kierowania niezbędnem „rozumowaniem zbiorowem“, jak: kombinacje pionowe, związki poziome lub zwykła organizacja pracy.

Sprawozdawcy winni przestudjować, jaka oszczędność w kosztach produkcji:

a) została osiągnięta,

b) będzie mogła być osiągnięta przez: państwo, samorządy, architektów i inżynierów, przemysłowców i dostawców, przedsiębiorców, firmy specjalne, robotników.

Należy przestudjować szczegółowo linie wytyczne rozwoju, które mogą dać największy rozmach dla ulepszeń w sensie gospodarczym. Złożą się na nie:

1) Finanse budownictwa.

2) Projekty (uzgodnienie szybkości wykonania ze względami artystycznymi i estetycznymi).

3) Wytwórczość materiałów.

4) Transport materiałów.

5) Ulepszenia maszyn i na budowie.

6) Organizacja wykonania.

7) Podział pracy.

8) Normalizacja i uproszczenia.

9) Pobudzenie do większej wydajności pracy i środki uzyskania współpracy zorganizowanych robotników.

10) Propaganda.

III. Badania naukowe.

A. Ich użyteczność i zastosowanie w przemyśle budowlanym i robotach publicznych.

1) Potrzeba badań — znaczenie pracy naukowej w stosunku do przemysłu tradycyjnego — potrzeba nowoczesnej cywilizacji.

2) Środki prowadzenia tych badań — przemysł, państwo, uniwersytety, instytuty techniczne, współpraca pomiędzy praktykami i naukowcami.

3) Zastosowanie rezultatów badań przez producentów materiałów i przez tych, którzy je stosują — publikacje.

B. Postępy osiągnięte i środki dla osiągnięcia nowych.

1) Materiały: zjawiska fizyczno-chemiczne w dziedzinie materiałów budowlanych, kamicie naturalne, cementy i wytwory cementowe, wapno i gips, materiały puzzolanowe, asfalty i bituminy, wyroby gliniane.

2) Trwałość — wpływy atmosferyczne,

studja specjalne, np. wpływy siarazanów a środki ochronne kamienia.

3) Wytrzymałość materiałów, wahania zależne od temperatury lub wilgoci, normalizacja metod badania, wytrzymałość murów z cegły i kamienia, zaprawy i beton, żelbet.

4) Wartość techniczna budynków i innych budowli z punktu widzenia ich użytku, ogrzewanie, wentylacja, nowe metody wykonania, akustyka.

C. Drogi dalszego postępu.

IV. *Kapitały i ułatwienia kredytowe dla domów przeznaczonych dla klasy średniej i dla innych robót budowlanych.*

1) Domy dla klasy średniej:

a) Określenie pojęcia;

b) opis metod dostarczania kapitałów i ułatwień kredytowych, stosowanych przez rząd i samorządy; stowarzyszenia budowlane, banki komunalne i inne, stowarzyszenia użyteczności publicznej, zakłady ubezpieczeń, spółdzielnie i inne organizacje.

2) Inne roboty budowlane.

Studjum na temat kredytów, względnie ułatwień kredytowych, z których mogą korzystać podejmujący wielkie roboty budowlane inb inżynieryjne i publiczne. (Sprawozdanie winno dotyczyć stanu obecnego sprawy oraz propozycy na przyszłość).

V. *Mieszkania robotnicze.*

1. Przed wojną.

Prywatne budownictwo spekulacyjne, wielkie fabryki i kopalnie.

Statystyka budowli od 1900 — 1914.

Efekt odnośnego ustawodawstwa, o ile ono istniało.

2. Po wojnie.

a) Stan kryzysu bezpośrednio po wojnie.

b) Przyczyny, które spowodowały zanik inicjatywy prywatnej (ochrona lokatorów, brak robotnika, dewaluacja, wzrost cen, płac i kosztów przewozu.

c) Środki zaradcze przedsięwzięte przez państwo dla poparcia inicjatywy prywatnej i publicznej.

d) Rezultaty tych środków w postaci stworzenia typu domu robotniczego z odpowiedniemi komornem.

e) Statystyka.

3. Polityka na przyszłość.

Zarządzenia proponowane, mające na celu przywrócenie normalnych stosunków gospodarczych.

STANY ZJEDNOCZONE.

WAŻNE PRZEPISY BUDOWLANE.

W stanie Indjana weszło w życie rozporządzenie, nakładające na urzędy publiczne obowiązek badania kwalifikacyj przedsiębiorców budowlanych, podejmujących wykonanie robót państwowych. Zgodnie z nowym prawem, uczestnicy przetargów budowlanych obowiązani są przedkładać wraz z ofertami dowody praktyki zawodowej oraz odpowiedzialności finansowej.

Ruch budowlany. O rozmiarach budownictwa w Stanach Zjednoczonych w pierwszym półroczu b. r. świadczą następujące cyfry wartości kosztorysowej robót (w milj. \$).

	1929 r.	1928 r.
Budowle wodne	23,3	28,8
Mosty	70,3	68,9
Roboty ziemne	18,2	15,3
Drogi i ulice	256,9	332,5
Budynki fabryczne	310,8	146,3
Budynki handlowe	1147,0	968,7
Budynki państwowe	51,0	24,8
Inne	352,1	188,6
Ogółem	2,239,9	1773,9

(S) ANGLJA.

8 GODZINNY DZIEŃ PRACY.

Prasa fachowa angielska poświęca dużo uwagi zagadnieniu ratyfikacji konwencji Waszyngtońskiej, zapowiedzianej przez Ministerstwo Pracy. Wiadomem jest że konwencja ta dotychczas nie była przez Wielką Brytanię ratyfikowana, a czas pracy i warunki pracy ustalone we wzajemnem porozumieniu związków pracodawców i pracowników. Angielski przemysł budowlany uważa stan obecny za wysoce dogodny dla obu stron, które, znając dokładnie zawód, jego potrzeby i warunki, mogą regulować sprawę właściwie, elastycznie dopasowywać do warunków gospodarczych kraju. Zamiłowanie wolności gospodarczej synów Albjonu jest w zasadzie przeciwnie przymusowi w formie su-

chych przepisów prawnych i rzeszy urzędników pilnujących wyłącznie wykonania litery prawa. „Hands off industrial questions, hands off the building and structural industry”, — ręce precz od zagadnień przemysłowych i budowlanych, które są najlepiej regulowane przez sam przemysł, takim hasłem kończy się czołowy artykuł „The Buildera”.

WILGOĆ W DOMACH I ŚRODKI ZARADCZE.

Instytut Królewski Architektów Brytyjskich opublikował ostatnio wyczerpujące sprawozdanie z przeprowadzonych w ciągu 3 lat badań i studjów nad zagadnieniem wilgoci w budynkach i środkach zaradczych. Wyniki prac mogą być ujęte w następującej tabeli:

Przyczyny:	Domy istniejące	
	mniej jak 10 lat	więcej jak 10 lat
Niedostateczność bądź defekty wentylacji	32,6%	37,9%
Niedostateczność bądź defekty w odwodnieniu gruntu	7,2 „	11,1 „
Porowatość materiałów do budowy ścian bądź wadliwości konstrukcyjne ścian	40,1 „	34,4 „
Niedostateczność względnie braki pokrycia podwórz i podłóg	17,6 „	0,6 „
Inne	2,5 „	16,0 „
	100,0%	100,0%

Tablica powyższa zawiera wyliczenie przyczyn podstawowych, pomijając ze względu na zrozumiałych przyczyny, tłumaczące się wadliwym utrzymaniem budynku, które, szczególnie przy domach starszych są przeważnie podstawową przyczyną wilgoci.

Komitet zaleca różnorodne ulepszenia w materiałach i budowie oraz domaga się obostrzenia technicznego nadzoru nad budowlami.

Sprawa omawiana posiada niewątpliwie ogromne znaczenie dla Anglii ze względu na jej klimat i dlatego też raport Komitetu witany jest powszechnie z uznaniem.

PRZEGLĄD WYDAWNICTW KRAJOWYCH

Inż. *Dionizy Krzyżkowski*, prof. szkoły przemysłowej we Lwowie: *Budownictwo*. Nakł. B. Polonieckiego, Lwów — Warszawa 1929. — 418 str. + 15 tablic z 400 rycinami w tekście.

Pomimo wybitnego rozwoju polskiej techniki, brak jest u nas ogromny podręczników technicznych — i to bodaj czy nie największy w dziale budownictwa. Posługujemy się wciąż jeszcze w zbyt wielkiej ilości podręcznikami, pisanymi w obcych językach, częstokroć nawet przestarzałymi, które nadomiar niezawsze były dostępne dla ogromnej ilości pracowników budowlanych. To też stworzenie polskiego piśmiennictwa technicznego jest dla nas niezmiernie ważne, — tem bardziej, jeżeli zważymy, że wślad za wzajemnem przenikaniem się pracowników z dawnych zaborów, przyzwyczajonych do odmiennych metod pracy, do odmiennych kon-

strukcyj, do odmiennej terminologii, powinno nastąpić ujednolinitenie tych różnic i tych rozbieżności.

Książka omawiana ma wypełnić jedną z takich luk. Podaje ona popularny wykład zasad konstrukcyj budowlanych, przeznaczony „dla budowniczych, majstrów, przedsiębiorców budowlanych i samouków”, obejmuje zaś w tym zakresie całokształt prac budowlanych z opuszczeniem robót rękodzielniczych (stolarskich, ślusarskich, szklarskich, malarzskich i t. d.), co zresztą odbiło się raczej ujemnie; natomiast uwzględnił elementy konstrukcyj żelaznych, betonowych i żelbetowych (a nawet podaje przykłady ich obliczania), oraz urządzenia wewnętrzne (instalacje).

Układ książki dostosowany został do pewnego stopnia do toku robót na budowie. Po omówieniu materiałów budowlanych przechodzi autor do wykopów ziemnych, na-

stępnie do fundamentów. Dalszemi rozdziałami są: ściany, otwory w ścianach, powaly (stropy), sklepienia, dachy, schody, dalej kanały, wreszcie urządzenia (instalacje) wewnętrzne.

Dział materiałów budowlanych obejmuje materiały konstrukcyjne, wiążące i uzupełniające, omówione wogóle wszechstronnie, o ile miejsce na to pozwoliło. Sądzę jednak, że wyrobowi betonu (który jest materiałem konstrukcyjnym) należałoby poświęcić znacznie więcej miejsca, gdyż wyrabiany on jest najczęściej bezpośrednio przez tych, dla których książka jest przeznaczona. Z fundamentów ujęte zostały najprostsze, a więc najczęściej spotykane; oczywiście, znów zwięźle, nawet zbyt zwięźle, wskutek tego znalazły się pewne niedopowiedzenia, zwłaszcza w omówieniu law betonowych i piaskowych. Równie zwięźle, ale wcale wyczerpująco opisany jest ważny dziś dział wzmocnień fundamentów. Następuje wykonanie ścian z cegły, betonu, drewna i innych materiałów, opracowany bardzo dobrze. Zwróć tylko uwagę, że wedle polskich przepisów, należy liczyć słupy żelbetowe na wyboczenie nie wedle wzorów Eulera, jak to podane jest na str. 83, ale przy pomocy współczynników, podanych w tabl. XIV.

Zbyt dużo miejsca poświęcono ścianom z kamienia, natomiast bardzo sumiennie podany jest dział o pustakach. Należałoby może umieścić natomiast parę słów o t. zw. „blindażach“ (słupach żelaznych).

W dziale „otwory w ścianach“ omówione są w pierwszym rzędzie zamknięcia otworów od góry (łęki ceglane, kamienne, dźwigiary żelazne, belki żelbetowe).

Stropy podane są wogóle wyczerpująco i jest w tym dziale bardzo dużo cennego materiału, choć niektóre przestarzałe konstrukcje możnaby usunąć bez żadnego uszczerb-

ku (np. strop z blachy falistej), a na ich miejsce dać konstrukcje używane u nas szeroko, np. stropy dranicowe, żelbetowe na pustakach, oraz szerzej uwzględnić kleinowskie.

Bardzo szczegółowo opisane są sklepienia ceglane i kamiennie, wypierane zresztą obecnie coraz bardziej przez konstrukcje żelbetowe.

Do najlepiej opracowanych części należą dachy i schody, a także kanały i instalacje. Działy te są opisane wcale szczegółowo i wszechstronnie, aczkolwiek zwięźle.

Książkę zamykają przykłady obliczeń prostych konstrukcyj, oparte na przepisach obliczeń statystycznych, wydanych przez Ministerstwo Robót Publicznych, oraz kilkanaście tablic obliczeniowych.

Całość książki ujęta jest wogóle zwięźle, a wyczerpująco, a wydanie jej ma ogromną wartość dla budowniczych i techników budowlanych. Może zbyt szeroko rozwiódł się autor we wszystkich partjach o konstrukcjach kamiennych, których znaczenie coraz się zmniejsza i niektórych innych, które również mają raczej historyczne znaczenie. Może o niektórych nowych konstrukcjach powiedziano zbyt mało. Może należałoby omówić bardziej wyczerpująco prowadzenie budowy (np. poziomowania, rusztowań wiszących i t. d. autor nie opisuje). Może uwzględniono zbyt mało konstrukcje używane w naszych województwach południowych. Może należałoby uwzględnić roboty stolarskie, ślusarskie i malarskie. Niemniej usterki te, o których wspominam wyłącznie, aby Szanowny Autor mógł ich uniknąć w następnym wydaniu, mają znaczenie drugorzędne. Samo bowiem dzieło, będące owocem dużej pracy i dużego doświadczenia życiowego, ma bezsprzecznie ogromne walory i nie wątpię, że nasi technicy i pracownicy budowlani powitają je z wielką radością i korzystać z niego będą ku swemu pożytkowi. S. B.

BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE NA ZACHODZIE.

Pod tym tytułem ukazał się artykuł p. Leopolda Torunia w Nr. 8 Architektury i Budownictwa. W artykule tym w sposób bardzo interesujący podano zasady i doświadczenia, jakie Zachód, a w szczególności Niemcy osiągnęły przy realizacji szerokiego programu budownictwa mieszkaniowego po wojnie.

Dla Polski, która w Europie poza Rosją Sowiecką odczuwa największy brak mieszkań i jest pod tym względem najbardziej opóźniona w wyścigu państw kulturalnych, bardzo ważne jest śledzenie postępu, jaki w tym kierunku zrobiły narody od nas bogatsze, gdyż przypuszczać należy, iż nie będziemy mogli sobie pozwolić na tak rozległe i drogie prace doświadczalne, jakie spotykamy np. w Niemczech. Dla nas zatem śledzenie bogatej literatury z tej dziedziny i badanie wyników doświadczeń zagranicą, zastąpić musi w znacznej mierze własną, niewystarczającą praktykę.

Pod tym kątem widzenia patrzymy na treść artykułu p. Torunia, który uważamy za cenny przyczynek w kierunku zaznajomienia nas z ostatnimi praktycznymi zdobyczami budownictwa Zachodu. Tem bardziej zatem poczuwamy się do obowiązku sprostowania pewnych tez, zawartych w tym ar-

tykule, które, zdaniem naszym, są za jednostronne.

W pierwszym rzędzie dotyczy to rozstrzygnięcia kwestji, czy budować pojedyncze domki z ogrodami, czy też umieszczać w dalszym ciągu mieszkania w domach zwartych, wielopiętrowych. Otóż, referując ten problemat, p. Toruń twierdzi, iż ze względu na taniść budowy, a tem samem i obniżenie czynszu mieszkalnego, buduje się teraz przeważnie bloki mieszkalne o czterech kondygnacjach. Nie rozporządzamy wprawdzie odpowiednią statystyką w stosunku do Niemiec, jednakże nie sądzimy, aby tam rzeczy mogły stać inaczej, niż w innych krajach kulturalnych, gdzie obok racjonalnie projektowanych i budowanych bloków wielkomiejskich, istnieje i rozwija się budownictwo t. zw. płaskie, wynikające ze zdrowych tendencji społecznych. Tak rzeczy stoją w Ameryce i Anglii, gdzie stowarzyszenia budowlane o kolosalnej ilości członków od szeregu lat swą akcją opierają właśnie na tendencji do własnego domu. Francja, realizując plan Loucheura, również w tym kierunku poszła, szukając taniego systemu budowy małych domków. Cała rzecz leży tylko w tem, aby te małe domki budować tanio, nie tworząc z nich minjatur domów wielkomiejskich. (Patrz program budowlany, zamieszczony w Nr. 8 i 9 „Przeglądu Budowlanego“).

Również odrzucenie wszystkich nowych materiałów lub konstrukcyj budowlanych przez stwierdzenie, iż dotychczas nie znaleziono nie lepszego, ani tańszego od dotychczasowych materiałów lub systemów, uważamy za zbyt radykalne. Nie należymy wprawdzie do entuzjastów i fanatyków „nowości“, ale zdajemy sobie sprawę, iż tradycyjne budownictwo ma szereg wad i wymaga racjonalizacji. W poszukiwaniu nowych materiałów i metod budowy tkwi zdrowa myśl i na tej drodze można już zanotować szereg ulepszeń.

Nakoniec z przykrością stwierdzić musimy, iż w artykule spotkał niezadowolony zarzut nasz przemysł budowlany. Pan Toruń, konstatując wysoką jakość robót budowlanych w Niemczech, twierdzi:

„Jakość wszystkich kategorii robót jest bardzo wysoka, ponieważ roboty wykonywają przeważnie wykwalifikowani specjaliści, bez pośrednictwa poważniejszych przemysłowców, jak to się dzieje w Polsce, którzy to przemysłowcy niejednokrotnie nie posiadają wykwalifikowanego personelu“.

W stosunku do tego zarzutu stwierdzić musimy, iż jest on, niestety, w pewnej części słuszny, lecz skierowany pod złym adresem. Nasz przemysł budowlany chlubi się tradycją solidnej roboty i pod tym względem mógł dawniej i obecnie jeszcze w swym

zdrowym rdzeniu wytrzymać porównanie z najlepszymi przykładami Zachodu. Niestety, polityka przetargowa większości instytucji, rozpisujących przetargi, była i jest dotychczas wymierzona przeciw solidnemu przemysłowi budowlanemu, pozwalając pełnić się procederyzynom. Zarzut p. Torunia trafia zatem bezpośrednio w tych ostatnich, a pośrednio w fałszywą politykę przetargową.

Złą robotę otrzymać można również dobrze, oddając ją procederyzycie w generalnem przedsiębiorstwie, lub też oddając partaczom wykonanie poszczególnych robót. Zmienić trzeba fałszywy system przetargów, a wtedy okaże się, że możemy zaufać przemysłowcom budowlanym tak, jak im zaufał we Francji Loucheur, oddając w ich ręce realizację swego planu.

Komisja Badań Centrali Gospodarczej Przemysłu Budowlanego.

CZASOPISMO TECHNICZNE.

Nr. 19 „Czasopisma“ przynosi b. interesujący artykuł p. prof. Edwina Hauswalda, dotyczący prawidłowego określania czasów dla premjowych systemów płac.

Dobra organizacja pracy w przemyśle wymaga nie tylko zmierzenia lub obliczenia podstawowych okresów czasowych, koniecznych do wykonania każdego zadania roboczego i to zarówno dla ludzi, jak dla maszyn czyli obrabiarek, ale nadto też odpowiedniego wyrównania lub zharmonizowania czasów przy użyciu różnych systemów płac. Doniosłość tej sprawy stąd pochodzi, że koszt pracy człowieka i obrabiarki jest zawsze podstawą całego kosztu własnego wyrobu oraz ostatecznej jego ceny sprzedaży.

Błędy zaś popełnione przy oznaczaniu wynagrodzeń roboczych wywołują nadto niezadowolenie załogi i tym sposobem utrudniają spokojną i twórczą pracę przemysłu.

Wychodząc z tego założenia, autor przeprowadza matematycznie własne wyliczenia określania czasów zarówno pracy akordowej jak systemu premjowego i przytacza szereg wzorów obliczeń, jak Halsey'a, Rowan'a, akordu i t. d.

Dalej spotykamy artykuły: inż. Alfonsa Chmielowca p. t. „Jak liczyć płytę żelbetową w mostach“, dr. Leona Wierzbickiego „Obliczanie belki kratowej bez przekątni“, rozporządzenia i kronikę.

WIADOMOŚCI MURARSKIE.

Ukazał się pierwszy zeszyt (październikowy) miesięcznika „Wiadomości Murarskie“.

W słowie wstępnem wydawnictwo zapowiada, że będzie szło po linii informowania i zaznajamiania czytelników z najnowszymi zdobyczami w dziedzinie budownictwa i pokrewnych fachów, pogłębiania fachowych wiadomości murarzy oraz podawania danych z życia zawodowego.

Zeszyt pierwszy zawiera artykuły: X-lecie zrzeszenia polskich majstrów murarskich (1919—1929), przyczyny zastojów w

przem. bud., analiza robót murarskich p. Karola Relica.

Zyczymy nowemu miesięcznikowi pięknego rozwoju.

PRZEGLĄD TECHNICZNY.

W zeszycie 42-im Przeglądu Technicznego znajdujemy interesujący artykuł prof. J. Czochrańskiego p. t. „Drogi i metody postępu technicznego, artykuł inż. H. Przyłęckiego „Miejska Stacja Doświadczalna oczyszczania ścieków na Kaskadzie w Warszawie, w pierwszym roku jej pracy, Spis prac drugiego Polskiego Kongresu Drogowego podany przez inż. Okęckiego, przegląd pism technicznych oraz wiadomości z polskiego komitetu normalizacyjnego.

„Nowiny Techniczne“ zamieszczają interesujący artykuł pióra inż. Z. Rytyla o współpracy przedsiębiorstw w zakresie racjonalizacji.

Zainicjowano tę współpracę w szeregu przedsiębiorstw w Stanach Zjednoczonych A. P., wymieniając zarówno doświadczenia jak i instalując specjalne urządzenia, niedostępne dla poszczególnych firm, a dające duże korzyści.

Uniwersytet w Michigan utworzył wydział t. zw. School of Business Research Administration, który pomaga stwarzaniu podobnych grup i zbiera ich statystykę.

Rozwój takich zrzeszeń w Europie również postępuje naprzód. W Szwajcarii jest ich 7, dwie podobne grupy istnieją w Belgji, cztery w Holandji, dwie w Austrii.

POLSKA NA PROGIE NOWEGO DZIESIĘCIOLECIA.

Pionier zasad naukowej organizacji i racjonalizmu w życiu, oraz świetny propagator tej idei, p. Piotr Brzewiecki wydał w cyklu wydawnictw „Ligi Pracy“ książeczkę p. t. „Polska na progu nowego dziesięciolecia“.

Stwierdziwszy postęp dokonany w pierwszym dziesięcioleciu oraz porównawszy stan dobrobytu ludności w Polsce z innymi krajami, wskazuje na *wydajność* jako ducha dobrobytu.

Przystępny, jasny i przeprowadzony z wielką siłą przekonania wykład stwarza z tej broszury cenny niezwykle przyrządek do spopularyzowania zawartych w nim idei gospodarczych.

HUTNIK.

Czwarty zeszyt „Hutnika“, który ukazał się w tych dniach, jest dalszem potwierdzeniem wysokiego poziomu, na jakim Związek Polskich Hut Żelaznych utrzymuje swoje wydawnictwa. Bogactwem treści ostatni zeszyt przewyższa nawet poprzednie.

Dział techniczny zapoznaje nas z całym szeregiem nowych zagadnień, dając poza artykułem inż. Kuczewskiego „Analiza czynników procesu wielkopięcowego“ i artykułem inż. Malkiewicza „O jasnych plamach na przełomie próbek stalowych“ — obszerny przegląd wydawnictw hutniczych.

W dziale gospodarczym, zaopatrzonemu w wyczerpującą statystykę wraz z kroniką, zwraca uwagę artykuł inż. Kuczewskiego, będący krytyką publikacji Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych

i Cen pod tytułem „Koszty produkcji żelaza sztabowego“. Zagadnienie to, związane ze zgłoszonym swego czasu przez przemysł hutniczy wnioskiem o podwyższenie cen żelaza, w rzeczowym ujęciu autora nabiera całkiem innego światła niż to, jakie chciał mu nadać Instytut, którego wnioski, oparte na wysoce niedostatecznym zbadaniu zagadnienia, nie odtwarzają ani rzeczywistego położenia hutnictwa żelaznego, ani jego potrzeb.

BUDOWNICZY.

Zeszyt 10 (październikowy) omawia wydawnictwo p. t. „Budowa terenów i urządzeń sportowych“ — będące pracą zbiorową, daje sprawozdanie ze zjazdu przemysłowców budowlanych, który się odbył we wrześniu w Eisenach według „Bauwelt“, wreszcie znajdujemy w nim uwagi na temat zjazdu budowniczych czechosłowackich w Brnie Morawskim.

Zwykła kronika i informacje zamykają numer.

SĄDOWNICTWO PRACY W POLSCE.

Warszawska Izba Przemysłowo-Handlowa wydawnictwem tem, będącym streszczeniem referatów i dyskusyj, przeprowadzonych na konferencjach dla sędziów sądów pracy, przyczyniła się do ułatwienia orientacji w dziedzinie niezwykle bogatego a nie skodyfikowanego materiału, dotyczącego sądów pracy. Wydawnictwo bowiem obejmuje w krótkim zarysie rozwój sądownictwa pracy zagranicą, ustrój sądów pracy w Polsce, postępowanie przed sądami pracy, zastosowanie kodeksu cywilnego i najważniejszych ustaw socjalnych w sporach przed sądami pracy, a w pierwszym rzędzie rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej o umowie o pracę robotników i pracowników oraz ustawy o urlopiach. Dla ułatwienia korzystania z wyjaśnień dodane zostały teksty ważniejszych ustaw socjalnych.

MEMORJALY FIRMY W. A. HARRIMAN.

Memorjały Harrimana, rozesłane władzom w celu oświetlenia szeregu kwestyj, dotyczących projektu koncesji elektryfikacyjnej zostały zebrane przez firmę w spory tom.

Ciekawe te memorjały odpowiadają na szereg zarzutów, zamieszczonych zarówno w prasie, jak i zawartych w opinjach sfer gospodarczych.

ZWIĄZEK IZB PRZEMYSŁOWO-HANDLOWYCH W SPRAWIE UPRAWNIENIA HARRIMANA.

Wydawnictwo zawiera: Memorjał Związku Izby w sprawie uprawnienia, opinie pp.: inż. G. Sokolnickiego, inż. K. Straszewskiego, inż. M. Kuźmickiego, porównanie normalnego wzoru uprawnienia z tekstem uprawnienia firmy W. A. Harrimana.

POLSKI PRZEMYSŁ BUDOWLANY.

Zeszyt „Polskiego Przemysłu Budowlanego“ za lipiec, sierpień i wrzesień poświęcony jest budownictwu polskiemu i ma charakter albumowy. Niezmiernie bogaty materiał opracowany starannie i szereg

oryginalnych prac z zakresu budownictwa składają się na obszerny zeszyt, który budzi znaczne zainteresowanie.

Liczne i ciekawe zdjęcia urozmaicają tekst.

KONJUNKTURA BUDOWLANA.

Ostatni zeszyt „Konjunktury“ tak charakteryzuje sytuację w budownictwie:

„Zgodnie z naszą zapowiedzią tempo pracy w przemyśle budowlanym zmniejszyło się we wrześniu. Wskaźnik zatrudnienia, po usunięciu wahań sezonowych wyniósł we wrześniu 164,4 wobec 167,3 w sierpniu.

Wskaźnik ładunków kolejowych materiałów budowlanych spadł z 246,0 w sierpniu do 206,5 we wrześniu. Jeśli wziąć pod uwagę, że podwyżka taryf kolejowych od I.X r. b. wywołać musiała wzmożenie przewozów we wrześniu na niekorzyść października, to można stwierdzić, że dostawy materiałów budowlanych ujawniają b. silną tendencję spadkową. Nieco później szybkie słabnięcie ruchu budowlanego odbiło się na rynku pracy.

Liczba bezrobotnych w przemyśle budowlanym zwiększała się w ciągu października stale i dość znacznie (28.IX — 4.617 bezrobotnych, 5.X — 4.706, 12.X — 5.209, 19.X — 5.625). Zdaje się to wskazywać, że październik przyniesie znaczne ograni-

czenie ruchu budowlanego ponad miarę tendencji sezonowej“.

Charakterystycznymi znamionami sytuacji jest reakcja, która powstaje w przemyślach pokrewnych.

A więc zauważyć się daje spadek zapotrzebowania cementu. Przesyłki cementu w sierpniu o 3% niższe, niż przed rokiem, we wrześniu wykazały spadek o 9,6%. Spadek ten jest tem znamiennejszy, że podwyżka taryfy z dn. 1 października zdawała się wskazywać na ewentualność wzmożenia przewozów we wrześniu.

Cegielnie redukują produkcję i tak niższą od zeszłorocznej znacznie przedź, tendencja cen jest spadkowa, najsilniejsza w województwach Centralnych, zapasy znaczne.

Zauważyć się daje natomiast wzrost produkcji hut szklanych, spowodowany intensywnym szkleniem wykończonych domów.

„PRZEMYSŁ I HANDEL W PIERWSZYM DZIESIĘCIOLECIU NIEPODLEGŁOŚCI POLSKIEJ“. Inż. Czesław Klarner. — Nakładem Izby Przemysłowo - Handlowej w Warszawie.

W broszurce tej wydrukowany jest odczyt, wygłoszony przez prezesa Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie, p. Klarnera, w Poznaniu, w czasie trwania

Powszechnej Wystawy Krajowej na kuracjach, zorganizowanych przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dla starostów. Odczyt obrazuje w linjach sumarycznych postęp i rozwój naszego życia gospodarczego w ciągu ubiegłego dziesięciolecia.

Jest to bardzo pożyteczne wydawnictwo podręczne dla szerokich sfer gospodarczych.

„PODATEK PRZEMYSŁOWY“.

Stanisław Kauzik. — Nakładem księgarzni Hoesicka ukazał się drugi tom wydawnictwa p. t.: „Ustawodawstwo skarbowe“. Tym drugim tomem jest „Podatek przemysłowy“, t. j. skomentowana i opatrzona przez p. Stanisława Kauzika objaśnieniami ustawa o państwowym podatku przemysłowym. Na treść książki złożyły się objaśnienia do ustawy, aneksy, okólniki i rozporządzenia Ministerstwa Skarbu oraz orzeczenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego i Sądu Najwyższego. Poza tem do książki dołączone są skorowidze do ustaw, okólników i rozporządzeń ministra Skarbu, wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego i Sądu Najwyższego, wreszcie zaś najczęściej starannie opracowany skorowidz alfabetyczny ogólny.

Jest to bardzo pożyteczne wydawnictwo z dziedziny skarbowości polskiej.

PRZEGLĄD WYDAWNICTW ZAGRANICZNYCH

KONSTRUKTION & AUSFÜHRUNG.

Hale targowe, które otwarte zostały we Frankfurcie w październiku r. ub., wzbudzają zainteresowanie ze względu na swoje rozmiary i urządzenia wewnętrzne.

Hale te, położone w pobliżu rzeki, składają się z wielkiego środkowego budynku, długości 250 m i wysokości 23 m, zakończonego z obu stron budynkami o wysokości 29 m, z których jeden mieści chłodnię, drugi zaś — biura administracyjne; ponadto mniejszy budynek mieści się między głównym, a rzeką. Hala główna, zajmująca powierzchnię 11000 m², zbudowana została z żelazobetonu; pokrycie jej tworzy, jak wskazuje rys. 1, 15 cienkościennych sklepień cylindrycznych, syst. Zeiss-Dywidag, wykonanych również z żelazobetonu. Sklepienia te, o rozpiętości 14,1 m, posiadają długość 35 m, grubość ścianek wynosi od 7 do 10 cm; żadnych podpór pośrednich dla sklepień nie stosowano.

Obwód wielkiej hali zajęty jest na sklepy, zamykane kratami przesuwanymi. Na wys. 4,5 m opasuje halę galerja, na dole przeprowadzone są dwa równoległe korytarze, o szerokości 4 m, łączące przeciwległe końce budynku. Oświetlenie naturalne (boczne) hali jest najzupełniej wystarczające, gdyż całą niemal powierzchnię ścian zajmują okna. W podziemiach mieszczą się różne pomieszczenia maszynowe oraz, na powierzchni 8500 m² — magazyn artykułów żywnościowych. Ogrzewanie całego комплекта budynków odbywa się z kotłowni, nale-

żącej do rzeźni, która położona jest po drugiej stronie Menu. Podziemne rurowanie doprowadza parę do piwnic hali głównej; wentylatory, dostarczające ogrzanego powietrza, utrzymują w halach temperaturę 5° C, nawet podczas najcięższych mrozów. Transport w hali i w jej podziemiach odbywa się zapomocą traktorów akumulatorowych, o nośności 1000 kg i o powierzchni użytkowej 1,8 m²; w razie potrzeby do traktorów mogą być doczepiane wagoniki, o nośności 1.500 kg i o powierzchni użytkowej 2,5 m². Traktory zaopatrzone są w silniki elektryczne, o mocy wystarczającej do wjechania, przy pełnym obciążeniu, na wzniesienie 1:7. Do transportu pionowego służą dźwigi, o powierzchni podłogi 7 m² i nośności 2200 kg; dźwigi te unosić mogą traktory wraz z ich ładunkiem.

Budynki administracyjne rozplanowane zostały w ten sposób, że na parterze mieszczą się sale sprzedaży, na pierwszym piętrze — kasy, na drugim — zarząd hal, na pozostałych zaś sześciu wyższych piętrach — biura, zajmujące łączną powierzchnię 6000 m².

Na przeciwległych końcach hal w analogicznym, 8-piętrowym budynku mieszczą się chłodnie, obsługiwane 4-ma dźwigami, o nośności 2200 kg. Parter i pierwsze piętro zajmują magazyny, w podziemiach umieszczone są 3 poziome jednocyndrowe sprężarki amonjaku (340.000 Kal/h) o wydajności dziennej 11.000 kg lodu. Sprężarki napędzane są przez silniki elektryczne, o mocy 130 KM i 720 obr/min. Skraplacze, ustawione na

poddaszu, zasilane są wodą zapomocą 5-stopniowej pompy wirnikowej, wydatkującej 15 m³/h. Powierzchnie chłodzone zajmują 6 pięter, łączna ich powierzchnia wynosi 3000 m²; najniższa osiągalna temperatura wynosi — 6° C. Wszystkie aparaty, służące do pomiaru temperatury, wilgotności i t. d. połączone są zapomocą dalekomierzy z centralną stacją kontrolną. Budowa wszystkich budynków trwała 18 miesięcy, przyczem pewne trudności powodowało istnienie — na miejscu budowy — hal prowizorycznych, w których częściowo odbywała się praca, jeszcze w czasie wznoszenia nowych budynków. Sieć kolejowa w halach targowych jest tak gęsta, że jednoczesnemu wyladunkowi podlegać może 130 wagonów. Koszt budowy wyniósł 35 milj. zł.

(M.). MODERNER WOHNBAU.

W N-rze 12 tego wydawnictwa znajdujemy następujące uwagi, dotyczące betonu gazowego (aerokretu). Jest to materiał porowaty, który wytwarzany jest w ten sposób, że do mieszaniny betonu dodaje się pewnych chemikalij, np.: proszku cynkowego, wapnia-karbidu, aluminjum i t. d. W celu osiągnięcia masy z równomiernie rozłożonymi porami (t. j. z porami równej wielkości), dodaje się jeszcze inne chemikalja, które jednak są tajemnicą.

Posiadacz patentu szwedzkiego połączył się z firmami angielskimi w концерн aerokretowy“, który odstepuje licencje na różne kraje.

Materia ten ma ciężar gatunkowy około 0,8, a do celów czysto izolacyjnych ciężar ten może być obniżony nawet do 0,4.

Według norm szwedzkich spółczynnik przepuszczalności ciepła aerokretu wynosi 0,24 (wobec 1,30 przy cegle) przy ciężarze specyficznym 0,75 — 0,8. Wytrzymałość na ciśnienie wynosi 30 — 40 kg/cm² po 28 dniach i podnosi się do 60 kg/cm² po 6 miesiącach.

W Szwecji używają do budowy murów zewnętrznych bloków aerokretowych o grubości 20 cm. Pod względem izolacji cieplnej są one zupełnie wystarczające nawet w dość chłodnym klimacie Szwecji. Również wykazują dostateczny stopień izolacji głosowej. Aerokret nadaje się też do izolacji powierzchni dachowych.

Aerokret ma wprawdzie własność kurczenia się przy związaniu i wysychaniu około 1¹/₂ mm na 1 m² i to w 75% w ciągu pierwszych 2 miesięcy i w 25% w trzecim miesiącu.

W celu uniknięcia tego, należy bloki aerokretowe dobrze wysuszyć przed ich użyciem; o ile więc bloki nie mogą być suszone sztucznie, to nie należy ich używać przed upływem 2 miesięcy od chwili ich wykonania.

Jako domieszkę używają obecnie w Szwecji przeważnie aluminium.

Bloki aerokretowe wykonywane są tam jako prostokąty i obsadzone na zwykłą zaprawę wapienną 1 — 1¹/₂ cm gr. Bardziej odpowiednie jest obsadzanie na wrab i pióro z zaprawą również aerokretową.

W „Columbian University“ w New Yorku dokonywano doświadczeń na ogniotrwałość aerokretu, przyczem poddano go w ciągu 4 godzin temperaturze 950°, poczem bloki polewano zimną wodą (bardzo ostra próba). Z próby tej aerokret wyszedł bez znaczniejszych uszkodzeń, wobec czego może być uważany za materiał ogniotwały narówni z cegłą.

POCENIE SIĘ MURÓW W DOMACH MIESZKALNYCH.

Inż. Richard Flüge w N-rze 6 „Konstruktion und Ausführung“ podaje następujące ciekawe uwagi o poceniu się murów w domach mieszkalnych.

Wilgoć jest, niestety, aż nazbyt częstym, choć nieproszonym gościem w domach mieszkalnych. Zwiększa ona przepuszczalność ciepła w ścianach, powoduje zwiększenie zużycia opalu, odciąga nadmiernie ciepłość z ciała ludzkiego i czyni mieszkanie nieprzyjemnym. Powoduje ona mokre plamy na ścianach, psuje tapety i malowanie i stwarza gniazda pleśni i grzyba domowego; uszkadza ona meble, napelnia mieszkanie stęchlizną i staje się przyczyną wielu chorób. Tysiące ludzi cierpi na reumatyzmy, przeziębienia i inne dolegliwości, wywołane złym stanem zdrowotnym takich mieszkań.

W interesie zdrowia ludzkiego zapobieganie wilgoci lub usuwanie jej jest rzeczą niezmiernie ważną.

Z pomiędzy różnych przyczyn, powodujących wilgoć, zajmiemy się tutaj narazie tylko poceniem się ścian.

Istota pocenia się ścian.

Wilgoć, powstała z pocenia się ścian, wydziela się z powietrza pokoju i staje się widoczną przez skraplanie się na szybach. Krople te ściekają po szybach i tworzą kałuże na parapetach. Powietrze zawiera w sobie zawsze pewną, mniejszą lub większą, ilość wody w stanie skupienia. Może ono nasycić się wodą tylko do pewnego stopnia, tem więcej, im jest cieplejsze. Jeżeli stopień maksymalny nasycenia jest osiągnięty, to dalszy dopływ wody występuje w formie płynnego skupienia, staje się widocznym jako mgła, lub też umieszcza się jako rosa na przedmiotach.

W stopniu nasycenia 1 m³ powietrza zawiera wilgoci:

przy — 10° C =	2.3 gr. pary wodnej
„ ± 0 „ =	4.9 „ „ „
„ + 10 „ =	9.4 „ „ „
„ + 20 „ =	17.2 „ „ „
„ + 30 „ =	30.1 „ „ „

Jeżeli więc np. w pomieszczeniu ogrzanem do 20° C odnośna zawartość wilgoci wynosi 60%, to powietrze w tem pomieszczeniu zawiera

$$\frac{60}{100} \times 17.1 = 10.32 \text{ g'm}^3 \text{ pary wodnej.}$$

Jeżeli temperatura w pomieszczeniu obniży się do 0° C, t. j. do stopnia ciepłoty, przy którym powietrze przyjmuje tylko 4.9 g/m³ pary wodnej, to z powietrza wydzielić się muszą 10,32 — 4,9 = 5,42 g/m³ pary wodnej, które osiadają jako rosa na otaczających przedmiotach.

Przyczyny tworzenia się rosy z wilgoci i usunięcie jej.

Naogół niema wątpliwości, że rosa na szybach i woda, tworząca się z niej na parapetach, mają swe źródło w nadmiarze wilgoci, tworzącej się w samym pomieszczeniu. Natomiast powątpiewają nawet w kołach fachowych, aby to same źródło mogło być przyczyną zawilgocenia ścian, tworzenia się plam, niszczenia tapet, rozklejania się ram i t. p.

Te objawy, jak sądzą, wywołują inne przyczyny. Przeważnie upatruje się je w wilgoci atmosferycznej lub w ulewnym deszczu i przeciwdziała się im, lecz najczęściej bez wielkiego skutku.

Deszcz jest tylko rzadko przyczyną

wilgoci w murach; mówić można raczej o współdziałaniu obu objawów wilgoci, t. j.: wilgoci atmosferycznej i wilgoci powstającej z pocenia się murów. W wielu przypadkach zawilgocenie ścian w mieszkaniach powstaje wyłącznie lub przeważnie z kondensacji wilgoci w powietrzu.

Przy spadku temperatury w mieszkaniu ściany pocią się. Wilgoć stąd powstała udziela się powietrzu z chwilą, gdy przy ponownem nagrzaniu jest ono zdolne nasycić się nią w wyższym stopniu.

Gdy powietrze znów ulega ochłodzeniu, a przepuszczalność ścian jest ograniczona wskutek użycia do tynków wewnętrznych zaprawy cementowej lub wapiennej z dużą domieszką gipsu lub cementu, to tynk nie może wchłonąć wszystkiej wody skondensowanej i wtedy osiada ona na powierzchni tynku.

Te same objawy występują silniej jeszcze, jeżeli ściany są pokryte specjalną farbą uszczelniającą, lub też gdy są tynkowane zaprawą z domieszką substancji chemicznych, czyniących ją nieprzemakalną.

Takie uszczelnienia zalecane są często właścicielom domów do zwalczania wilgoci murowej w celu zapobieżenia występowaniu wilgoci do wnętrza mieszkania. Rezultat tego jest bardzo problematyczny, gdyż wilgoć wydziela się też z powietrza w samym mieszkaniu.

Wilgoć murowa musi być zawsze tak traktowana, aby usunięta została jej przyczyna, a nie tylko jej skutek.

Poceniu się ścian sprzyja w znacznej mierze wysoka przepuszczalność ciepła murów zewnętrznych, jak to ma miejsce np. przy betonie żwirowym, żelazo-betonie, kamieniu i cegle przy grubości muru do 25 cm.

W zimnej porze roku pociąga to za sobą ten skutek, że temperatura bezpośrednio przy ścianach wewnętrznych w mieszkaniu jest znacznie niższa niż w powietrzu mieszkaniowym. Wskutek tego powietrze przepływające przy ścianach oziębia się do tego stopnia, że para wodna kondensuje się i ściana jest stale wilgotna.

Stosowane nazewnątrz uszczelnienia nie mogą temu zaradzić, gdyż przyczyna pocenia się leży w niedostatecznej izolacji cieplnej murów zewnętrznych.

Wada ta może być usunięta tylko przez ograniczenie stopnia przepuszczalności murów.

Przemysł w dobie obecnej dostarcza całego szeregu materiałów budowlanych, które w zupełności odpowiadają temu zadaniu, że wspomnimy tylko o różnorodnych płytach torfowych i korkowych, o heraklicie i tektonie, które zapewniają najwyższą izolację cieplną.

Przytoczone wyżej przykłady wskazują, że brak wiadomości o przejawach, odbywających się w murze, powodował często stratę bezużyteczną znacznych sum.

Mówi się o stronie deszczowej, gdy ściany budynku położone od zachodu wystawione są na częste deszcze. Jeżeli brak odpowiedniego zabezpieczenia, to ściany takie są często z zewnątrz wilgotne. Czasami wilgoć ta przenika nawet do wewnątrz budynku. Jednakże mało kto zdaje sobie sprawę, że zamoknięcie ścian wewnątrz pokoju w danym razie jest tylko bardzo rzadko wywołane bezpośrednio deszczem, natomiast powstaje ono wskutek pocenia się, które to zjawisko tłumaczy się w sposób następujący: deszcz przemacza mur do pewnej głębokości, wypycha powietrze z por i wypełnia je wodą, wskutek czego ściana osiąga znacznie wyższy stopień przepuszczalności ciepła, niż w stanie suchym. Jej strona wewnętrzna, stykająca się z powietrzem mieszkaniowym, ulega wskutek tego znacznemu ochłodzeniu, ochładza z kolei przepływające przy niej powietrze powyżej stopnia nasycenia, co znowu wywołuje kondensację pary

i osiadanie wody na ścianie. Gdy więc deszcz przesyca zewnętrzne części muru, wewnątrz następuje pocenie się.

Te oba rodzaje wilgoci działają zatem jednocześnie, często w sposób bardzo silny.

W danym przypadku można zwalczać wilgoć dwoma różnymi sposobami. Przenikaniu deszczu do wewnątrz muru można zapobiec przez zabezpieczenie ścian zewnętrznych w sposób odpowiedni, poceniu się zaś ścian wewnątrz budynku przez zmniejszenie przepuszczalności ciepła, do czego najbardziej się nadają płyty izolacyjne.

Tłum. G. M.

ENG. NEWS RECORD.

NAJWIĘKSZY DWORZEC ŚWIATA.

W dniu 1 stycznia 1930 r. zostanie otwarty w Cleveland (Stany Zjedn.) największy dworzec świata. Będzie on bezwątpienia najnowocześniejszą i najciekawszą budowlą w dziedzinie budowli dworcowych, a równocześnie jest największą konstrukcją, nad którą się obecnie pracuje.

Dworzec ten wznosi się na Public Square, naprzeciwko kamienicy, mającej 52 piętra, która jednak mimo to zupełnie go nie przygniata. Ale najważniejsza

część dworca znajduje się pod ziemią, prawdziwy labirynt ulic, sklepów, banków, teatrów, tramwajów i hoteli. Sześć wielkich linii kolejowych przebiega przez podziemny dworzec, który jest większy nawet od centralnego dworca w Nowym Jorku, uważanego dotychczas za ostatni wyraz nowoczesności.

Równolegle z szynami sześciu wielkich linii kolejowych, zbiegających się na dworcu, założono system przyspieszonej kolejki podziemnej, która każdego podróżującego przewiezie w przeciągu 10 minut z każdego punktu miasta Cleveland na dworzec, z szybkością 110 km. na godzinę.

Najniższą część podziemi dworcowych zabierają szyny i perony. Na I piętrze są liczne sklepy, teatry, restauracje, kawiarnie, kluby i t. d. Na III piętrze, które zaczyna się właśnie na poziomie ulicy Public Square, jest połączenie z komunikacją uliczną zapomocą skomplikowanego systemu mostów i chodników.

Nad tym poziomem jest jeszcze cały labirynt mostów dla pieszych i ramp, które łączą poszczególne zabudowania dworca, mające po 14 i 16 pięter wysokości z budynkiem centralnym. Do tego wszystkiego dochodzi jeszcze mnóstwo dźwigów osobowych i towarowych, schodów ruchomych i t. d.

Budowa olbrzymiego dworca kosztować będzie około 2 miliardów złotych.

GŁOSY PRASY O PROJEKCIE ROZWIĄZANIA SPRAWY MIESZKANIOWEJ

W związku z zamieszczonym w poprzednim zeszycie naszego pisma projektem programu budownictwa mieszkaniowego odezwały się głosy w prasie, traktujące naogół projekt ten bardzo życzliwie.

Poważne stanowisko, jakie zajmują przy omawianiu projektu przedewszystkiem p. prez. Jerzy Michalski w Tygodniku Handlowym i anonimowy autor w „Prawdzie” łódzkiej, skłania nas do przytoczenia tych opinii.

P. Min. Jerzy Michalski pisze:

W „Przełądzie Budowlanym” (zeszyt 8 z dn. 30.9 1929 str. 283) podany jest konstrukcyjnie prosty i zasadniczo najzupełniej słuszny projekt finansowania budowy mieszkań. Według tego projektu źródłami finansowania budowy mieszkań miałyby być:

- a) kapitał własny budującego,
- b) pożyczki hipoteczne na I numer hipoteki, zaciągnięte na rynku wewnętrznym lub zagranicznym,

c) pożyczki hipoteczne na II numer hipoteki, czerpane z wpływów specjalnego podatku mieszkaniowego, nałożonego na lokatorów, korzystających z prawa o ochronie lokatorów i wynikających z odpowiedniego, stopniowego podniesienia czynszu aż do normy, odpowiadającej normalnemu oprocentowaniu wartości mieszkania.

Uważam, że kombinacja tego projektu z projektem p. ministra Klarnera może dać pozytywne rozwiązanie problemu. Projekt Centrali Gospodarczej Przemysłu budowlanego sam do celu nie doprowadzi, bo 1) rynek wewnętrzny kapitałowy jest jeszcze słaby i wycieńczony, 2) rynek zagraniczny jest prawie wykluczony, przynajmniej narazie i w rachubę nie wchodzi. Natomiast za wielką zaletę tego projektu uważam: a) położenie głównego akcentu na kapitał własny budującego i b) pociągnięcie szczęśliwców i długoletnich eksploatatorów własności nieruchomości

miejskiej do przyczynienia się do tej akcji. Każdy, kto myśli kategoriami etycznymi, musi projektowi w tej części przyklasnąć.“

W 44 nr. „Prawdy“, w artykule omawiającym projekt, znajdujemy streszczenie projektu, podkreślające jego cechy najistotniejsze.

Artykuł kończy się następująco:

„Projekt centrali gospodarczej przemysłu budowlanego jest dobrze przemyślany i bardzo szczegółowo opracowany i wydaje się być najlepszym kompromisem, jaki możliwy jest do osiągnięcia w tej trudnej i skomplikowanej sprawie. To też chociaż trudności rozwiązania problemu planowej i systematycznej walki z głodem mieszkaniowym nietylko wydają się być wielkie, lecz są niemi rzeczywistość, rząd nie powinien dłużej zagadnienia tego usuwać w cień. Właśnie dlatego, że jest tak trudne do rozwiązania.“

Redaktor odpowiedzialny: *Ignacy Chabielski.*

Wydawca: Stowarzyszenie Zawodowe Przemysłowców Budowlanych Rzplitej Polskiej.

Redaktor Działu Ekonomiczno-Społecznego: *Ignacy Chabielski.*

Redaktor Działu Technicznego: *Inż. Józef Zaleski.*

Adres Redakcji i Administracji: Warszawa, Ludna 9 a. Tel. 287-00. Konto czekowe w P. K. O. Nr. 19410.

Cena zeszytu w sprzedaży detalicznej zł. 3. —, Prenumerata półroczna zł. 15. —, roczna zł. 30. —. Cennik ogłoszeń wysyłamy na żądanie.

BIEZĄCE CENY MATERJAŁÓW BUDOWLANYCH

Wyszczególnione poniżej ceny winny być traktowane jako orientacyjne.

Dane dla Lwowa p/g pisma „Budowniczy”. Dla Katowic p/g cennika Izby Przemysłowo-Handlowej.

Przedruk i naśladownictwo wzbronione.

	RODZAJ MATERJAŁU	Jed- nostka	WARSZAWA		KATOWICE		LWÓW	
			Ceny rozumie się loco					
			wagon	skład	budowa	skład wagon	budowa	skład fabryka
Murarskie	Cegła zwyczajna palona	1000 szt.	90.—			56.— 60.—	96.— 110.—	80.— 90.—
	Zwir rzeczny	m ³	25.—			14.— 16.—	28.— 30.—	
	Wapno palone	100 kg	6.35			2.80—4.—		4.— 4.50
	Cement w beczkach	„	11.60			9.15	13.—	11.60
	„ w workach.	„	10.80			—		10.80
	Gips murarski.	„	7.—			7.50	8.—	
	Piasek	m ³	9.—			6.— 7.50	6.50—9.—	
	Belki żelazne (cena zasadnicza)	100 kg	54.—			48.—		47.—
	Żelazo do żelbetu (cena zasadnicza).	„	49.—			47.—		45.—
Tafelki ter. posadzk. białe	m ²	21.30			18.— 22.—	21.50		
„ glazurowane.	„	24.—			—	32.—		
Ciesielskie	Drzewo kant. topowane	m ³	100.—					90.—
	„ „ rżnięte	„	130.—			120.— 140.—		135.—
	Deski i bale	„	130.—			120.— 140.—		115— 126.—
	Łaty	„	140.—			125.— 130.—		122.—
Stolarskie	Drzewo stol. sosnowe	„	180.—					180.— 190.—
	„ „ dębowe	„	260.—					260.— 320.—
	Kleпка dębowa	„	13.—			12.50—15.—	11.75	
Dekarskie	Błacha cynkowa	100 kg		172.—		185.— 220.—		240.—
	Papa Nr. 000	m ²	0.95			0.70—1.—		0.97
	Dachówka karpiówka	1000 szt.	160.—			140.— 170.—	125.—	
	Smola gazowa preparowane.	100 kg		42.—		34.— 38.—		
	Asfalt izolacyjny	„		13.—		17.50—25.—		
Ślusarskie	Zawiasy franc. okienne	sztuka		0.37				0.28
	Narożniki okienne	„		0.10				0.05
	Zakrętki okienne.	„		0.41				0.35
	Zawiasy franc. drzw. 5''	„		0.51				0.58
	Zamki wpuszcz. do drzwi 2 skrz.	„		6.30				3.40—5.20
	Klamki mosiężne do drzwi	para		7.20				3.60—20.—
	Zasuwy sztorc. do drzwi kiel.	komplet		3.50				
„ „ „ „ przekład.	„		6.30					
Malarskie	Ton	kg		0.07		—		
	Mydło szare	„		1.55		—		
	Pokost	„		2.90		2.45		
	Terpentyna zwyczajna.	„		1.50		—		
	Klej kostny.	„		2.80		2.65		
	„ skórny	„		3.85		—		
	Kreda pławiona	„		0.15		0.07—0.10		
	Biel cynkowa	„		2.—		—		
Lakier biały krajowy	„		6.—		—			
Zduńskie	Kafle kwadr. polewane	sztuka	0.55			0.60		—
	„ t. zw. „berlińskie”.	„	1.90			1.35		1.30—1.80
	Drzwi piec. herm. żel. lane Nr. 14	komplet		30.—				15.—34.—
Żelazo do kuchni na wagę	kg		0.60				0.55	
Szklarskie	Szkló lagrowe 2 m/m	m ²		6.25		5.20—5.50		6.50
	Kit pokostowy.	kg		1.20				1.20

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE

ARCHITEKT **JAN NOWORYTA** BUDOWNICZY

KATOWICE

Ul. Łączna — Gmach Banku Gospodarstwa Krajowego

Telefon Nr. 2-46

WYKONYWA WSZELKIE ROBOTY BUDOWLANE

„TERMAK”

TOWARZYSTWO BUDOWY DRÓG SMOŁOWCOWYCH

ULICE, DROGI, CHODNIKI Z TERMAKU BUDOWANE ZIMNĄ METODĄ SYSTEMEM ANGIELSKIM ZE SPECJALNYCH MINERALÓW I PREPARATÓW SMOŁOWCOWYCH, POSIADAJĄ NAJWYŻSZE ZALETY TRWAŁOŚCI I NIEPRZEPUSZCZALNOŚCI, SĄ CICHE, WOLNE OD KURZU I TANIE

Żądajcie dokładnych prospektów i kosztorysów bezpłatnie.

Katowice, ul. Ks. Damrota 10, tel. 1253-3053.

Buduje się tanio przy użyciu szybko sprawnej betoniarki Jaeger,

która miesza nie tylko **beton** lecz również i **zaprawę**.

Jedynie betoniarki Jaeger, budowane na podstawie dziesięcioletniego doświadczenia, dają gwarancję doskonałego mieszania. Wystrzegać się przeto naśladownictwa!

Proszę żądać prospektów.

KOLEJE POLNE, LEŚNE I FABRYCZNE

TEL.: 2-59, 10-91, 10-92, 34-27, 51-38

ADRES TELEGR.: RAILWEISS, LWÓW.

JULJUSZ WEISS Biura: ul. POTOCKIEGO 26.
Składy: ul. NA BAJKACH 3-5.

L W Ó W

Przedstawicielstwo w Warszawie: **WACŁAW REJS**, Boduena 3, telefon 502-64.

